

Leif Hovelsen

ALL
VERDEN
VENTER

FORLAGET LAND OG KIRKE

ALL VERDEN VENTER

INNHold

FORORD	7
DEN ONDE NATTEN	9
DET LYSNER AV DAG	11
DA HANEN GOL	31
TIL FRIHET	40
KALLET	47
I FREMMED LAND	58
EN STØRRE REVOLUSJON .. .	76
KAMPEN OM MENNESKET .. .	117
NORDSTERN-GRUVEN	135
DU OG JEG	146
EVENTYRET	156

FORORD

Denne boken er hverken en roman eller en selvbiografi. Det den vil meddele, lar seg neppe passe inn i noen av de vanlige litterære rammer. Boken refererer fakta og hendelser slik jeg selv har opplevet dem. Jeg har med hensikt bare benyttet stoff jeg kjenner fra første hånd. De personer som beskrives nærmere i boken, har selv godtatt det som blir fortalt om dem. Navnene fra krigstiden er skiftet ut.

Boken er skrevet ut fra den overbevisning at vi trenger hverandre og kan lære av hverandre, og ut fra ønsket om å gi videre erfaringer og tanker om den tid vår generasjon gjennomlever.

L. H.

DEN ONDE NATTEN

Et slag på døren. Sykesøsteren som bodde hos oss under krigen, kikket inn: «Det er noen ute som spør etter deg,» sa hun. Fra vinduet kunne jeg se en skikkelse i halvmørket, ubevegelig og halvt gjemt mellom syrinbuskene like under. «Kom ned!» sa en lav stemme, «jeg har beskjed til deg fra Hans.» Hans var en av kontaktene i motstandsbevegelsen. — «Hvem er De?» anropte jeg. Intet svar. Jeg spurte igjen. «Kom ned!» sa stemmen. — «Hvis De ikke sier hvem De er, ringer jeg til politiet,» ropte jeg, lukket vinduet og gikk til sengs — trakk dynen godt over meg.

Jeg var redd. Det var noe som ikke stemte. Plutselig hørtes lyden av glass som ble knust, og tunge fottrinn i trappen. Døren ble slått opp. Gestapo! De dro meg ut av sengen og satte håndjern på meg. Mor og far så skrekkslagne på. «Hva har han gjort?» spurte mor. «En hel masse!» var svaret, og dermed dro de meg ned i stuen. Mens to av dem forhørte meg, var det tre andre som ransaket huset. De fant ingen ting. Heldigvis så de ikke under gulvet i gangen hvor fire radioapparater var stukket unna. Jeg sa at de sikkert var kommet til feil hus, det hele måtte være en misforståelse. Men de viste meg en papir-

lapp: «Her er navnet ditt og adressen. Vi tar deg med til hovedkvarteret, så skal vi nok få deg til å snakke.»

Jeg kledde på meg, og de førte meg ut i bilen. Da de skubbet meg inn, hørte jeg mor på verandaen. Stemmen hennes skalv da hun ropte: «Leif, glem ikke Jesus!» Jeg kjente at jeg rødmet. «Jesus,» tenkte jeg, «det er bare for gamle koner og syke menn.» Det var pinlig.

I de 20 minuttene mens vi kjørte til Victoria Terrasse, arbeidet hjernen på spreng. Lappen med navnet og adressen — — —. Beskjed fra Hans, hadde de sagt. Kunne det være...?

Ute var alt stille, en kunne ikke se et menneske, ikke engang et lys. Intet annet enn oss selv i den mørke, grå sommernatten, — 9de juni 1943. Jeg var nitten år og nettopp ferdig med artium skriftlig.

De fortsatte forhøret i bilen. Jeg spilte den uskyldige og uvitende, men innerst inne var jeg engstelig — jeg visste for mye.

På Victoria Terrasse ble jeg ført inn i et stort værelse. Norske og tyske Gestapomenn brølte i munnen på hverandre. Fire av dem bombarderte meg med de mest inntrengende spørsmål og holdt en bunke illegale aviser opp under nesen på meg. Likevel gikk det utrolig godt. Etter noen timer ble jeg kjørt i Svartemarja til Møllergaten 19. Jeg slappet av, og følte meg stolt over at jeg hadde ført Gestapo bak lyset.

Jeg ble satt i celle B 24.

DET LYSNER AV DAG

I.

Døren smalt igjen. Jeg var alene og inne-sperret. Jeg kastet meg med full tyngde mot døren. Her nyttet ingen ting — altfor sterk. Jeg så meg om. Vinduet? Forsvarlig sperret. Det var absolutt ingen vei ut.

Cellen hadde en seng og en gammel skolepult hvor det lå en skje. På gulvet sto et vaskefat og en mugge vann. I det ene hjørnet mot utgangen var det en liten dør i veggen. Jeg åpnet nysgjerrig. Det luktet.

Jeg tenkte på forhøret og svarene jeg hadde gitt. De hadde spurt om noen av avisene. Jeg begynte å føle meg tryggere. De kunne ikke vite noe om de andre tingene jeg hadde vært med på. Jeg ville sikkert være ute igjen til jul.

Med et smell åpnet det seg en luke i døren. Mat. Luktende fisk og råtne poteter. Nei takk. Jeg lot det stå. Senere gikk det opp for meg at dette var dagens hovedmåltid. Aftens og frokost besto av kaffesurrogat og et par skiver brød, litt margarin og nå og da et stykke geitost. — En ble snart sulten og tok hva som helst de kom med.

Disse første dagene var som uker. Bak blendingsgardinet oppdaget jeg en rekke små streker, ordnet i grupper på 7. Det måtte være en kalender. En fange hadde sittet i 40 dager, en annen i 50, og han med den lengste rekken kom opp i 90 dager. Da jeg hadde trykket neglen inn i finérplaten femte dagen, brast det ut av meg: «Hvordan i all verden skal jeg greie å holde ut dette?»

Så var det en dag jeg begynte å regne. Hvis jeg skulle være i denne cellen i et år, ble det 365 streker. Dersom jeg kom til å leve 50 år til i frihet, så ville det bli 18,250 dager. Bare 365 var da ikke noe å snakke om, og én dag var ingen ting mot den tiden jeg ville ha i frihet. Hver dag førte meg jo et skritt nærmere målet! Dette enkle regnestykket ga meg nytt mot. Og som dagene svant og ingen ting hendte, ble jeg mer og mer sikker på at alt ville gå bra.

Min kamerat Per som gikk i samme klasse som jeg på gymnasiet, hadde sikkert kommet seg over til Sverige nå, så jeg kunne føle meg trygg. Vi hadde vært sammen om å fordele små korbølgeomottakere rundt om i landet. Noen ganger brakte jeg dem med i ryggsekk til skolen. — Ja, de siste to årene hadde sannelig vært fulle av spenning! Nå var jeg havnet her. Men en ting lovte jeg meg selv: jeg skulle aldri røpe noen av mine venner — koste hva det ville.

For å korte tiden, plystret jeg. Det kunne være Ave Maria, Händels Largo, en folkemelodi eller en kvikk marsj. Og en ettermiddag da jeg levde meg inn i en slik toneverden, hendte det

plutselig noe. Det var visst «Løft ditt hode, du raske gutt» som jeg begeistret slynget ut gjennom vinduet. Da plutselig kom tonen tilbake til meg fra et annet sted. Kunne det være ekko? Nei, det måtte være noen som svarte. Jeg plystret en annen melodi. Den også ble gjentatt. Jeg begynte å prøve meg fram, først Gaudeamus igitur . . . Sjung om studentens . . . De ble besvart like kjapt. Var den «ukjente» en student? Så prøvde jeg et par av russesangene fra i våres. Vedkommende kunne dem alle, til og med noen som vi hadde sunget ved en bestemt russefest! Nå begynte jeg å bli engstelig. Kunne det være Per? Jeg tenkte et øyeblikk og satte så inn med en serie av salmer jeg husket hjemmefra. Per var sønn av en misjonær og vi hadde også vært sammen i det kristelige gymnasielaget. Salmene ble alle besvart — en for en. «Var det så —? Nei, det kunne ikke, det måtte ikke være ham!» Så prøvde jeg med vår egen klassesang. Hvis han svarte på den, måtte det være Per. Men det kom ikke noe svar. Jeg plystret den igjen. Det var stille. Jeg hoppet høyt i været av glede. Hurra! Så kunne jeg være sikker på at han var kommet seg unna til Sverige likevel.

Ikke mindre overraskende og gledelig enn denne musikalske gjettekonkurransen var en klespakke fra mor som vekten en dag uventet brakte inn. Som jeg sto der med klærne i hendene, oppdaget jeg at på hvert av klesplaggene hun hadde sendt, var forbokstavene mine brodert inn! — nydelig gjort, i lysegrønt, håpets farve. Så likt henne. Ingen tvil om hva hun

mente! Hun var slik. Jeg kunne se henne for meg der hun satt på verandaen og gjorde det i stand.

Mor — det var kommet noe mellom oss i den siste tiden. Jeg hadde ikke hennes tro lenger. Helt fra guttedagene hadde vi alltid gått til kirken og på bedehuset sammen. Men det siste året i gymnasiet hadde jeg fått en glupende appetitt på alt som jeg syntes var «radikalt» og «revolusjonært», og jeg reagerte mer og mer mot det kristne miljø jeg levde i. Det var så snevert. Jeg slukte Garborg og Bjørnson. Hvor mye jeg forsto av dem, vet jeg ikke, men jeg var grepet av deres voldsomme angrep på vane-kristendommen, og deres brudd med det tilvante begeistret meg. Skulle jeg være ærlig, så følte jeg det jo på samme måten selv! Jeg greide ikke lenger å være «rett-troende». En vårdag da jeg gikk ut av skoleporten, sa jeg til meg selv: «Jeg vil være fri og jeg vil være radikal!» Jeg fortalte ikke et ord til mor og far om dette — heller ikke til noen annen. Men hjemme hadde de nok en følelse av hva som var i gjæring.

Så en dag kunne jeg ikke holde det for meg selv lenger. Mor gråt. Det var ikke det at jeg ville såre henne, bare det at jeg ville være ærlig. Hun var så langt fra snever. Tvertimot hadde hun en levende interesse for det som hendte i vårt eget land og i verden forøvrig. Om kvelden var hun den siste som slokket lyset, for hun satt alltid og leste. Men troen betydde alt for henne.

Selv hadde jeg på denne tiden begynt å lese psykologi og filosofi. En dag fikk jeg fatt i Karl Marx. Jeg fant «Det kommunistiske manifest» i bokhyllen hos min onkel, tok den ganske enkelt med hjem og leste den i hemmelighet. Men alt dette ga meg ikke det jeg søkte, jeg var stadig på leting.

Det som nå mer enn noe annet fylte meg, var kampen for vår frihet. Det var virkelighet, og ansvaret kunne ingen avvise. Sammen med de daglige nyheter fra London og de illegale avisene brakte jeg de små kortbølge-mottakerne til forskjellige kontakter. Hjemme hadde jeg også en som jeg i all hemmelighet hadde installert under skrivebordet.

En ettermiddag da jeg skyndte meg inn på rommet for å «lese lekser», (jeg skulle høre kl. 15-nyhetene), fikk mor mistanke til denne påfallende interessen for skolearbeidet. Hun kom uventet inn mens jeg satt under bordet og lyttet, jeg hadde glemt å låse døren. Nå blir det slutt, tenkte jeg, i alle fall her hjemme. Da spurte hun med et glimt i øyet: «Kan du få tak i et par hodetelefoner til?» Senere satt vi ofte sammen og lyttet, og far var også med.

Far var litt av en eventyrer. Hans lidenskap var skisport. Ved århundreskiftet var det vanskelige tider innen hans bransje, bygningsfaget, og han reiste til Amerika og fikk arbeide i Chicago. Men innerst inne lengtet han etter skibakkene hjemme og ønsket seg tilbake til Nordmarka.

Han hadde vunnet det meste av det som i det hele kunne vinnes på ski, og toppen nådde han

kanskje i 1903 da han samtidig vant 50-kilometeren, tok Kongepokalen og fikk tildelt Holmenkollmedaljen.

En sommerdag han gikk og spaserte i en park i Chicago, fikk han se en rutsjebane der båter suste ned i vannet og ble trukket opp igjen. Her måtte det gå an å renne på ski, tenkte far. Han snakket med de ansvarlige — og fikk lov å prøve. Så smurte han brettene med såpe og satte utfor, satset og landet noen meter ute i vannet. Farten var så stor at han fór på skiene bort over vannet et stykke før han begynte å synke. Så sparket han skiene av seg og svømte i land.

En dag han moret seg med dette, fikk direktøren for det berømte Cirkus Barnum & Bailey se ham. Han ble interessert og spurte far om han kunne gjøre noe lignende innendørs, i cirkus. Dermed ble far engasjert. Fra da av var han «The Flying Norseman» — den store sensasjonen i Barnum & Bailey's «Greatest Show on Earth». Han opptrådte i Madison Square Garden og overalt ellers hvor de reiste i Amerika. Avisene forteller om publikum at «sterke menn vendte seg bort så bleke i ansiktet som sine hvite skjortebryst, og vakre damer hvinte av redsel» når de så ham hoppe. Overrennet var et stillas på ca. 30 meter, og mellom hoppet og unnarennet var det et åpent gap på 15. Her gikk det noen ganger et par elefanter som han da svevet over. Fire millioner mennesker så ham hoppe.

Senere dro han til Colorado og ble farmer. Her lærte han amerikanerne å gå på ski. «The Father

of Skiing in Colorado» ble han kalt, og den største skibakken der bærer hans navn.

I 1922 tok han en tur til Norge for å feire sine foreldres sølv-bryllup. Det var ved denne leilighet han traff mor. De giftet seg og kjøpte det tømmerhuset som fremdeles er vårt hjem på Høybråten i østkanten av Oslo.

Far var alltid en vågehals. Tolv år gammel var han en av de få unge som satte utfor Husebybakken — han lurte seg til det etter at rennet var over. Han regnes i dag for å være den eldste som har vunnet premie i Kollen — 50 år gammel ble han nr. 5 i eldste klasse. Mor har fortalt meg at jeg bare var to år da han spente skiene på meg. Så satte han utfor den bratte bakken ved huset med meg mellom knærne, mens mor sto i kjøkkenvinduet med hjertet i halsen — men samtidig stolt.

En hel mengde minner knytter seg til far. Nå i enecellen strømmet de inn på meg. Det var minner om sommerferier med ørretfiske i elver og vann, og om vintrer med herlige skiturer. Her våknet det alt sammen, det levde i meg og kortet de lange timene.

II.

En kveld hørte jeg lyden av de jernbeslåtte støvlene i korridoren. Nøklene klirret, og døren fløy opp.

«Vier tausend sieben hundert achtundfünzig!» meldte jeg i giv akt. «*Heraus!*» skrek vakten. Nede i gangen sto tre Gestapo-offiserer.

De stilte meg opp med ansiktet mot veggen. Jeg ventet spent. Plutselig satte de håndjern på venstre håndledd og snudde meg fort rundt. Foran meg sto Per! Jeg følte det som jeg sank tvers gjennom stengulvet. Alt det jeg hadde bygd mitt håp på, ramlet sammen som et korthus. Jeg følte meg slått ut. Hvor mye visste de? De lenket oss sammen med håndjernene, og vi ble kjørt til Victoria Terrasse. Der ble vi skilt. De tok Per inn i et annet værelse, og vi skulle ikke komme til å treffe hverandre igjen før frigjøringen. Da kom han hjem fra Sachsenhausen.

Det neste sjokket fikk jeg da jeg ble stilt fram for seks Gestapo-menn til nytt forhør. Allerede de første spørsmålene gjorde det klart at de hadde uhyggelig god greie på oss og kjente til ting som de bare kunne ha fått fra våre egne folk. Når jeg nå dessuten visste at Per ikke var i Sverige, følte jeg meg i den grad ute av fatning at jeg ikke ante hva jeg skulle gjøre.

Den kvelden og natten kommer jeg ikke til å glemme. På et tidspunkt vred to av dem armene mine rundt mens den tredje slo meg med knyttnevene i ansiktet. Jeg greide ikke å stå imot og oppga navnene på tre av mine venner. De fikk meg også til å tegne et kart over det hemmelige rommet hjemme, hvor vi hadde gjemt radioapparatene. Men plutselig kom de på den idé at de heller ville ta meg med hjem — «kanhende er radioapparatene borte,» sa de, «din far kan ha stukket dem vekk.» «Han vet ikke noe om dem,» svarte jeg, «og jeg vil ikke hjem. Dere kan finne fram apparatene selv. De ligger under

ganggulvet». «Ikke være med hjem?» lo de rått, og presset en revolver inn i nakken på meg. «Hvis du ikke blir med, skyter vi deg, — vi er ikke så nøye på likene.» Igjen satte de håndjernene på og puffet meg ut i bilen.

Til alt hell var radioapparatene der hvor jeg hadde sagt.

Ved morgengry neste dag ble jeg ført tilbake til Møllergaten 19. Jeg krympet meg av fortvilelse, følte meg slått ut i dobbelt forstand, og ydmyket så det gjorde vondt. Jeg ba vakten om å få bruke brisken, jeg greide ikke å holde meg oppe lenger. Det ble avslått med hån. Jeg la meg oppgitt på gulvet. Bildene av det som var hendt om natten, rullet opp for meg på ny.

Det som mer enn noe annet skar meg i hjertet, var at jeg hadde oppgitt de tre navnene. Tross alt det jeg hadde lovet meg selv og forsøkt å holde ut, hadde Gestapo greid å knekke meg, — jeg som ville være mannfolk og vise at jeg kunne!

Og så det jeg hadde vært vidne til utenfor Victoria Terrasse da tyskerne slengte meg inn i bilen: en nordmann kom bort til dem, han hadde stått der og ventet, det luktet nafta av ham. Sjusket og ubarbert, med flakkende, underdanige øyne strakte han hånden grådig fram: «Når får jeg pengene?»

Og så dette at Hans, min kamerat Hans, hadde angitt oss. Da var det altså ham lappen var kommet fra, den natten Gestapo hentet meg. Så hadde de hatt rett likevel, de der hjemme. «Du er for godtroende, du Leif,» sa de, «vær forsiktig med Hans». Jeg ville ikke høre på dem, var

ergerlig for at de ikke kunne begripe at menneskene er gode! «Edel sei der Mensch, hilfreich und gut» — nå ramlet det sammen alt det jeg hadde bygd opp og trodd på, revet ned og skyllet bort i den strøm av ondskap jeg hadde nektet å godta som virkelighet.

Verst var angsten for det som nå kunne komme. Forhørene hadde vart i ti timer. I et ubevoktet øyeblikk hadde jeg klart å kikke på hva de hadde liggende på bordet, og der lå fotografier av et par av mine venner som jeg trodde var i frihet. De var antagelig arrestert samtidig med meg, forrådt de også.

Det gikk kaldt ned over ryggen på meg når jeg tenkte på to av dem. Hva ville skje dersom det som ble tvunget ut av dem ikke stemte med det jeg hadde sagt? Tanken slapp meg ikke. En ting var jeg klar over: Riktignok hadde jeg greid å holde på de mest graverende ting, men dersom jeg på ny ble underkastet forhør med tortur, ville jeg ikke klare å holde ut. — Kanskje ville de presse ut av meg hvem som var ansvarlig for ruten over til Sverige og hvem som var kontaktmannen til Hjemmefronten. Det ville være katastrofalt. Hva skulle jeg gjøre? Kunne jeg få sendt beskjed til disse to vennene mine? De var sikkert på Møllergaten 19, de også. Jeg kikket rundt i cellen — håpløst. Og ingen jeg kunne stole på.

Som et lyn kom den tanken: «Hvorfor ikke be?» «Be! Jeg tror ikke på bønn.» «Kunne du ikke prøve likevel?» «Men det er da ingen vits i det.» «Det kunne jo hende det hjalp — det kunne

i alle fall ikke skade å prøve.» Aldri før hadde jeg vært i slik nød. Jeg var fullstendig hjelpeløs.

Etter at jeg hadde tenkt fram og tilbake en stund, bestemte jeg meg for å gjøre eksperimentet. «Hvis du er til, Gud,» ba jeg, «og du er her og ser alt, da vet du hvor hjelpeløs jeg er og hva som står på spill.» Og jeg ba: «Vil du hjelpe Odd og Fridtjof til å komme igjennom og si de riktige tingene? Og Gud,» føyde jeg til, «dersom du kunne gi meg et svar og bevis for at du eksisterer, da vil jeg gi meg selv fullt og helt til deg. Jeg vil gjerne tro, men hvordan kan jeg tro når jeg ikke vet?»

Noen få dager etter — det var mandag ettermiddag — åpnet døren seg. Vakten og fengselsbarbereren kom. Det var merkelig, for jeg visste at det ikke var min tur enda. Jeg ble ført ned på gang A og plasert på en taburett like ved utgangen til gårdsplassen. Barberen som selv var fange, begynte å klippe meg mens den tyske vakten passet på. Barberen snudde litt på taburetten, kanskje det var tilfeldig, men i samme øyeblikk hørtes skritt i trappen, langt oppe. Fire menn kom marsjerende ned. Det var Odd og Fridthjof fulgt av to voktere! De stanset i korridoren bare noen få meter borte, og fikk øye på meg med en gang. Tyskerne kom i snakk med hverandre, og Odd lente seg lynsnart mot meg og fikk fortalt om forhøret han hadde vært i. Med øynene på vakten hvisket jeg tilbake: «Det er akkurat det jeg sa også.» Så måtte vi igjen vente noen minutter. Endelig kom det en sjanse, og jeg hvisket til Fridtjof: «Jeg kjenner ikke deg,

men jeg kjenner broren din.» «Det har jeg sagt også,» svarte han kjapt. «Vi skal til Grini.» Like etter ble de ført gjennom jerdørene ut til gårds-plassen hvor bilen ventet. Et siste oppmuntrende smil, og de var borte.

Da jeg kom tilbake i B 24, jublet jeg: «Dette er alle tiders!» og danset i ring av glede. Med ett husket jeg bønnen.

«Men,» innvendte jeg, «kanhende det bare var slumpetreff.» «Slumpetreff du!» «Ja, det er klart at det var ganske naturlig for barberen å snu meg mot venstre, det gjorde han sikkert med alle!» «Det var jo ikke noe rart i at de to vennene mine ble ført ned heller, sånt hender jo.» Jeg sto urørlig. «Men hva med det merkelige at vi fikk snakke med hverandre og fikk sagt disse viktige setningene, enda vi var under bevoktning?» «Slumpetreff?» «Tja — men hvorfor skulle nettopp jeg blant 450 fanger være den som ble tatt ut til hårklipping nettopp den dagen og på den tiden da de ble ført til Grini?»

Ute tordnet det. Det var halvmørkt i cellen. Jeg følte meg liten og ydmyk, det brast ut av meg: «Gud, jeg tror.» Jeg gråt. Fra det øyeblikk var det noe nytt i meg, en indre overbevisning som jeg følte ikke kunne rokkes.

Uansett hvor mye tanken prøvde å bevise at alt dette bare var tilfeldigheter, så visste jeg i dypet av min sjel at Gud hadde gjort et under, ikke bare omkring meg, men i meg. Jeg var annerledes. Fred, trygghet, glede og tålmodighet var kommet inn og holdt meg oppe. Det var som det ikke lenger betydde noe om jeg kom til å

sitte en uke eller et år i enecellen. Livet sto for meg som den vidunderligste gave.

Hver dag oppdaget jeg nye verdier. Det kunne være et sitat jeg hadde lært på skolen som nå plutselig fikk mening: «Tapets alt din vinning skapte. Evig eies kun det tapte.» Nå begynte jeg å forstå hva frihet virkelig var, hva vi hadde å kjempe for, hvilken gave det hadde vært å få lov å gå på skolen og lese og lære, å ha foreldre og et godt hjem! Nå først, når alt var tatt bort, ble det levende for meg. B 24 var med ett en helt annen verden. Livet fikk mening.

Selvsagt kunne det også være tunge stunder, og det kom dager da jeg igjen ble ført ut til harde forhør av Gestapo. Men nå var det jeg som var på offensiven. Det hadde åpnet seg en ny kilde til styrke i det at jeg ba og at jeg stadig fortalte Gud om de vanskeligheter jeg sto oppe i.

Da jeg hadde sittet i B 24 enda en måned, ble jeg ført ut til nye forhør, denne gang av en norsk Gestapo-mann. Han var full. Først ville han vite navn og adresse på en skolekamerat. Han hadde tydeligvis fått opplysninger, og han gjorde det klart at jeg var den eneste som kunne oppgi navnet og adressen. Jeg kunne ikke skjønne hvordan jeg skulle komme ut av dette. Jeg visste hva han var ute etter. Men koste hva det koste ville, han skulle ikke få det ut av meg. Jeg spilte uvitende. Til slutt ga han opp. Deretter gikk han hardt inn på meg for å få opplysninger om en kommunistisk gruppe som forsynte vårt hemmelige trykkeri med nyheter. «Vi vet at du kjenner til det,» sa han, «og dette er din sjanse.

Fortell det, og vi skal ikke regne deg for kommunist lenger.» «Jeg er ikke kommunist,» sa jeg. «Det gir jeg fa'n i,» svarte han. «Du er innblandet i en kommunist-sak. Dersom du forteller hva du vet om dem, kan vi love deg at du ikke skal bli skutt. Men hvis du ikke sier noe, er det ute med deg.»

Saken var klar: Fortalte jeg hva jeg visste, kunne jeg bringe kommunistgruppen i fare. Tidde jeg, kunne det koste meg livet. Det var som jeg fikk kraft ovenfra, og jeg bestemte meg for at han ikke skulle få disse opplysningene. Jeg fortsatte å spille den uvitende. Og det holdt. Jeg ble sendt tilbake til cellen uten å ha røpet noen ting.

Først nå gikk det opp for meg at jeg satt verre i det enn jeg hadde ant. To uker tidligere hadde den Gestapo-offiseren som behandlet min sak, antydnet at jeg ville bli henrettet, men den gangen kunne jeg ikke få meg til å tro det. Nå med ett visste jeg det: henrettelse. Men hvorfor? Hvorfor? Alt i meg skrek etter å få leve. Jeg kunne ikke begripe at det skulle være slutt. Nettop nå som jeg følte at jeg var begynt å finne selve hemmeligheten ved det å leve!

Jeg visste at bønn var min eneste sjanse, for jeg hadde erfart det to måneder tidligere. «Hva enn din vilje er, Gud,» sa jeg, «så la det skje. Men skulle jeg få lov til å leve og også engang få friheten igjen, gir jeg hele mitt liv til deg, slik at du kan bruke det som du vil.»

I dagene som fulgte begynte jeg å tenke på Kristus. Før hadde jeg følt at jeg ikke forsto

ham. Men nå, etter at jeg var blitt forrådt og slått og sto ansikt til ansikt med døden, ble det virkelighet for meg, alt det som han hadde gått igjennom. Det han hadde lidt, var så langt ut over det jeg sto oppe i. Nå var det som om Jesus gikk der ved siden av meg og snakket til meg. «Vær ikke redd, jeg har gjort det alt sammen for deg. Jeg er Seierherren.»

Dette var de rikeste dager jeg noensinne har opplevd.

I denne tiden tenkte jeg ofte tilbake på guttedagene da jeg var med mor i kirken. Jeg gikk gjerne med for å takkes henne. Riktignok hørte jeg ikke særlig på prekenen, men jeg likte orgelmusikken og sangen. Det som grep meg mest var altergangen, enda jeg ikke skjønte stort av den. I vår kirke ble nattverd-ritualet sunget, jeg kunne tydelig høre prestens stemme: «I den natt da han ble forrådt, tok han brødet, takket, brøt det . . .» Nå sang jeg det selv, og mer enn noe annet bar det meg gjennom disse dagene. Det ga glede, tålmodighet og en indre ro for hva som enn måtte skje. Om kvelden kunne nok følelsen av ensomhet komme over meg. Da sang jeg: «Leid, milde ljøs, igjennom skoddeim, leid du meg fram!» Jeg var i samfunn med Gud. Hva mer trengte jeg?

Hver gang jeg hørte lyden av jernhælene og nøkkelklirring ved døren, fór det gjennom meg: «Er det meg nå?» Da jeg en morgen gikk rundt i B 24 og hørte vokterens skritt ute i korridoren, slo den tanken meg: «Han er en ulykkelig mann, den tyskeren. Kanskje føler han seg som slave

og må gjøre alt dette mot sin vilje. Han er dømt til å være en del av et ondt system og kan ikke slippe ut av det.» Og videre: «Tyskland vil tape krigen, ikke på grunn av oss allierte, men fordi det har vendt seg imot Gud og bruker disse onde midlene for å nå sitt mål. Det vil aldri føre fram. Likegyldig hvor lang tid det vil ta, utfallet er gitt.» Og nå ble det levende i en videre sammenheng, det ordet fra Brand: «Sjel, vær trofast til det siste. Seirens seir er alt å miste. Tapets alt din vinning skapte. Ewig eies kun det tapte.» Når den tid kom da Tyskland var slått og dets stolthet brutt, ville det ha muligheten for virkelig å finne Gud og vinne fram til et nytt liv som nasjon.

Dager kom, dager gikk. En morgen jeg spankulerte i åttetall over cellegulvet, kom jeg til å sitere Shakespeare: «To be or not to be, that is the question.» Jeg stanset og brast i latter. Det var i grunnen komisk.

Enda en måned gikk. Jeg var fremdeles i live.

III.

Jeg hadde nettopp spist formiddagsmat da vokteren kom og hentet meg. Nederst i korridoren fikk jeg se en av de høyere Gestapo-folkene som flere ganger hadde vært tilstede ved forhørene, men mer i bakgrunnen. Han vinket på meg, og jeg fulgte med ham inn i et værelse. Han var nesten vennlig og ba meg ta plass rett overfor seg ved bordet. Jeg så på ham: En høy,

slank, blond tysker, sikkert en av dem som de regnet for «ren arier». I og for seg en tiltalende mann med skarpe, klare trekk, men med noe kaldt, beregnende i blikket.

Jeg grep initiativet. «Nå har jeg sittet fire måneder i enecelle,» sa jeg, «uten tillatelse til å lese og skrive eller komme i luftegården. Jeg vil gjerne ha tillatelse til å lese. Jeg kaster jo bare bort tid, jeg skulle ha begynt på Universitetet.» Han lo. «Kaster du bort tid? Det er din egen feil. Hvorfor sluttet du deg til motstandsbevegelsen?»

Han førte ordet i en god halvtime. Han talte om nazismens ideologi og gjorde rede for den på en besnærende måte. Han fortalte hva Hitler hadde gjort for Tyskland, og ga en begeistret beskrivelse av den fremgang de tyske våpen hadde over hele Europa. Snart vil krigen være slutt. «Vi rykker fram i Italia,» sa han. Dette var første gang jeg hørte at det ble kjempet i Italia, og jeg dro den slutning at de allierte hadde gjort landgang der. «Når tyskerne har slått de allierte,» sa han, «vil de forene kontinentet og bygge Europas forente stater — svarende til Amerikas forente stater.»

Deretter gikk han over til å skildre livet i Hitler-Jugend. Med glød og varme beskrev han den lidenskap som fylte de hundretusener av unge som nå med begeistring fant sin plass i kampen for sitt nye Europa. Hvert ord og hver håndbevegelse viste meg at han fullt og fast trodde hva han sa. Jeg følte det som et dragsug, og jeg kjempet for ikke å bli trukket inn i det.

Plutselig spurte han: «Ønsker du at Russland og England skal vinne krigen?» Jeg betenkte meg et øyeblikk. Der satt mannen som holdt min skjebne i sin hånd. Jeg følte meg liten og maktesløs overfor ham. «Jeg ønsker hverken at Russland og England eller Tyskland skal vinne krigen,» sa jeg. Han bare flirte. Jeg visste at jeg var på tynn is nå. Men hva skulle jeg gjøre?

Med ett skiftet han emne. «Dersom vi slapp deg fri etter to år, og så en av dine venner kom til deg og spurte: «Kan ikke du hjelpe oss med å trykke disse illegale avisene, hva ville du da svare?» «Nå har jeg tapt så mye tid med å sitte i fengsel at jeg må samle meg om studiene,» mente jeg. «Og det venter du at jeg skal tro på?» spurte han. Jeg tidde.

«Du har sittet i enecelle ganske lenge,» begynte han igjen. «Dersom vi flytter deg sammen med andre slik at du får noen å snakke med, kunne du ha lyst til det?» «Å ja!» «Sett nå at en av de andre i cellen blir kalt til forhør. Han kommer tilbake og forteller at han lurte Gestapo fint, og at de ikke fikk noe ut av ham. Er du villig til å fortelle oss det?» Jeg så på ham og svarte «Nei.»

«Men hør nå her,» ivret han. «Dersom du blir sluppet fri, slik at du kan begynne på Universitetet, ville du da være villig til å gi oss opplysninger om det som foregår ute?» «Nei.» Han fortsatte med et smil: «Men hvis vi gir deg friheten nå? Du kan gjøre deg ferdig med studiet, du kan få deg en stilling — og så kan du fortelle oss om det som foregår. Vi garanterer at ikke et eneste menneske får vite om det.» Det ble en

trykkende pause. «Nei,» sa jeg. Og la til: «Om det var for en tysker, en russer eller en engelskmann, så kunne jeg ikke gjøre det. Det er imot min samvittighet.» Han så på meg, forbauset. «Jeg forstår deg ikke. Du er jo blitt forrådt selv. Det er da en ganske naturlig ting.» «Aber ich kann nicht,» kom det ut av meg.

Han tidde og reiste seg. Da han var kommet til døren, sa han: «Tenk over det. Jeg kommer igjen om en uke.»

Jeg så ham aldri mer. To dager etter ble jeg tatt ut av cellen og ført til Grini.

Jeg har ofte senere tenkt på denne samtalen. Jeg var blitt stilt overfor noe som jeg inntil da ikke hadde forstått. Etter hvert ble jeg klar over at jeg hadde møtt kraften i en ideologi, utfordringen fra menn som var lidenskapelig besluttet på å vinne og utnytte andre mennesker for sin plan og kollektive vilje.

Senere fikk jeg vite at Hans hadde møtt det samme. Han var blitt arrestert kort tid før meg, og de samme spørsmål var blitt stilt ham. Og han lot seg lokke av Gestapos løfter. Som betaling for friheten forpliktet han seg til å fortelle alt han visste om oss. Jeg var en av de seks som ble hentet den samme natten.

Han slapp ut, men ikke til frihet. Tvertimot ble han mer og mer dradd inn i Gestapos nett. De tapte ham aldri av syne, og de presset ham som en sitron for å få opplysninger. Han fikk penger. Han forrådde sine landsmenn, og han medvirket på Victoria Terrasse ved forhør av alle slag. Til slutt hadde han mistet enhver form

for menneskelighet. Og jo mer han gjorde, desto mindre respekterte Gestapo ham, og desto mindre tillit fikk de til ham. Han ble en brikke i deres spill — akkurat så lenge som de hadde bruk for ham.

Jeg hadde stolt på Hans. Han var min venn. Han valte selv den vei han ville gå, men jeg kan ikke få meg til å dømme ham. Hadde jeg ikke selv følt hvor liten og maktesløs jeg var overfor dem som satte alt inn på å bryte oss ned for så å utnytte oss? Jeg visste jo at i det mest kritiske øyeblikk var det i virkeligheten ikke jeg, men min samvittighet som sa det avgjørende nei. Riktignok hadde jeg forsøkt å frigjøre meg fra mine foreldres tro og kristne moral, men nå i motgangen og ensomheten ble disse verdier aktivisert i meg. De ga den klarhet og styrke jeg trengte.

Og likevel — jeg hadde nok stått meg mot nazisten som ville ha meg i sin makt, men hvordan man skulle seire over en slik ideologi, det hadde jeg ingen anelse om. For var ikke spørsmålet egentlig det: Når en står overfor mennesker som fullstendig har hengitt seg til en falsk lære, hvordan er det mulig å vinne dem for noe nytt?

Det var først da jeg kom til Grini at jeg skulle treffe den mann som lærte meg det.

DA HANEN GOL

Vi var 25 i den store, grønne politibussen som kjørte fra Møllergaten 19 ut av byen. Det var en deilig høst-ettermiddag. Jeg så alt med nye øyne — hvert hus, hvert tre, hvert menneske vi kjørte forbi. Jeg hadde aldri ventet å se det igjen. Og nå var det der så nær ved — og likevel så langt borte. Det var som å sitte på kino, vi opplevde forunderlige bilder av livet, men det var likesom ikke full virkelighet.

Da vi kom fram til Grini, fikk jeg fange-nummer 8231 og ble beordret til brakke 10. Jeg gikk inn. Vinduene vendte mot det elektriske gjerdet og skogene bakenfor. Rommet var ikke stort, men det var et betydelig fremskritt sammenlignet med B 24. Det var brisker over hverandre og plass til 12. Rom-kameratene traff jeg først om kvelden. De ønsket meg hjertelig velkommen og ville gjerne høre om hvordan det var med meg og hvilken sak jeg var satt inn for. Dette var første gang på fire måneder at jeg hadde noen jeg kunne snakke med. Det var en gjeng av kjernekarer: et par radikale intellektu-

elle, en fisker, en skipper — — tøffe, reale mannfolk alle sammen.

I de atten måneder som kom, hendte det tre ting som fremfor noe har brent seg inn i min bevissthet.

I.

Samme høst som jeg ble satt på Grini, gjorde tyskerne og NS-politiet en razzia ved Oslo Universitet og arresterte en mengde studenter og professorer. En stor del av dem kom til Grini. Blant dem var en professor som også foreleste i historie, et fag jeg selv hadde tenkt å studere. Jeg bestemte meg for å bli kjent med ham.

Jeg sto overfor en spebygd mann av middels høyde. På meg virket han helst streng og utilnærmelig, men jeg oppdaget snart et varmt hjertelag og et forfriskende gutteaktig humør. Vi ble venner.

Søndagen var den eneste dag i uken det var tillatt å gå fritt omkring innenfor leiren, og da pleide han og jeg å spasere langs det elektriske gjerdet. I uforglemmelige samtaler satte han liv og sammenheng i de bruddstykker av historie som jeg hadde lært i gymnasiet. Men professoren, la jeg merke til, var ikke bare opptatt av hva som levde i mine tanker, han ville også vite hva som levde i mitt hjerte. Han var interessert i meg som menneske.

En dag begynte han å fortelle meg om seg selv. Noen år før krigen, sa han, hadde han møtt en gruppe revolusjonære som hadde gitt

hans liv en ny retning. Han hadde vært invitert til et større møte, og der sto han, halvt gjemt bak en søyle, og lyttet til talerne og iakttok dem, — en reservert tilskuer. De talte om de fire absolutte moralnormer: absolutt ærlighet, renhet, uselviskhet og kjærlighet, en målestokk som både han og enhver kunne anvende på sitt liv. De snakket om forvandling i mennesker og nasjoner. Det begynner med en selv. Systemer var kommet til kort og ville alltid gjøre det, så lenge grunnlaget, menneskenaturen, forble uforvandlet. Mens han sto og hørte på dem som talte, følte han hvor ensom han var til tross for all sin lærdom. Disse menn og kvinner hadde tydeligvis fått tak i noe han selv lengtet etter. Han kunne lese det i ansiktene deres. Det var en indre frihet som strålte ut av dem. Og innerst inne visste han at hva disse menn og kvinner sto for, var det største han noen gang hadde møtt.

Da han fortalte om det nye liv han hadde begynt sammen med disse menneskene, spurte jeg ham: «Det var noe du kalte den stille stund, hva er det?» «Å lytte til Gud for å ta imot hans ledelse,» svarte han. «For det å be, slik som mange av oss gjør det, — det blir ofte bare en monolog. Det er som en telefonsamtale hvor du legger røret på når du har sagt det du ville si.» Det hadde vært en helt ny tanke for ham at Gud også kunne ha noe å si, — noe om liv og arbeid som burde bli annerledes.

«Ja — men lytte, hvordan får du det til?» spurte jeg. «Det er et eksperiment du må gjøre selv,» svarte han. «Hvor som helst og når som

helst kan du sitte og lytte til den stemmen som taler i ditt indre.» «Og så,» føyde han til med et smil i øyekroken, «skriv ned de tankene som kommer til deg! Det kan nok hende du blir forbauset. Men dersom de tankene du får, stemmer med disse fire absolutte normene, kan du være temmelig sikker på at de kommer fra Gud.»

Alt dette hørtes rimelig. Likevel gikk det en stund før jeg fikk meg til å prøve det. Jeg kunne likesom ikke fatte at Gud skulle kunne tale til meg på den måten.

Så en dag gikk et lys opp for meg. Det var en tidlig vintermorgen jeg sto ved det elektriske gjerdet og så ut over snemarkene. Plutselig slo den tanken ned i meg: «Du har løyet!» «Løyet?» «Ja, du fortalte ikke hele sannheten til Steinar da han spurte deg her forleden.» Steinar hadde spurt meg om jeg hadde sagt noe om ham under forhørene, og jeg hadde svart nei. Den neste tanke kom like klar: «Hva skal du gjøre med det?» Og endelig med uimotståelig klarhet: «Gå og si sannheten.» Var det dette professoren mente med å lytte? «Nei, det går for vidt,» tenkte jeg. «Dette er alt for flaut.» Men jeg kunne ikke bli kvitt tanken.

På den tiden arbeidet Steinar i bokbinderiet. Jeg gikk for å treffe ham. Men jeg snudde. Tre ganger forsøkte jeg, og tre ganger kom jeg meg ikke til å gå inn. Hele tiden visste jeg at dette slapp jeg ikke fra.

Så en søndag tok vi en halv times spasertur sammen. Like før vi skulle skilles, fortalte jeg

ham det. Steinar ga meg et realt håndtrykk og sa: «Det er all right, Leif. Jeg visste det.»

Dette knyttet oss sammen som intet annet. Jeg var hjertens glad.

II.

Det var en vårdag i mai at jeg ble kjent med Olav. Jeg tror det var etter en altergang som noen av oss holdt i all hemmelighet i desinfeksjonsbrakkka. Vi kom og gikk enkeltvis så vi ikke skulle vekke oppmerksomhet, og en av oss sto alltid på vakt utenfor.

Olav var et par måneder eldre enn jeg, og student, høy av vekst og gikk med briller. Noe av det mest karakteristiske ved ham var hans klare tanke og enkle tro.

Mang en gang trasket Olav og jeg omkring i leiren og snakket om fremtiden og studiene og hva vi skulle gjøre når vi kom ut igjen. Håp og frykt, glede og forventning, bekymring og usikkerhet, alt det som gikk gjennom oss, delte vi med hverandre.

En morgen ut på forsommeren ble det brått slutt på dette. Olav hadde tidligere fortalt meg hvordan han og fire av hans venner var innblandet i en affære hvor en N.S.-politimann var blitt skutt. Nå var sporene fulgt tilbake til dem, og statspolitiet presset på tyskerne for å få dom. Olav og de anklagede ble ført til politiretten i Oslo og dømt til døden. Samme ettermiddag ble de satt inn i en celle i fengslet på Grini. Nyheten om dette spredte seg til oss med en gang.

Før kveldsappellen gikk jeg bort under vinduet hvor de dødsdømte satt. «Kunne jeg bare få sagt noe oppmuntrende til dem! Olav, Thomas, Kai og Jan — kunne jeg bare . . .»

Spredt rundt om sto fanger og ventet på appellen. Like ved var et par kamerater. Jeg nikket til dem. Det var nettop dem jeg gjerne ville stå meg godt med, fordi jeg ønsket å gå for å være like «radikal» og «intellektuell» som dem.

Da kom Olav til syne i vinduet. Hendene hans holdt fast om jerngitteret, han hadde heist seg opp så høyt at han kunne se ut. Øynene hans strålte, og blikket fanget oss inn alle sammen. Så stanset det ved meg, og han ropte med klar, fast stemme: «Takk for kameratskapet, Leif. Gi aldri opp i kampen for Kristus»

Jeg skottet bort på de andre, og så tidde jeg stille. Jeg svarte ikke. Nedslått og beskjemmet gikk jeg tilbake til brakken. Jeg tenkte på Peter — da han hørte hanen gol.

Samme natt ble de dødsdømte ført bort. Om morgenen fikk vi høre at Olav hadde lest høyt før de ble hentet ut:

«Hvem vil skille oss fra Kristi kjærlighet? Trengsel eller angst eller forfølgelse eller hunger eller nakenhet eller fare eller sverd? . . . For jeg er viss på at hverken død eller liv, hverken engler eller krefter, hverken det som nå er eller det som komme skal, eller noen makt, hverken høyde eller dybde eller noen annen skapning skal kunne skille oss fra Guds kjærlighet i Kristus Jesus, vår Herre.»

Jeg kom til å savne Olav bittert. Men jeg tok den beslutning at jeg aldri mer ville svikte den sannhet om Kristus som var blitt gitt meg i B 24, — og det jeg hadde sett inn i da jeg så Olavs ansikt den siste kvelden.

III.

Hvordan gikk det med den saken jeg var med i? De fleste av oss impliserte var nå kommet til Grini, og vi holdt sammen så godt vi kunne. Et rykte fortalte at det var bestemt i Berlin å utsette saken og ikke la den komme for retten foreløbig. Men tidlig i september 1944 ble noen av oss plutselig hentet til Victoria Terrasse igjen. Noen ble forhørt, andre ikke. Selv satt jeg i kjelleren og ventet på min tur. Men kvelden kom, og vi ble ført tilbake til Grini. Dagen etter ble jeg overført til «Gulebrakka» sammen med to av de andre. Her hadde alle gule triangler foran og bak på uniformen, tegnet på at det gjaldt en rekke spesielle forbud for disse fangene.

Samme morgen ble Steinar og to andre satt inn på den cellen der Olav og hans kamerater hadde vært den siste dagen. Jeg var redd for at det betydde henrettelse. I min nød oppsøkte jeg professoren og fortalte ham hva som hadde hendt. Vi gikk ut sammen og stilte oss i dekning bak brakke 10. Det var en av disse vidunderlige klare høstdagene, kjølig og stille. Bak det elektriske gjerdet lå en liten rødmalt tømmer-

hytte mellom de mørke grenene — og rundt om løvtrærnes fargeprakt i rødt, gult og brunt. Her, i den dype stillheten ba vi sammen for Steinar og vennene våre.

Samme formiddag fikk jeg et glimt av ham i vinduet. Han så ut til å være ved godt mot, enda han visste at det kunne være hans siste dag. «Jeg kommer igjen i kveld like før appellen,» fikk jeg ropt opp til ham. I løpet av dagen fikk jeg et lite stykke røkt flekk, en geitostbit og et par sigaretter. Jeg skrev et brev til Steinar, og like før appellen sto jeg atter og ventet nedenfor vinduet. Da kom det sakte og stille en hyssing glidende ned, og i all hast festet jeg pakken til den. Neste morgen var Steinar og de andre borte.

Litt senere fortalte en av våre felles kamerater hva som hadde hendt. Det var en kommunist i vår gruppe som hadde forsøkt å smugle ut et brev med en fortegnelse over de partifeller som satt i anledning samme sak. Dette brevet ble oppsnappet. Like etter var det at de som var nevnt, deriblant Steinar, ble lastet i en bil og ført bort. Vi visste det var for å henrettes. Da jeg ikke var medlem av partiet, var mitt og tre andre navn ikke tatt med på listen.

På appellen dagen etter ble jeg ropt opp sammen med 39 andre fanger, deriblant alle dem som var igjen i vår sak. Det ble sagt at vi skulle til Tyskland; ryktene fortalte om en tilintetgjørelsesleir. Jeg skrev et brev til mine foreldre for å sette mot i dem, og fikk det smuglet ut. I galgenhumør siterte jeg øverst på brevet: «Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre.»

Alt var klart for avreise. Det var september 1944. Så — i siste øyeblikk — ble fire av oss holdt tilbake. Det var vi som ikke sto på listen over partimedlemmene i det oppsnappede brevet. Vi fikk aldri vite hvorfor.

Noen dager etter fikk vi høre at skipet var gått under — det var «Westphalen». Bare 4 ble reddet — av svenske fiskere.

Jeg var rystet. Hjertet blødde: 32 druknet og 10 skutt. De sto meg så nær alle sammen, det hele var meningsløst, vanvittig.

Og hvorfor ble jeg spart?

TIL FRIHET

I.

Da det led mot våren 1945, ble 360 av oss en dag kalt fram etter appellen. Det vakte stor uro i leiren. Vi fikk ordre om å pakke og være klar til å dra av sted ved morgengry.

Vi ble overført til en spesiell SS-leir ved Mysen. Der opplevde vi frigjøringen.

Det var sent på ettermiddagen da jeg kom hjem. Mor og far hadde fått vite at jeg var underveis. Flagget var heist, og huset var kledd til fest. Det var et uforglemmelig øyeblikk. Det står for meg at jeg brukte de første timene til å løpe omkring som en bikkjehvalp fra rom til rom i hele huset, så ut i haven, ned i kjelleren, og opp på loftet: sto skiene mine der enda? Deretter ned igjen og ut i garasjen for å kikke på den trofaste Chrysler'en.

Flagget smalt fra hver flaggstang i hele landet disse vidunderlige vårdagene. Et folk i festrus. Mennesker revet bent ut av døden møtte hverandre igjen. Øyeblikk i historien som et folk ikke kan vente å oppleve mer enn én gang.

Jeg var tilfeldigvis i Oslo den dagen kronprins Olav kom. Nyheten fór fra mann til mann: Kronprins Olav kommer! Det var som hele Oslo

strømmet sammen ved havnen for å ta imot ham. Vi anstremte øynene til det ytterste for å få det første glimt av skipet hans. Og der var han, midt iblandt oss, båret av en jubel og en begeistring over all beskrivelse. Det var ikke bare fordi han var så populær, — han var det synlige uttrykk for at vi hadde vunnet friheten igjen. Vi kunne leve som frie mennesker!

Men for meg var den store opplevelsen å møte — Steinar! Jeg hadde hørt det utrolige at han levet. Så en dag i juni traff vi hverandre på lokaltoget til Oslo. Da jeg åpnet døren, fikk jeg øye på ham i den andre enden av vognen. Han så meg, og vi styrtet fram og slo armene rundt hverandre — uten å ense folk omkring oss.

Hvordan hang det sammen at han var i live?

Ikke mange timer etter at Steinar hadde heist pakken opp til vinduet sitt i fengslet på Grini, var de blitt hentet og ført til Victoria Terrasse. Jakker og sko ble tatt av dem, og de ble bundet sammen to og to med tau om håndleddene. Så ble de kommandert ut i en lastevogn dekket av presenning så ingen kunne se dem. To bevegnete Gestapo-folk satte seg inn til dem og passet på. Så kjørte de ut av Oslo — med en politibil foran og en etter. Det var like før midnatt.

Med ett kom Steinar på at han hadde en lommekniv som konen hadde smuglet inn til ham på Grini. Forsiktig og med stort strev fikk han lirket den ut av lommen og åpnet den. Og mens bilene jaget avsted gjennom mørket, begynte han å file på tauet.

Plutselig stoppet de. Hissige stemmer hørtes, og lysskjæret fra tyskernes lommelykter fór hen over alle ansiktene. Var dette slutten? Nei, bilen bak hadde fått motorstopp. Den ble stående igjen da de andre dro videre. Steinar fortsatte å file på repet. Da merket han at noe varmt rant ned over hånden — han hadde skåret seg i håndleddet. Men han ga seg ikke, og febrilsk saget han videre. Omsider løsnet tauet. «Vil du også ta sjansen?» hvisket han til kameraten som han hadde vært bundet sammen med. Men han hadde allerede gitt opp håpet.

I en krapp sving saknet bilen farten. I samme øyeblikk var Steinar oppe. Med kniven mellom hendene kastet han seg med hele sin vekt mot presenningen. En veldig rift, og han tumlet ut på hodet. Han kom klar bilen og satte på sprang inn i skogen. Bremsene hvinte, brøl og kommandorop hørtes, og så smalt skuddene løs. Han falt — snublet i en rot. Mens han lå der, kunne han høre bilene starte igjen.

Steinar så opp og famlet seg framover. Snart støtte han på et gjerde. Han prøvde å klatre over, men han var så utkjørt at han ikke greide det. Han ga opp og søkte videre fram i skogkanten. Han ville ikke gi seg. Barbent og uten jakke slet han seg fram skritt for skritt i septemberkulden. Så skimtet han lys fra noen hus. Han stanset og betenkte seg. Så banket han på en dør. Han ble godt mottatt og fikk mat, klær og reisepenger. Så tok han toget til Oslo, oppsøkte sin kone og fikk henne med seg til Sverige.

Etter frigjøringen dro Steinar ut og fant stedet hvor det hadde lyktes ham å unnsnippe. Det gikk kaldt nedover ryggen på ham da han oppdaget at det gjerdet han hadde prøvet å klatre over, omga en leir for det tyske flyvåpen! Huset hvor han ble mottatt, var et sentrum for motstandsbevegelsen i området.

II.

Etter de første dagers jublende festrus begynte jeg å få det vanskelig. Alt var så annerledes enn jeg hadde tenkt meg, så forskjellig fra det bildet jeg hadde gjort meg opp. Jeg var tatt hjemmefra som en ungdom — og kom tilbake som en mann, følte jeg. Men familien tok imot meg som den unggutten jeg slett ikke lenger var. Jeg reagerte voldsomt mot den omsorg slekt og venner øste over meg. Jeg flyktet bort fra det alt sammen og ville være for meg selv.

Bare når jeg gikk alene oppe i lia, kunne jeg finne fred i sinnet. Etter det jeg hadde gjennomgått, greide jeg ikke å være med på denne endeløse festingen.

Det var hendt så meget. En dag hadde jeg truffet konen til en av dem som var blitt kjørt til Trandum med Steinar. Hun kom bort til meg: «Når tror du Peder kommer hjem?» spurte hun.

Jeg klarte ikke å svare.

Glede og jubel, sorg og savn, seiersstolthet og hevnlyst — gikk det ikke som veldige bølger gjennom oss alle? I alle fall følte jeg det slik.

En av disse dagene kort etter kapitulasjonen var jeg sammen med en del kamerater i hjemmefronten på Akershus Festning. Vi hadde oppsyn med Gestapo-folkene og SD-mennene som satt der. Et par av oss fra «Grini-gjengen» sto og pratet ute i gårdsplassen da vi hørte at det var kommet en ny transport av krigsfanger. Det engelske militærpoliti brakte dem inn, og vi gikk nærmere for å se på dem. Tyskerne var i Luftwaffe-uniformer og fortalte at de var offiserer i flyvåpenet. Det gikk som et støt gjennom oss. Der sto den forhatte leirkommandanten fra Grini og hans brutale SD-offiserer — de som hadde spredt terror og lidelser til tusener. Her var også han som hadde drevet en av mine venner så hensynsløst i straffeeksersis at han døde av hjerteslag.

Og nå sto de der og spilte uskyldige: «Offiserer i flyvåpenet! Det er det frekkeste vi har hørt!» sa vi og gikk bort til dem. Vi merket på blickene deres at de kjente oss igjen. Men nå var det vi som hadde makten! Dermed tok vi dem i straffeeksersis. «Achtung! Hinlegen! Achtung! Kriechen! Los, Mensch» Jeg tvang kommandanten til å synge den samme sentimentale marsjsangen om «Marianne» som han hadde tvunget oss til å synge. Achtung! . . . runde etter runde. De svettet. En av dem ba meg om vann. Jeg fikk tak i et spann og slo det i ansiktet og nedover nakken på ham. Kameratene mine lo og godtet seg.

Samme ettermiddag stakk jeg innom «Hardhausen.» Jeg måtte fortelle ham om dette. Han

var en av romkameratene på brakke 10, — nå hadde han gjenopptatt arbeidet i forretningen sin i Oslo. Han fulgte intenst med i det jeg fortalte; dette var fint, syntes han. Jeg hadde gjort det som tusener av fanger lengtet etter og gitt disse bødlene igjen det de fortjente. «Du skulle bare ha tatt hardere i!» sa han, — det virket nesten som om han var misunnelig.

Jeg merket at jeg ble populær på denne historien, så jeg fortalte den til alle dem av mine medfanger som jeg traff. Populær ja, men jeg var ikke glad. Jeg hadde en ubehagelig følelse av at dette ikke var som det skulle. Så var det en dag jeg reiste hjem fra Oslo. Toget hadde nettopp stoppet på Grorud. «Det fins ingen unnskyldning,» sa samvittigheten. «Det er råttent, det du har gjort.»

Innerst inne visste jeg det var sant, og jeg foraktet meg selv. Jeg ville kjempe for rettferdighet, men dette var jo hevnlyst. Det gjorde vondt å se den nakne sannhet om seg selv: i min egen natur lå spiren til den samme ondskap som jeg hadde anklaget nasjonalsosialismen og tyskerne for.

Det var slikt jeg kjempet med der jeg gikk alene i skogen. Nå begynte jeg å få tak i det som professoren hadde snakket om da vi var sammen på Grini: å søke ledelse og la samvittigheten bli bestemmende for våre handlinger. En kveld i juni satt jeg slik i stillhet oppe i Liabakkåsen. Jeg kom til å tenke på den Gestapo-mannen som hadde behandlet meg verst, og det slo plutselig ned i meg: «Fortell ham at du tilgir ham.»

Jeg fortalte mor om dette. Hun ville også at jeg skulle gjøre det, og den dagen jeg gikk til Akershus, kom hun bort til meg: «Fortell at jeg ber for ham.»

Da det var min tur til å ha vakt, kalte jeg på ham. Vi sto ansikt til ansikt. Han kjente meg igjen og ble flakkende i blikket. Jeg så ham rett i øynene og sa de ordene som hadde kommet til meg, — også det som mor hadde bedt meg si. Han skalv over hele kroppen, men sa ikke et ord. Jeg viste ham inn i cellen igjen.

Litt senere ble han dømt til døden og henrettet.

KALLET

I.

Høsten 1945 begynte jeg å lese til forberedende prøver. Professoren som hadde kommet til å bety så mye for meg på Grini, var nå min lærer og venn. I de neste årene var jeg helt opptatt av studiene. Det var mange av oss som hadde mye å ta igjen etter den tid vi hadde tapt.

Denne tiden var jeg ofte i professorens hjem. Han og hans kone lot meg gå ut og inn som en av familien. Her ble jeg også kjent med tre studenter, Inge, Aage og Jens, som ble mine nærmeste studiekamerater.

Aage studerte medisin og Inge teologi. Begge hadde vært med i det illegale arbeidet og hadde måttet flykte til Sverige, og begge kom til Norge med politi-troppene frigjøringsdagene. Aage var riktig «en glad gutt» med et sprudlende humør og stor humoristisk sans. Han arbeidet usedvanlig lett, og i enhver situasjon hadde han en egen evne til å orientere seg raskt og sikkert.

Inge var en helt annen type, mer tankens og følelsenes mann og litt reservert. Han var vokst opp med det beste av bygdenorsk kunst og kultur og lærte oss andre å sette pris på disse verdiene.

Jens var den yngste av oss, full av idéer, et livlig temperament. Han levde og åndet for teater

og litteratur. Vi arbeidet med filosofien sammen, diskuterte Hegel og Marx og leste Koestler. Etter at vi hadde tatt forberedende prøve, dro Jens til Amerika.

Ofte møttes vi studenter i professorens hjem — det kunne være opp til 20—30 av oss, og mange var de emner vi drøftet. En kunne holde foredrag om Jean Paul Sartres eksistensial-filosofi, en annen gjøre rede for pedagogiske retninger i U S A. Sammen prøvde vi å finne veien i etterkrigstidens tankeretninger, forstå dem og vurdere dem. Det gjalt å orientere seg i den samtid vi levde i.

Vår felles interesse var Moralsk Opprustning. Hvilken fremtid er det som ligger foran oss? spurte vi oss selv. Kan vi alminnelige menn og kvinner gjøre noe for å forme begivenhetene, eller er vi nødt til selv å bli formet av dem? Hadde ikke disse siste bitre årene lært oss at det var vi frie mennesker som selv måtte lede utviklingen! Gjorde vi ikke det, var det vi som ville bli ledet av den. Hitler og hans menn hadde skapt den nazistiske ideologi, mobilisert en hel nasjon bak den og vunnet det meste av Europa. Skulle der ikke finnes en demokratisk livsform som kunne vinne nasjonene, ikke ved makt, men ved sin egen fengende moralske kraft?

II.

I juni 1947 ble en større gruppe av oss studenter invitert til Caux i Sveits — sentret for Moralsk Opprustning i Europa. I denne lille Alpe-

landsbyen høyt oppe i fjellene over Genfersjøen ligger Mountain House.

Den veldige bygningen — som et Soria-Moria slott mot himmelen — var en gave til dette arbeidet fra sveitserne. Deres land, sa de, var blitt spart for to verdenskrigers fryktelige ødeleggelser. Nå ville de skape et møtested for alle verdens nasjoner, et sted hvor de kunne finne en idé som forener alle mennesker og overvinner tidens hat og bitterhet.

Med spenning hadde vi fulgt den verdenskonferansen som ble holdt i Mountain House i 1946. Da vi nå selv satte kursen sørover, så vi med forventning fram til hva ferden ville bringe.

Vi ble ikke skuffet. I Caux møttes menn og kvinner fra en lang rekke nasjoner, raser og trossamfunn, og fra alle samfunnslag. Ettersom vi ble kjent med dette tverrsnitt av hele kloden, utvekslet tanker og erfaringer med de forskjellige og lærte deres livsforhold å kjenne, åpnet det seg for oss en helt ny verden.

Men det som gjorde det sterkeste inntrykk på meg, var å se den omveltning og forvandling som fant sted i menneskers liv. En dyptgående forandring av selve den menneskelige natur grep inn i tilsynlatende uløselige motsetningsforhold: økonomiske og sosiale konflikter, rasestrid og politisk kamp. Det var en forvandling som ble utformet i dagliglivets harde skole og førte til at mennesker bestemte seg for i alle livets forhold å stå for hva som er rett. Vi hørte dr. Frank Buchman, den mann som hadde unnfanget idéen til Moralsk Opprustning. Han sa: «Menneske-

naturen kan forvandles. Det er den fundamentale løsning. Nasjonenes økonomiske liv kan forvandles. Det er en frukt av løsningen. Verdenshistorien kan forvandles. Det er vår tids store kall.»

En dag spiste vi sammen med en kvinnelig overlærer fra Burma. «Se her,» sa hun og viste med sin slanke hånd, «når jeg peker på dere, peker tre av fingrene mine tilbake på meg. Slik er det når vi kritiserer andre. Vanskelighetene i verden er at alle gjerne vil se den andre forvandlet. Alle nasjoner vil gjerne se den andre nasjonen forvandlet. Men alle venter på at den andre skal begynne! Moralsk opprustning betyr at vi begynner med oss selv og vår egen nasjon.»

Så enkelt og likevel så sant. Like uimotsigelig var det følgende hun sa: «Som jeg er, slik er min nasjon, og som min nasjon er, slik blir verden.»

Vi hadde sett inn i de dypere årsaker til de konflikter som preger verdenshistorien: den evige kamp mellom godt og ondt, slik som den arter seg i mitt eget sinn, i mitt land og i hele verden. Vi hadde nok ofte drøftet disse spørsmålene teoretisk når vi satt hjemme hos professoren. Men nå begynte det å gå opp for meg hvordan hvert menneske er kalt til å være med og forme fremtiden. Det jeg hadde møtt her i Caux, var en ideologi — det positive motstykke til den destruktive materialismen vi hadde stått overfor i krigstiden. Her var idéer som var tilgjengelige for enhver, så enkle at hvem som helst kunne forstå dem, så omfattende at de kunne forene

alle, og så forpliktende at det ville kreve alt å virkeliggjøre dem. Denne forvandlingens ideologi var i stand til å skape nye mennesker, nye nasjoner og en ny verden.

Og likevel! — Til tross for alt det overbevisende jeg så og hørte, forble jeg den forsiktige, en velvillig tilskuer, men uforpliktet. «Hopp ikke på dette med én gang» sa jeg til meg selv. «Det kan da ikke være så klart og enkelt! Dersom jeg her — i denne atmosfæren — satset alt, kunne jeg komme til å angre på det senere.» En mengde nye idéer og inntrykk arbeidet i meg. Nå ville jeg hjem så jeg kunne få tenke igjennom tingene i ro. Jeg reiste tilbake til Norge.

En uke etter dro jeg på sommerferie med mor og far. Det var aldeles som i gamle dager. For første gang siden krigen tok vi av sted med Chrysler'en. Etter å ha fartet langs Vestlandsfjordene noen dager, slo vi oss ned i en hytte helt oppe under Jotunheimen. Det var et ønskested. Elven gikk like forbi, full av ørret. På setra i nærheten kunne vi få alt vi trengte. I lia gikk kuene og gresset, og bjellene lød tvers over den vesle dalen bort til oss. Luften var høstklar. Om kvelden koset vi oss med nyfisket ørret og en overraskende dessert som mor kunne trylle fram. Og så satt vi ved peisen — spilte ludo, leste, pratet sammen til vi begynte å duppe av.

En slik dag som jeg satt ved elvekanten og så far bruke fluestangen, kom denne tanken til meg, stille og med tvingende klarhet: «Det liv du har sett i Caux, er det liv du skal leve alltid.» Og der jeg satt, besluttet jeg meg til det.

Nå begynte jeg hver dag med å søke Guds ledelse for mitt arbeid. Etter hvert skapte dette en ny disiplin og planmessighet når det gjalt å gjennomføre de oppgaver jeg hadde satt meg. Jeg merket det best i studiet. Jeg lærte å bruke tiden effektivt og arbeide konsentrert. Det ble slutt med flakkingen både av tanken og øynene, oppmerksomheten var fullt og helt samlet.

Særlig betydningsfullt var arbeidet med en oppgave som professoren i idéhistorie hadde foreslått for oss. Han lot oss velge mellom flere emner, og jeg bestemte meg for å ta «Karl Marx og det kommunistiske manifest». Det var ganske nytt og ukjent stoff, og i seks uker arbeidet jeg intenst med dette. Da jeg var ferdig, la jeg det fram for professoren og studentene i et foredrag, og til slutt ga professoren sin egen vurdering av oppgaven. Det hele var en opplevelse som styrket min følelse av takknemlighet overfor Universitetet.

Men ennå visste jeg ikke hva det senere skulle komme til å bety at jeg hadde arbeidet meg inn i disse tankene.

III.

Inge, Aage og jeg og en del andre studenter som hadde vært i Caux sammen, møttes hver dag i lunsjpausen på Universitetet. Vi pratet om all verdens ting, men først og fremst utvekslet vi erfaringer om det nye livet vi var ført inn i.

En av de tanker som kom til oss, var at vi skulle holde en leir for ungdom i sommerferien.

Hos mange unge hadde reaksjonen etter krigstidens voldsomme spenning skapt apati og interesseløshet. «Skulle det ikke være mulig,» sa vi til oss selv, «at den ansvarsbevissthet vi hadde møtt i Caux, kunne bli virksom i oss unge her i vårt eget land?»

Så sendte vi ut innbydelser, og midtsommers møttes 100 unge gutter og piker på Sjøstrand ved Oslofjorden. Vi drev hele leiren selv. Det var nettop noe av hensikten at ungdom fra alle landsdeler og med den forskjelligste bakgrunn skulle lære å arbeide sammen.

Hver dag hadde vi to møter med det vi kalte ideologisk opplæring. Vi gjennomgikk emner som nasjonalsosialismens og kommunismens idégrunnlag og tok så opp spørsmålet om hvordan vi kunne møte denne utfordring i vårt eget sinn. Hvordan kunne vi være med å skape i vårt eget folk det åndelige og moralske klima som ville gjøre landet til en festning for demokratiet?

Gymnastikk og svømming, fotball og håndball var med i det daglige program. Lørdag og søndag kom gjerne slektninger ut og besøkte leiren. Da ga vi et sammendrag av det vi hadde opplevd og lært i løpet av uken og uttrykte det ofte i form av sang og sketsjer. Gjestene ble begeistret og kom igjen, og de støttet oss med penger. Dette siste var ikke minst viktig, vi hadde nemlig forregnet oss og satt for lav pensjonspris for å delta.

Den siste week-end besøkte en av statsrådene leiren. Han viste stor interesse for det vi kunne fortelle ham, og i en hjertelig tale på det avsluttende møtet understreket han hvor livsnødvendig

moralske verdier er for demokratiet. Han oppfordret oss unge til å ta fullt ansvar for det samfunn vi er en del av, og fortalte at det gledet ham å se hva vi hadde gått i gang med.

I juleferien 1948 fikk vi besøk av ungdom fra mange forskjellige land som vi var blitt kjent med da vi var i Caux. De var på vår egen alder og hadde satt alt av tid og krefter inn i arbeidet for en åndelig og moralsk gjenreisning i verdensmålestokk. Uten noen lønn eller godtgjørelse søkte de å følge sitt kall. Nå kom de fra London hvor de hadde vært med i et musikk-skuespill som het «Den gode vei».

Inge, Aage og jeg ble med disse unge på en ski- og ferietur, og vi slo oss ned på en bondegård i Rauland.

En kveld satt vi rundt peisen, og de fortalte om sine opplevelser med en humor og en selvironi så vi ga oss over i latter. Men midt opp i dette, sa de: «Når vi er kommet hit fra London, så er det også for å invitere dere tre med ut et år eller to — nå med en gang.» Det ble stille — en lang stund. Kubbene spraket på peisen. Jeg kunne høre mitt eget hjerteslag. Det var en ytterst ubehagelig tanke. «Latterlig,» sa jeg til meg selv. «Det er bort i natta! Jeg skal ta historie som bifag til våren, Aage er 2/3 ferdig med medisinen, og Inge har bare ett år igjen av teologien! Det kan ikke være tale om noe sånt nå. Muligens når vi har gjort oss ferdige.»

Aages dype bass brøt stillheten. «Fint!» sa han. «Hva er det dere nøler etter, karer? Jeg har lenge hatt en følelse av at dette var det riktige.»

Vi andre var og ble tause. Endelig sa jeg: «Dette må jeg få tenke igjennom først. Men jeg tror ikke at det går nå.»

Det ble ikke lette dager. Jeg kjempet. Jeg hadde fått en utfordring som jeg ikke kunne komme utenom. Det fantes ikke noe både-og. Det måtte bli enten ja eller nei.

Men hva ville mor og far si? Og hva med fremtiden? Utdannelse, stilling, karriere, ekteskap og hjem — alt det jeg hadde drømt om? Dersom jeg sa ja, hvilken sikkerhet hadde jeg da for fremtiden? Ingen som helst. Ingen inntekt. Ingen eksamen som kunne skaffe meg en god post. Og samtidig visste jeg at her var det ikke nok bare med nøkterne menneskelige beregninger. Det følte som et tvingende kall — selv om jeg til å begynne med ikke kunne avgjøre om det kom fra mennesker eller fra Gud. Endelig ble det klart for meg at dersom jeg skulle finne indre visshet, måtte jeg være ubundet av alle fremtidsplaner og all frykt for hva venner og familie kunne komme til å si og mene.

Siste natten lå jeg våken og tenkte. Jeg så for meg Olav og alle de andre som var blitt tatt ut for å føres til Trandum. Og alle de som ble sendt med «Westphalen» — én for én passerte de revy. Jeg husket det løftet jeg ga da jeg var i den verste nøden på B 24: Dersom Gud ga meg livet og friheten igjen, da ville jeg fullt og helt tilhøre ham.

Med ett var all tvil som blåst bort. «Følg meg!» sa den indre stemme, «Dra ut. Ikke vær redd. Jeg vil sørge for deg.»

Det var avgjørende. Den overbevisning jeg nå hadde vunnet fram til, følte jeg at ingen kunne ta fra meg. Tidlig neste morgen fortalte jeg det til de andre.

Inge hadde også bestemt seg til å følge kallet og dra ut.

Da jeg kom hjem, tok mor og far imot meg med en slik hjertevarme at jeg ikke visste hva jeg skulle gjøre. Hvordan i all verden skulle jeg få fortalt dem om det jeg hadde bestemt meg til?

Om kvelden fikk jeg mor til å gå tidlig til sengs, så jeg hadde far alene. Da fortalte jeg ham hva jeg hadde besluttet meg til.

Far hadde vært en av ti barn. Bestefar var skomaker, og fremtidsmulighetene for denne barneflokket var ikke store. Som ung hadde far drømt om å bli sjøoffiser, men det hadde ikke vært mulig å greie det økonomisk. Nå ville han skaffe sin eneste sønn de muligheter han selv hadde vært avskåret fra. Han arbeidet hardt for at jeg skulle kunne fullføre studiet uten å stifte gjeld. Og det at jeg var kommet godt i vei, gledet ham mer enn noe annet.

Lutende hadde far sittet og hørt hva jeg fortalte. Jeg kunne se hvordan det brøt i ham. Endelig sa han: «Leif, du vet hvor jeg har lengtet etter å se deg ferdig med din utdanning — og hva jeg har ønsket at du skulle bli. Men jeg vil ikke stå i veien for din samvittighet. Følg du kallet.»

Aldri før hadde jeg følt slik hengivenhet for min far.

For mor var det like hardt da jeg fortalte henne det neste morgen. Men da hun hadde grått ut, kunne hun likevel se Guds hånd i det. Og så fortalte mor meg om den gangen jeg ble født. Jeg kom adskillige uker for tidlig. «Du var jo så liten at vi kunne ha lagt deg i en skoeske.» sa hun. De trodde ikke jeg skulle greie meg, så jeg ble døpt i storstuen hjemme. Etterpå gikk mor for seg selv og ba. Hun lovet Gud at dersom han lot meg leve, ville hun aldri gjøre krav på meg som sin sønn, men stille meg til Guds rådighet for hva som helst han ville bruke meg til.

I FREMMED LAND

Det var ikke lett å si farvel til Universitetet og bøkene og til det studium som hadde grepet min fantasi og hadde all min interesse. Enda vanskeligere var det å forlate mor og far når de selv hadde følelsen av at de kunne komme til å trenge meg. Og det å gå inn i en oppgave som ikke ga noen materiell sikkerhet hverken i øyeblikket eller for fremtiden, syntes for mange ikke bare fullstendig unormalt, men bent fram vanvittig. Menneskelig sett var det som om døren til den «gylne» fremtid ble slått igjen.

Og likevel — en overbevisning hadde trengt seg fram med uimotståelig kraft. Den var vokst innenfra og kom til full bevissthet etter at jeg hadde sagt ja til å følge Guds kall da vi var sammen i Rauland.

De to siste semestrene på Universitetet var den tanken kommet gjentatte ganger: «Reis til Tyskland.» Jeg slo den bort, men den kom igjen. Jeg ble ikke kvitt den tanke som hadde slått ned i meg da jeg var i B 24: «Nettop gjennom det fullstendige nederlaget vil Tyskland ha mulighet for å finne sin sanne bestemmelse som folk.»

Så kom reisen gjennom Tyskland i 1947. Inntrykkene brente seg fast: Menneskemassene

på hver stasjon, den hensynsløse kampen for å komme med på de overfylte togene, de utbombede byene, de tiggende barna og de utallige krøplingene. Men verst av alt var ansiktene — det livløse og harde uttrykket, de indre ruiner som skrek ut av dem. Ofte sa jeg til meg selv der jeg sto ved togvinduet: «Et folk beseiret og et land lagt i grus — hva så? Det som millioner hadde bygd sin tro på, har sviktet — hvor skal de nå vende seg hen? Hva skal fylle det tomrom som er oppstått? Et folk uten tro og uten håp vil gå til grunne. Men hvem vil gi dem noe nytt og sant å leve for?»

Jeg snakket ofte med professoren om dette. Ikke sjelden kom jeg opp på hans kontor i Universitetet. Han fortalte bl. a. om de ord som Fran^k Buchman hadde uttalt ved åpningen av den første verdenskonferansen i Caux 1946. Dr. Buchman hadde sett ut over den store forsamlingen, og så spurte han: «Hvor er tyskerne? Vi kan ikke bygge et nytt Europa uten Tyskland.» Så ble tyskerne innbudt til Caux sammen med folk fra alle de andre nasjonene.

Det hadde øyensynlig begynt å skje noe i Tyskland. Jeg fikk se en liten bok som hette «Es muss alles anders werden». Den var forfattet av en rekke tyske politikere, fagforeningsmenn og journalister som ville gi sine landsmenn del i de erfaringer og idéer de selv hadde funnet i Caux. Den var lettlest og fengende, og oppfordret den enkelte til å være med på å bygge et virkelig demokrati i Tyskland. Og «Alt *kan* bli annerledes» — under forutsetning av at men-

nesket selv, den vanlige tyske Hans Schneider, gjennomgår en dyptgripende forvandling. Han må selv i sitt eget daglige liv virkeliggjøre de grunntanker som rett og frihet bygger på. Det papir som trengtes til trykningen av «Es muss alles anders werden», var en gave fra svensker som ville være med på å skape en ny livsinnstilling hos tyskerne; på den måten ble det mulig å spre et opplag på en million over hele landet.

En dag fikk jeg høre at en gruppe fremstående tyskere hadde vendt seg til den styrke av Moralsk Opprustning som befant seg i Caux, og bedt dem komme til Tyskland med musikk-skuespillet «Den gode vei». Vi fulgte spent med i deres ferd — det var 250 mennesker som reiste gjennom landet fra sør til nord — nyhetene nådde oss fra Ulm, München, Stuttgart, Frankfurt, Düsseldorf og Essen. Teatrene i de store byene var overfylt. Menn og kvinner kom, skeptiske og søkende. Mange ble igjen etter forestillingene, de samlet seg rundt scenen for å snakke med dem som hadde opptrådt. Jeg hadde selv opplevd dette musikk-skuespillet dengang jeg var i Caux, og jeg visste at her ble det dramatisert for tyskerne et idéinnhold som kunne føre dem inn på veien til demokratiet. Jeg fikk høre at et regjeringsmedlem i delstaten Hessen hadde uttalt til en av mine venner som var med i musikk-skuespillet: «Gjennom mange år har det tyske folk lovprist, understøttet og forsvart en politisk illusjon. Resultatet var endeløs lidelse for Europa og verden, og skylden er Tysklands. Vi vil bare kunne redde vårt land ved å oppdra ungdommen

i en ny ånd. Tyskland trenger Moralsk Opprustning som grunnlag for sitt demokrati.» Hans hustru hadde mistet livet under Gestapos hender.

Jeg levde med i alle de nyheter som nådde oss, og jeg visste med meg selv at jeg engang, når jeg var ferdig med studiet, ville reise til Tyskland for å være med og bygge opp noe nytt.

På denne tiden fikk jeg stadig brev fra Jens. Han reiste nå med musikk-skuespillet «Den gode vei» og fortalte om menneskene de møtte og erfaringene de gjorde. Han og noen andre ble igjen i Ruhr etter at de var ferdige med oppførelsene i Essen og Düsseldorf. Og han skrev at regjeringen i Nord-Rhein-Westphalen hadde bedt dem bli der «for å spre budskapet og ånden fra Caux i vårt land og dermed hjelpe vårt folk til å finne nytt håp og ny styrke.» På initiativ av et av regjeringsmedlemmene ble så skuespillet «Den glemte faktor» oversatt til tysk og satt i scene av tyskerne selv. Premierer fant sted i Essen Kapitol Theater, som «raget opp over ruinene av Krupps gigantiske fabrikanlegg,» fortalte Jens. Så reiste de omkring i hele Ruhr med dette skuespillet.

På den tid da det led mot slutten av denne turnéen, var det at Inge, Aage og jeg kom hjem fra juleferien i Rauland. For meg sto det klart hvor jeg ville hen: Tyskland. Men det var ikke så enkelt for mor og far. Slekt og venner syntes det var meningsløst å «kaste bort tiden sin på tyskerne». Andre stakk hodene sammen: «Det er da merkelig for en interesse han har for Tyskland!» Selv etter at jeg var reist, hvasket

enkelte om at nå var jeg «gått over til fienden» og hadde «forrådt norske interesser.»

Inge og jeg dro av sted. Det var tidlig på våren 1949.

I en av Rhinbyene kom vi til å overvære en oppførelse av «Den glemte faktor». Stykket var da blitt spilt i en rekke byer, først i Ruhr og så i Rhinland, og 140 000 mennesker hadde sett det.

Skuespillet behandler en konflikt i en landsviktig industri. En hardhendt fabrikkdirektør, Wilson, og en like hardkokt arbeidsleder, Rankin, står i uforsonlig kamp mot hverandre. Det er oppstått en situasjon som kan lede til blodig sammenstøt. Negative krefter arbeider på å utnytte bitterheten på begge sider. Stykkets onde ånd, Joe Bush, søker å bruke arbeiderne til å sette i gang en revolte med det mål å ta makten.

Idet teppet går opp, får vi se inn i familien til fabrikkdirektøren Wilson en tidlig morgen. Direktøren er tydelig i dårlig humør, bekymret og opptatt av vanskelighetene i fabrikk, han er på kant med aksjonærene, uenig med direksjonen, presset av regjeringsforordninger som krever økt produksjon og av arbeiderne som truer med streik. Han avvekslende leser avisen og krangler med sin frue. Hun er på sin side opptatt med sitt og småpludrer om den dame-teen hun skal holde. Datteren svinser omkring og tenker bare på den rollen hun skal spille i skoleteateret. Og endelig ser vi sønnen snike seg inn entrédøren — han har vært på rangel og har kjørt farens bil i grøften. Dette er familien Wilsons frokost.

Deretter ser vi inn i arbeiderlederen Rankins hjem samme morgen. Fruen som nettop er ferdig med å dekke bordet, går i dårlig tøy og slitte tøfler, trett og oppgitt. Sønnen er kommet hjem etter å ha gått rundt med avisene. Mens mor og sønn snakker sammen, blir de avbrutt av Joe Bush som kommer på besøk. Han vil ha Rankin til å oppgi forhandlingene og føre arbeiderne til streik. Bush vil nemlig selv gjøre seg til arbeidernes leder og søker derfor å svekke Rankin og skape splid omkring ham, og nå til og med gjøre ham mistenkelig i konens øyne. Arbeiderklassens kamp er alt for Rankin. Han er idealist: Saken må gå først; familien — konen, datteren og sønnen — får komme i annen rekke. Midt oppe i dette kommer melding om at situasjonen i fabrikken har tilspisset seg. Politiet er kommet til med våpen og tåregass. Det synes ikke lenger å være mulighet for å bringe partene sammen til forhandlinger.

Men så skjer det noe uventet med dem som står midt i begivenhetene. Det er vennskap mellom døtrene i de to familiene. Og fremfor alt: direktørens sønn har truffet mennesker som har åpnet hans øyne og snudd hans tenkning. Han føler at også han er ansvarlig for fabrikken, for arbeiderne og deres kår, for farens fortvilede situasjon, for arbeiderlederens kamp og de ødeleggende følger en streik ville ha for landet. Hva var veien ut av denne fastlåste stillingskrig slik at de to parter kunne møtes som mennesker — mennesker som trenger hverandre? I strid med alle forutsetninger går den unge Wilson til

Rankins hjem. Han blir kastet ut, men går på med nytt mot og finner til sist forståelse.

Utviklingen når sitt dramatiske høydepunkt i direktør Wilsons hjem. Rankin kommer for å skape et grunnlag for løsningen av konflikten, men blir kaldt avvist av direktøren. Men Wilsons familie forstår at en ny vei må prøves, fruen, sønnen og datteren ber Rankin om å bli. De innser at den mistillit som hersker mellom dem, må fjernes. Direktøren kommer i en voldsom kamp med seg selv. Men nå høres opphissede stemmer utenfor, og med ett trenger Joe Bush og en stor gjeng av arbeidere inn i huset — et gufs av bitterhet og hat går over scenen. Arbeiderne blir forbauset over å finne Rankin der, og Bush insinuerer straks: «Nå, din snylter, hvor mye betaler Wilson deg for å holde arbeiderne i ro?» Der oppstår en heftig diskusjon og Rankin gjør det klart for arbeiderne at nå gjelder det ikke bare deres sak, men hele landet: «Det er ikke spørsmål om hvem som har rett, men hva som er rett.» Joe Bush mister etter hvert taket — han har ikke noe byggende program. Da Rankin så påtar seg å sikre arbeiderne en rettfærdig avtale og legge den fram for dem på fagforeningsmøtet om kvelden, får han flertallet med seg. Arbeiderne går og de to familiene blir igjen. Den indre prosess som hele tiden hadde vært under utvikling i Wilson, fører til at Guds stemme seirer i ham. Og da de to menn setter seg ned for å utarbeide avtalen sammen, aner tilskuerne at de er på vei til å gjenoppdage «Den glemte faktor».

Stykket grep meg sterkt, og jeg merket at det samme gjaldt tyskerne. Hva var det så ved dette dramaet som gjorde et slikt inntrykk at noen gikk sin vei i harme, mens andre ble stående igjen for å snakke, diskutere og høre mere, ja begynte å se en ny retning for sitt liv?

Lå hemmeligheten i det at hvert menneske på scenen var fylt av en brennende overbevisning, at de var ydmyke tjenere for det budskap de bar fram? De som spilte, var en prest, en offiser, en landbruksstudent, en sykepleierske, en kunstmaler, to husmødre... og for hver eneste en av dem hadde denne opptreden betydd et brudd med tilvante forestillinger og en oppgivelse av deres materielle sikkerhet. Og dette vågemot gjenspeilet seg i deres spill. Det var et kampteater, et skuespill med et program. Den samme overbevisning preget sangene fra det internasjonale kor av ungdom som fulgte med skuespillet. Og talere fra mange land fortalte hvordan skuespillets ideer hadde grepet inn i deres eget liv.

Men det som kanskje virket sterkest, var selve grunntanken i stykket: mennesket kan bli annerledes, *kan* motta inspirasjon og bryte ut av håpløse situasjoners kretsgang. Det kan skape noe nytt. En ganske alminnelig ung mann finner en visjon og lever den ut. På den måten blir han et redskap til å vende strømmen. For kjernen i de store problemer er mennesket selv og det liv det fører i det private og det offentlige. Tilskuerne ser et håp: Du og jeg kan være med. Som det internasjonale koret sang: «Tømme

hender, tomme hjerter — alt må bli annerledes. Igår nedtrykt og slått — i dag vokser det fram av smertene og vanskelighetene nye hjerter, nye mennesker. Alt kan bli annerledes.»

Den kvelden i Stadttheater talte også en kvinne som jeg lærte å kjenne i de dagene som fulgte: Irene Laure, sykepleierske, parlamentsmedlem fra sin hjemby Marseille og mangeårig leder av de sosialistiske kvinner i Frankrike. Som aktiv deltager i motstandsbevegelsen hadde hun måttet utstå svære lidelser under Gestapos behandling. En gang tvang de henne til å se på at hennes sønn ble torturert — de trodde at de skulle få henne til å røpe hva hun visste. Men hun tidde. «Jeg hadde bare ett ønske,» fortalte hun meg, «det var å tilintetgjøre alle tyskere.» Nå reiste hun og hennes mann med «Den glemte faktor» rundt om i Tyskland. De bodde i tyske hjem, og Irene Laure talte til millioner gjennom kringkasting, i delstatsparlamerter, i fagforeninger og — hver kveld etter skuespillet — fra scenen. Jeg kunne ikke annet enn bli betatt av denne kvinnen. Hun var liten og blek og tynn, i hele sin fremtreden stillferdig. Men når hun begynte å tale, utgikk det fra henne en overbevisningens kraft som tvang en til å stanse opp: «Kan du forestille deg hva det betydde for meg å reise til Tyskland? Jeg er mor og bestemor og jeg er sosialist, og i hele mitt liv har jeg snakket om brorskap, og likevel hadde jeg i mitt hjerte ønsket og villet alle disse ruinene. De menneskene som bodde i ruinene, dem måtte jeg be om tilgivelse for mitt hat.

Det er ikke det at jeg glemmer ruinene i mitt eget land eller i andre land som tyskerne rykket inn i. Slett ikke. Men det jeg kunne gjøre, var å bli klar over mitt eget hat og be om tilgivelse for det. Og denne forvandling hos meg skapte tilsvarende forvandling hos mange tyskere. Moralsk Opprustning er den sterkeste av de krefter som arbeider for å skape enhet mellom våre to folk. En felles ideologi utretter for Frankrike og Tyskland i dag det som sentimentalitet aldri klarte i tiden mellom de to krigene.»

Kvinner som Irene Laure, engelske parlamentsmedlemmer og gruvearbeidere fra Wales, en sveitsisk professor, skandinavisk ungdom, hollandske forretningsmenn — slike mennesker var sveiset sammen til en kampenhet for Tyskland. De brukte skuespill, kor og film. Dette team var det Inge og jeg fikk være en del av.

Vi to kom til å bo i Düsseldorf sammen med et arbeidslag på 15 mann. Regjeringen i Nord-Rhein-Westphalen hadde innredet for oss et par kontorer i sin bygning, Haus der Landesregierung, og med dette som utgangspunkt arbeidet en gruppe av oss sammen med tyske menn og kvinner som var blitt grepet av idéene i Moralsk Opprustning og nå ville ha hjelp til å bringe dem videre.

Nord-Rhein-Westphalen, som er den største av delstatene i den Vest-tyske forbundsrepublikk, har et flateinnhold som Finnmark fylke, og har en befolkning $4\frac{1}{2}$ ganger så stor som Norges. Landets hjerte er Ruhr. Fra Sieger Bergland i sørøst kommer Ruhr-elven flytende fram mellom vakre åser og går gjennom hele det industri-

området den har gitt navn til. Litt lenger vest møter den Rhinen, den mest européiske elv av alle — preget av hundrer av tyske, franske, sveitsiske og hollandske motor-fraktere og slepebåter som tungt stamper seg fram mot strømmen.

Ruhrs utløp i Rhinen er blitt utbygd og gir plass til en rekke svære havnebassenger hvor slepebåtene og motorfrakterne kan ta inn. Dette er Duisburg-Ruhrort, den største innlandshavn i Europa. Kommer du bilende her på vestsiden av Rhinen og ser mot den andre elvebredden, utfolder det seg et panorama som kan ta pusten fra deg. Fabrikkipiper og gruvetårn tett i tett peker mot himmelen så langt øyet kan nå. Over dem velter det seg skyer av damp og røyk i alle mulige farver. Selv om kvelden og natten kaster smelteovnene flammer på 20—30 meter opp i været, fulgt av et fyrverkeri av gnister som belyser de enorme anlegg. Du merker pulsslaget av Europas største industri-konsentrasjon.

Eller du kjører inn i labyrinten av gater og veier som ofte er fylt av de veldige lastebilene. Du blir oppslukt av Ruhrs 24 timers dag- og nattarbeid. Du hører klappingen av de svære støvlene til gruvearbeiderne, der de kommer flokkevis trampende over steinbrolegningen. De er trette og har det karakteristiske svikt i knærne. Nå er de på vei hjem fra skift, åpner dørene til de tusener av gamle, små mursteinshus som er helt svarte av kullstøv, eller de svinger inn i boligkompleksene fra de siste årene.

En halv million av disse gruvearbeiderne sliter inntil 1000 meter under jorden, hvor de graver

ut mer enn hundre millioner tonn kull årlig — et hardt og farlig arbeid. Mellom 20 og 30 millioner tonn stål blir også produsert hvert år i dette området, og meget av den jernmalm som trenges til denne produksjonen, kommer til Ruhr med skip fra Narvik.

Dette industrisamfunn skulle bli mitt hjem i de neste 7 år.

På grunn av den virkning «Den gode vei» og «Den glemte faktor» hadde hatt i Ruhr-området, ble vi snart kjent med de ledende menn og kvinner innen det industrielle, politiske og kulturelle liv. Tyskerne tok imot oss i sine hjem, de delte med oss av sine matrasjoner, som på den tid var temmelig knappe. Og vi sov i værelser hvor vinduene var tettet med avispapir eller filler.

Vi traff klubbstyrene i stålverkene og maskinfabrikkene, vi var nede i kullgruvene og vi var gjester hos de forskjellige fagforbund. Mang en kveld kunne vi sitte omgitt av våre tyske venner og diskutere, mens ølkrusene skummet og tobakksrøyken hyllet oss alle inn i sin blå dis.

De industrielle ledere førte oss inn i det mektige gjenoppbygningsarbeid de nå sto oppe i, og politikerne fortalte om de vanskelige oppgaver de hadde å løse.

Etter hvert begynte vi å få en fornemmelse av hva folk innerst inne følte disse første årene etter nederlaget. Nazismens sammenbrudd hadde ført til en utrolig elendighet både materielt og åndelig. En stor del av industriene lå nede. Hundretusener av hjem var bare ruinhauger. Forvirring, tomhet

og fortvilelse rådde. Ikke sjelden støtte vi på en inngrodd kynisme. Etter de bitre skuffelser var det mange som bare hadde skepsis til overs for alt som kom fra alliert hold. Særlig blant de unge fant jeg ofte en holdning som var preget av likegladhet og grenseløs selvopptatthet. Den ga seg uttrykk i slagordet «Ohne mich!» — «Jeg vil ikke være med på noe mer!» Men bak denne mur av likegyldighet kunne jeg merke en dyp lengsel etter noe nytt — etter noe som de helhjertet kunne våge å satse på.

Det hendte at vi traff tyskere som hadde vært i Norge med okkupasjonstroppene. Det var hardt for meg når jeg ble møtt av en begeistret stemme: «Ah, Sie sind aus Norwegen! Ich war vier Jahre dort. Das war wunderbar! Ich habe Norwegen sehr gern gehabt!» Når det så dertil kom et par norske uttrykk som skulle vise at vedkommende ikke hadde glemt sine gamle kunster: «Deilig pike! Jeg elsker deg!» — da kokte det i meg, og okkupasjonstidens veldige følelser hadde meg i sin makt. Men hva hjalp det å rase? Jeg måtte gi mine venner rett: Når en ser at et menneske eller en nasjon trenger til forvandling, er det eneste logiske å sette alt inn på å inspirere til denne forvandling. Det var innlysende at et nytt Tyskland ikke kunne vokse fram uten gjennom en ny type tyskere. Men det betydde å elske fram hos dem en vilje til å leve og bygge sitt land på en slik måte at de vant sine naboers tillit og vennskap.

Med dette mål i vårt sinn satte vi alt inn i kampen for Tysklands menn og kvinner. Vi ble

ledet inn i menneskers liv på en slik måte at det åpnet våre øyne for et Tyskland vi ikke før hadde kjent.

Første gang møtte jeg det hos en fagforeningsleder. Da han hørte at jeg hadde vært i konsentrasjonsleir, fortalte han oss om den kamp han og hans venner hadde ført mot nazismen. Vi lyttet over en time til beretningen om den fortvilte motstand de hadde gjort. «Hadde vi bare stått sammen,» sa han, «og hadde demokratiene i Vest kjempet sammen med oss, da ville Hitler ikke vært i stand til å gjøre hva han gjorde.» Selv hadde denne mannen sittet i tukthus i åtte år — helt siden 1933. Fysisk var han nærmest et vrak, men han hadde en uutslukkelig kampånd og var fast bestemt på å virkeliggjøre den visjon en av hans venner i motstandsbevegelsen hadde gitt ham like før han ble henrettet: «Einig bleiben und wiederaufbauen!»

Jeg traff også Kurt Schumacher. Han hadde sittet 10 år i konsentrasjonsleir, og var blitt mishandlet slik at både en arm og et ben måtte amputeres. Senere mistet han synet. Jeg besøkte enken etter Julius Leber, den sosialistiske riksdagsmannen som sammen med Wilhelm Leuschner var lederen av sosialistpartiets og fagforeningenes motstandsbevegelse. Etter det mislykte attentat på Hitler den 20. juli 1944 ble de begge hengt — sammen med hundrer av andre. Jeg lærte å kjenne de lidelser som tusener hadde gjennomgått helt siden Hitlers maktovertagelse i 1933. Og hver gang jeg sto overfor dette, reiste det spørsmål seg for meg: «Har ikke disse menn

og kvinner lidd mer enn vi selv?» Hva enn grunnen var til at Europas demokratier dengang ikke forsto tidens tegn — disse menn og kvinner hadde i alle fall i mange og tunge år stått alene i kampen mot diktaturet.

I disse første månedene i Tyskland begynte jeg å innse at i dypere forstand spørres det ikke om tysker eller nordmann, russer eller amerikaner, men at vi alle er en eneste lidende menneskeslekt. For meg ble det ikke lenger spørsmål om å gjemme på bitterhet fra fortidens ugjerninger eller sole meg i stolhet over fortidens bedrifter. Jeg følte bare en innerlig lengsel etter å forplikte meg — sammen med tyskerne — til å skape en helt ny livsform.

Hvor vi kom, var vi vitne til et intenst arbeid med å gjenreise det som massebombingen 4—5 år tidligere hadde lagt øde. En kunne ikke unngå å bli imponert av dette initiativ, denne skapende fantasi, det rastløse arbeid og den ubøyelige vilje til å slå seg igjennom de enorme vanskelighetene. Vi møtte det overalt, og en av oss utlendingene kom til å si en dag: «Mens mine landsmenn arbeider for å leve, ser det ut til at dere tyskere lever for å arbeide.»

Når jeg så denne imponerende arbeidsviljen, måtte jeg uvilkårlig spørre meg selv: «På hvilken måte vil denne kraft bli brukt? Hvilke makter vil denne utrettelige energi komme til å tjene? Eller retttere: Hvilke idéer vil vinne i kappløpet om å mobilisere denne kraften i sin tjeneste?»

Etter hvert ble jeg klar over at det vi her opplevde, var noe mer enn en etterkrigstid med alle

dens innviklede problemer og enkeltmenneskers tragiske skjebner. Her foregikk noe som ikke bare gjaldt Tyskland, men oss alle, noe som ikke bare vedkom nuet, men som var i ferd med å forme fremtiden: den ideologiske krig.

Ved frigjøringen i 1945 hadde jeg — som så mange — trodd at den varige fred var kommet — fred og en lykkelig fremtid. Jeg hadde klynget meg til denne drømmen. Maktøvertakelsen i Tsjekkoslovakiet og blokaden av Berlin hadde nok rystet meg og skapt en viss usikkerhet, men at det raste en verdensomspennende kamp på liv og død om menneskene og nasjonene, det var vanskelig å fatte all den tid kampen ble ført uten våpen. Ikke minst var det vanskelig å forstå at det faktisk pågikk en krig i våre demokratier mens vi jublet over vår gjenvunne frihet og var opptatt av gjenreisningen.

Det var Ruhr som fikk meg til å se denne harde virkelighet i øynene. Her sto vi midt i den hver eneste dag.

I disse første gjenreisningsårene var det kullindustrien i Ruhr som la grunnen for hele den industrielle gjenoppbygging av Tyskland. Den var landets livsnerve, og fremtiden var avhengig av de hundre tusener av gruvearbeidere som kunne grave «det sorte gullet» fram.

Men her må det først nevnes at da de allierte hadde besatt Tyskland, skaffet de seg den fulle kontroll over tungindustrien — kull, stål og jern. Deres politikk var å demontere disse industriene: dele opp de enorme konsernene for å hindre at en

konsentrasjon av storindustri skulle komme i hendene på en liten gruppe menn og på ny bli tatt i anti-demokratiske krefters tjeneste.

Likevel ble de allierte snart klar over at Tysklands industrielle hjerte måtte pulsere for at landet skulle kunne leve. Derfor satte de tungindustrien i gang under kontroll av et alliert råd. Gruvene, stålverkene og de store fabrikkene begynte igjen sitt arbeid. Det ble utnevnt midlertidige direktører for de store industriene, og arbeiderne fikk lov til å organisere seg. Mer enn noen annen gruppe var det arbeiderne som gjorde denne nye start mulig. De ryddet bort ruiner og satte hjulene i sving.

Ved lovvedtak gjennomførte nå det allierte kontrollråd en viktig reform innen de reorganiserte selskaper i kull- og stålindustrien: arbeiderne fikk medbestemmelsesrett. Sammen med den tekniske og kommersielle direktør fikk arbeidernes representant — arbeidsdirektøren — ansvaret for bedriften. Loven ga også tillatelse til at der ble dannet klubbstyreser som skulle ivareta arbeidernes sosiale og personlige interesser og rettigheter. Valg til disse klubbstyreser foregikk opprinnelig hvert år, senere annethvert år. Her kunne enhver politisk retning gjøre seg gjeldende. Slik kom klubbstyresene til å få stor betydning.

Kullet var som sagt basis for det nye industrielle liv. Etter hvert som vi ble kjent med mennene i brennpunktet av denne viktige industrien, oppdaget vi at der foregikk en intens kamp om dem. Det var en kamp som planmessig og målbevisst ble ført ut fra en verdensospennende

ideologi. Vi lærte å kjenne det kommunistiske partis styrke og strategi.

Hvor vi kom i Ruhr, fant vi at klubbstyrene stort sett var dominert av kommunister. I de sentrale stillingene satt ofte velskolerte menn. De fikk hjelp av partifeller fra den russisk-okkuperte sone. Sammen utgjorde de et nettverk som omspente hele gruveindustrien. Deres mål var å vinne herredømmet over den — som et første skritt mot en planlagt overtakelse av makten i Vest-Tyskland.

Oppdagelsen av dette grep meg og har opptatt meg alltid siden. Det vokste til et brennende ønske om å åpne folks øyne for den kamp på liv og død som vår generasjon står midt oppe i. Og det som her følger, kan bare bli en skisse, et lite glimt fra en tid som nå ligger bak oss, men som likevel er høyst aktuell, fordi det er den samme kamp som pågår hver dag og som gjelder intet mindre enn vårt være eller ikke være som frie mennesker.

EN STØRRE REVOLUSJON

I.

Moers er en av de mindre gruvebyer ved nedre Rhinen. Den avrunder industriområdet mot vest. Det tar bare tre kvarter å bile dit fra Haus der Landesregierung i Düsseldorf.

I gammel tid har først kelterne og siden romerne slått seg ned på de frodige slettene her. I dag er hele byens liv bygd opp rundt kull-selskapet Rheinpreussen A.G., som med sine gruver og kjemiske anlegg har godt og vel 18.000 mennesker i arbeid.

Da «Den glemte faktor» ble oppført i Moers høsten 1948, ble vi kjent med to av kommunistpartiets ledende funksjonærer i byen.

Den ene var Max Bladeck, formannen for klubbstyret i Rheinpreussen Gruve IV. Han var liten av vekst, full av ild og glo, en skarp kar, men samtidig med et lunt glimt i øyet, — en klok partistrateg. Han hadde vært kommunist i et kvart århundre, og nå hadde han i en rekke år representert sin by i partiets landsstyre (Nord-Rhein-Westphalen). Han satt også i det faglige utvalg for Essen og Nedre-Rhin-området 120.000 gruvearbeidere.

Den andre var Paul Kurowski. Å se til var han spinkel, med skarpt markerte ansiktsdrag, av

legning var han uredd og pågående — en dynamisk personlighet. Han hadde tilhørt partiet siden 1922 og var på disse kanter regnet for dets mest fremstående ideolog. Han var da også godt skolert. Like etter sammenbruddet 1945 hadde partiet sendt ham til Landesparteischnule der S.E.D. (Tysklands sosialistiske enhetsparti) i Bad Berka i den russisk-okkuperte sone. Da han kom tilbake til Ruhr, ble han satt til å lede den ideologiske skolering av partifunksjonærene i Moers-området. Kurowski hadde ikke bare partiets, men også gruvearbeidernes tillit, — han var medlem av klubbstyret for Rheinpreussens kjemiske anlegg.

Både Bladeck og Kurowski hadde opplevd stormfulle dager like fra Kapp-kuppet 1920 og Rosa Luxemburgs tid, og under Hitler-regimet hadde de vært med i det illegale arbeidet.

I ølstuen Heier i utkanten av Moers møtte vi Max Bladeck, som hadde tatt med seg noen av de skarpeste debattanter i partiet. Deres hensikt var å skyte oss fullstendig i senk, og seks av dem åpnet ild etter tur. Med lidenskapelig kraft ga de uttrykk for det de trodde på, og grunntonen hos dem alle var: «De vest-européiske land forbereder en ny verdenskrig. Hver eneste kapitalist er i sitt hjerte en fascist. Det er systemet som må forandres. I 2000 år har kristendommen forsøkt å bygge en ny verden — uten å klare det. Der finnes ingen ideologi over klassene.» ... «Blitz'en» varte over en time. Så kom vår tur. En verftsarbeider fra Clydeside reiste seg — en liten tettbygd, spenstig mann. Ordene hans skar seg gjen-

nom tobakksrøyken og den spente stillheten. «Arbeiderklassen har aldri vært så mektig, men heller aldri så splittet som i dag. Vi har lært å spalte atomet, men vi har ikke lært å forene menneskene. Arbeiderbevegelsen bærer i seg frøet til sin egen undergang hvis den ikke lærer å forandre mennesket selv. Den menneskelige natur kan forvandles, og den må forandres i en kjempe-messig målestokk. Kapitalister, amerikanere og engelskmenn må forvandles, ja selv kommunister og tyskere. Menneskene må forandres over hele verden. Da vil også det klasseløse samfunn komme. Vi behøver ikke vente på det til vi ligger i vår grav.»

«Hvert eneste redelig menneske,» fortsatte en arbeider fra Øst-London, «hater all den sosiale og økonomiske uretten i verden. Det er nok i verden til alles behov, men ikke til alles begjær. Hvis alle hadde omsorg nok, og alle delte nok, ville ikke da alle ha nok? Det er ikke tilstrekkelig bare å forandre systemet. Moralsk Opprustning betyr forvandling i dens fulle omfang: nye sosiale forhold, nye økonomiske forhold, nye internasjonale forhold. Alt grunnet på forvandling av enkeltmennesker. Å sikte på noe mindre enn dette, er reaksjonært.»

Deretter tok en kanadisk fabrikk-eier ordet. «Det som har skapt uretten i den vestlige verden, er selvisheten og moralske kompromisser i mennesker som meg selv. Jeg ser hvordan høyrefløyens hardkokte materialisme gjenspeiler seg i bitterheten i venstrefløyens materialisme.» ... Og da den høye, ranke fabrikk-eieren i humoristiske

vendinger, uanstrengt og avvæpnende fortalte om sin egen forvandling, var de med. Møtet varte i fire timer, og da vi skiltes, var vi enige om å treffes igjen. De kom til teatret for å se «Den glemte faktor», og vi merket at de nye idéene opptok dem.

Den revolusjonære arbeiderbevegelse i Tyskland bygde på en dogmatisk marxisme og en tro på at klassekampen er det eneste som fører fram. Noe alternativ finnes ikke. Men samtidig oppdaget vi at dypt i mang en god kommunistis hjerte var en tvil krøpet inn, en personlig konflikt mellom idé og virkelighet. Forholdene slik de opplevde dem i den sovjet-okkuperte del av Tyskland og i Sovjets drabantstater, tvang dem til å stille et spørsmålstegn ved selve grunnlaget for deres tenkning. I dette avgjørende øyeblikk kom Moralsk Opprustning som ikke snakket om teorier og systemer, men vendte seg bent til menneskene. Hensikten er å forandre menneskets dypeste motiver og dermed skape en vei til et nytt og rettferdig samfunn. Er det mulig, begynte disse menn å spørre seg selv, at det foreligger et praktisk alternativ til klassekampen som hverken er kapitalistisk eller kommunistisk?

Selve tanken at menneskenaturen kan forvandles slo ned i disse menn med veldig kraft, og de ville høre stadig mer. En kveld innbød Bladeck Jens til å bo hos seg. Han hadde vært i Ruhr siden «Den gode vei» ble oppført i Essen høsten 1948. Jens var som skapt for denne oppgaven. Hans uslukkelige kampglød, hans kjappe tanke, hans hjertelag og dype hengivenhet for det

kall han var gått inn i, alt dette gjorde at han straks kom på talefot med disse revolusjonære. Mang en gang satt Bladeck og Jens og diskuterte til langt på natt.

På dette tidspunkt var Paul Kurowski blitt lagt inn på sykehus for å opereres. Vi besøkte ham ofte der. Dette grep ham, det var øyensynlig noe av en personlig omsorg han ikke var vant til. Og slik utviklet forbindelsen seg uke etter uke, måned etter måned, og vi begynte å bli venner.

Et halvt år senere, en dag ut på sommeren 1949, dro vi ut til Moers for å invitere begge ekteparene — Bladecks og Kurowskis — til verdenskonferansen i Caux.

Vi møttes i Paul og Lina Kurowskis hjem i Lindenstrasse 37. Vi kom inn gjennom en liten kjøkkenhave med noen få blomster, en syrin og fire stikkelsbærbusker. Alt sammen var mer svart enn grønt, for det var dekt av et lag med kullstøv.

Leiligheten besto av to rom og et knøttlite kjøkken, et typisk gruvearbeider-hjem. Max og Grete Bladeck var der også, sammen med to andre ektepar, alle partifolk. Det var trangt om plassen, — fem satt sammentrengt i sofaen, og jeg på en skammel.

Innbydelsen til Caux kom ikke overraskende, men vi hadde flere timers fektning før vi nådde enighet. Marx, Lenin og Stalin ble stadig sitert, og deres lære ble anvendt nærsagt på hvert eneste punkt.

Og likevel var det klart at det var noe som dro dem: de hadde opplevd en ny form for vennskap, og de ville vite mer om hva som lå bak.

Den av våre kamerater som virket sterkest, var Geoffrey. Han kom fra en engelsk overklassefamilie, var oppvokst i India, utdannet i Oxford, og alt lå til rette for en karriere i diplomatiet. Hva var det som fikk en mann som ham til å avbryte en slik løpebane for nå å arbeide dag og natt uten lønn på å bygge en ny verden! Hvorfor ga han seg selv til dem — tyske proletarer — uten noe annet motiv enn å tjene dem? Dette var noe de aldri før hadde opplevd. Hva var det i Moralsk Opprustning som fikk mennesker til å gjøre slikt? Her måtte være noe som gikk dypere enn Marx' teorier.

Sent på kveld trakk Paul konklusjonen: «Den som ikke vil leve etter prinsippene om absolutt ærlighet, renhet, uselviskhet og kjærlighet, er en forræder både mot sin klasse og sitt folk.»

Noen dager senere fulgte vi Paul og Lina og de to andre ekteparene til Düsseldorf. Paul hadde en skinnende, ny blå kuffert, og de var i sine beste klær. Som toget nå rullet ut av stasjonen og satte sørover, begynte de en reise som — uten at de enda ante det — skulle føre dem inn i en helt ny verden. Bare noen dager senere dro også Max og Grete avsted.

Da noen uker var gått, begynte det å komme delegasjoner tilbake fra Caux. De hadde også mye å fortelle om Bladecks og Kurowskis.

Det disse hver dag hadde sett og opplevd, hadde tvunget dem til å revidere sin oppfatning av marxismen. En dag hadde Paul uttrykt det

slik: «Marxismens grunnleggende teorier er for-eldet. Dens tankegang bygger på tysk klassisk filosofi, og regner ikke med den avgjørende kjensgjerning at menneskenaturen kan forvandles. Klassekampen med dens taktikk er selv-mord, den må nødvendigvis ende i en verdens-omspennende krig mellom to leirer og føre til en total ødeleggelse.»

Snart fikk vi også høve til å lese noe av hva de to hadde uttalt. Max hadde formulert sin konklusjon slik: «Moralsk Opprustning er den eneste ideologi som ikke stiller det ene menneske opp mot det andre, men viser hvordan man skal gjøre fiender til venner gjennom kjærlighet. På denne måten kjemper Moralsk Opprustning for verdensfreden.»

Paul karakteriserte verdenskonferansen kort og fyndig på denne måten: «I 26 år har jeg sunget Internasjonalen av hele mitt hjerte, men her er det første gang jeg har sett den levd!»

Nå begynte også kommunistpartiet i Ruhr å få underretninger om at Max og Paul hadde kommet inn på nye tankebaner. Partiet ble alarmert, og det gikk rykter om at det ville bli truffet disiplinære forholdsregler. Men det som skjedde, var noe ganske annet: enda en av partifunksjonærene i Moers reiste til Caux. Det var Willy Benedens, en av partisekretærene.

Willy Benedens hadde en egen evne til å gripe en situasjon og leve seg inn i nye forhold. Han hadde vært pilot i flyvåpenet, men han forteller

at han på grunn av sin politiske overbevisning ble utstøtt og overført til et straffekompani som ble satt inn i Ardenner-offensiven. Her var det at en granat rev begge bena av ham, så han nå gikk på treben. Men dette lot ikke til å hemme den unge, ærgjerrige mannen, og han var allerede kommet et godt stykke oppover partistigen. Også han var klubbstyremedlem i Rheinpreussen, gruve V.

Hvordan gikk det med Benedens i Caux? — Han forteller selv:

«Da Moralsk Opprustning kom til Moers, gikk jeg til angrep så hardt jeg kunne. Det forbauset meg at de ikke svarte med samme mynt. Tvertimot viste de meg en omsorg og en godhet som var sterkere enn mitt hat. Det tvang meg til å tenke om igjen. Jeg besluttet at jeg selv ville finne ut av hva dette var for noe, og sa ja takk til en innbydelse om å reise.

I Caux fant jeg det jeg i alle år hadde kjempet for: det klasseløse samfunn. Der opplevde jeg en personlig forvandling. Tidligere hadde jeg bare tenkt på politikken og partiet, ikke på min kone og mine barn. Jeg trettet ofte med henne. Nå satte mine venner fingeren på dette punkt, og minte meg om at sosialisme begynner i familien. Var jeg 100 % sosialist? Jeg arbeidet for fred og forståelse mellom nasjonene, men det var krig i mitt hjem, og jeg lå i strid med mine naboer.

En ting lærte jeg i Caux: å slå bro fra meg selv til mine kamerater. Moralsk Opprustning gir alle mennesker mulighet for å finne veien til

hverandre. Det er en ideologi som fører til sosial rettferdighet og som tilfredsstillende det dypeste behov i menneskets hjerte.»

II.

Da Max og Paul kom tilbake til Ruhr, gikk de til landsstyret for kommunistpartiet i Nord-Rhein-Westphalen. De anbefalte partiet å gjøre seg kjent med «Moralsk Opprustnings verdensrevolusjonerende idé», og de underbygde sitt syn med sitater fra Marx og Engels. De gjorde det også klart at de personlig hadde besluttet seg til å leve et nytt liv «av logiske og realistiske grunner». Da de ble avvist her, sendte de landsstyret en rapport hvor de mer utførlig gjorde rede for sin nye overbevisning.

Senere ut på sommeren ble Max og Paul igjen invitert til Caux — nå for å delta i avslutningen av verdenskonferansen. Partiet nektet dem å reise, men det kunne de ikke ta hensyn til. Deres overbevisning var, som de hadde uttrykt den i rapporten til landsstyret: «Vi må gjøre vårt til at den internasjonale forståelse fra Caux brer seg til alle nasjoner. Da har vi utrettet noe positivt for fred og sosial fremgang.»

Det vest-tyske kommunistparti sto overfor et dilemma. I alle år hadde de fulgt Lenins lære om å infiltrere alle sektorer av samfunnet. Og nå var de vitne til at partifunksjonærer som hørte til kjernetroppene, reiste til Caux og selv ble

«infiltrert»! Hva skulle de gjøre? Landsstyret bestemte seg for å bruke makt.

I september kunne jeg skrive hjem til far og mor: I Moers opplever vi nå en spennende kamp. De kommunistene jeg skrev om, har møtt voldsom motstand hos partifellene fordi de holder fast ved det de har sett i Caux. De blir kalt forrædere, de blir baktalt, og ingen vil hilse på dem lenger. Da vi var hos Max og Paul i går, hadde de fått innkallelse til et partimøte. Der vil ledelsen ta opp det brudd på disiplin som de har gjort seg skyldig i ved å reise til Caux. Det er sannsynlig at de vil bli ekskludert. Vi hadde en lang stille stund sammen, og denne tanken kom til en av dem: «Jeg vil la min samvittighet lede meg, og gjøre hva den sier. Det vil komme til å bestemme mitt liv.» Paul hadde skrevet: «En revolusjonærs liv er kamp. Det er også en kamp mot det onde i en selv. I morgen vil det bli en avgjørende dag for oss, for partiet og for andre.»

Partimøtet den følgende dag fant sted i «Bunkeren», et stort tilfluktsrom bare et steinkast fra Paul og Linas hjem. Det ble stormfullt. Formannen i landsstyret for Nord-Rhein-Westphalen, Hugo Paul, var selv til stede. Da Kurowski kom inn, ble han møtt med ropet: «Hva vil den spionen her?» Så gikk de løs på ham med anklager i de voldsomste vendinger. Da han forsøkte å svare, ble han huiet ned og kom ikke til orde. Til slutt ble han drevet ut av salen. Hjemme i Lindenstrasse 37 sank han hulkende sammen. Om natten kastet parti-

kamerater stein mot vindusskoddene i huset hans.

I de ukene som nå kom, dro Geoffrey og jeg så og si hver kveld ut til Moers for å være sammen med våre venner i denne vanskelige tiden. De følte seg lojalitetsforpliktet i to retninger: På den ene side mot den idé som de i så mange år hadde levd for, og på den annen side mot det nye som begynte å demre for dem: en ideologi som var mer radikal i sine krav og mer overbevisende i sin livsform, en revolusjon uten blodsutgydelse. De absolutte moralnormer de hadde lært å innrette sitt liv etter, og de forandringer dette hadde begynt å føre med seg, ikke minst i deres forhold til partiet, — alt dette var erfaringer som måtte virke overbevisende. Partiet stilte dem overfor en moralsk avgjørelse. Ingen av dem ønsket å bryte med partiet. Det de ville, var å gi partiet nytt liv ved å skape en høyere livskvalitet i dets medlemmer. Men som de nå ble hånet, baktalt og forfulgt, begynte de å forstå at den virkelige kamplinjen går gjennom hvert enkelt menneske — gjennom dem selv og gjennom hver eneste av deres partikamerater. At partiledelsen i praksis ikke ville anerkjenne eller anvende moralske prinsipper som absolutt ærlighet, renhet, uselviskhet og kjærlighet, tvang Max og Paul og deres venner til et valg: Enten å forplikte seg til den sannhet og det nye liv deres samvittighet kalte dem til, eller i blind lydighet å følge den fastlagte partilinjje i strid med samvittigheten.

Vi sto sammen med dem i deres kamp. Vi visste av egen erfaring hva det koster å virkelig-

gjøre i sitt liv det en vet er rett. Vi fortalte dem om Moralsk Opprustnings kamp og fremgang rundt hele kloden etter som nyhetene nådde oss fra alle verdenshjørner. Vi var ett, og sammen delte vi med hverandre det som opptok oss.

Det var gjerne sent på natt når vi bilte tilbake til Düsseldorf. Geoffrey bodde hos en industri-mann midt i byen, jeg hos en embedsmann på den andre siden av Rhinen. Veien hjem førte meg gjennom et sted hvor flere kvadratkilometer by-bebyggelse var fullstendig utslettet. Overalt ruiner og bombekrater. Her og der sto en husvegg igjen og liksom skrek om hjelp. Under disse hauger av murstein og rustne, forvridde jernstenger som spriket fram, lå fremdeles utallige mennesker begravd. Intet lys, bare den uhyggelige, svarte natt omkring meg. «For en verden vi hadde laget til! — vi, min generasjon. Vår menneskelige ondskap!» Samtidig var det en annen stemme i meg som sa: «Av dette mørke vil en ny dag rinne.» Hva kunne være mer inspirerende enn den kamp som ble kjempet av Max og Paul og deres revolusjonære venner? Var ikke det den evige strid i mennesket, den som alle slekter må utkjempe? Kampen for å vinne frihet gjennom moralsk forvandling i stedet for å være slaver under mennesker? Kampen for å beseire de onde krefter i oss selv og leve i Sannhetens lys?

Den 6. oktober 1949 rykket kommunistpartiets offisielle organ i Düsseldorf, «Freies Volk», ut med en større artikkel fra autoritativt hold om Moralsk Opprustning. Dagen etter ble den opp-

tatt også i partiets organ i Ruhr, «Neue Volkszeitung». Den var skrevet av partiformannen i Nord-Rhein-Westphalen og bar titelen «Unmoralische Aufrüstung». Det var første gang partiet gjorde rede for sin stilling til Moralsk Opprustning (= MRA).

Artikkelen begynner med å beskrive MRA ut fra partiets syn. Deretter heter det: «MRA-apostlenes fariige virksomhet er hittil blitt undervurdert av distriktsstyrene, ja, til og med av vårt partis landsstyre . . .» MRA's arbeid, skriver Hugo Paul, «har skapt ideologisk tvil og forvirring i noen av vårt partis enheter, f. eks. i Meerbeck-Moers-distriktet, i Rheinpreussen-gruvenes bedriftsgrupper og i Ford-fabrikkene i Köln». Etter en utførlig gjennomgåelse hvor eksklusjonen av Bladeck, Kurowski og Benedens forklares, nevner partiformannen også følgende fra en funksjonærsammenkomst i Moers: «På en partikonferanse beskrev distriktsformannen for Meerbeck hvordan MRA's undergravningsarbeid» — som han sa — «allerede hadde hatt sin virkning på denne engang så stolte distriktsgruppe. MRA-folkene hadde i månedsvis vært i kontakt med disse mennene og forsøkt å utbre sin «nye ideologi» til andre kamerater.»

Den innflytelsen Bladeck, Kurowski og Benedens hadde i Moers, var allerede så sterk at partiet der måtte treffe sine foranstaltninger overfor dem. Hugo Paul skriver: «Det er besluttet at alle kamerater som søker kontakt med disse menn, skal utstøtes av partiet og avsløres som forrædere av arbeidernes interesser.»

Etter dette kunne en tro at våre venner menneskelig talt var knust. Med største spenning fulgte vi dem i deres håp og tvil og tok del i deres daglige kamper. Vi levde med dem i sorg og glede og delte deres beslutning om å holde fast ved det deres samvittighet viste dem.

Den første store prøve kom til å stå ved klubbstyrevalget. Alt ble satt inn på å knuse dem, og alle tenkelige midler ble benyttet for å hindre at de ble valt. Men tross den omfattende hetskampanjen ble de alle tre på ny valt til klubbstyrene og med større flertall enn før. Max ble gjenvalt også som formann i sitt styre.

III.

En tilsvarende utvikling som den i Moers var allerede begynt i Essen, byen som med sine 600.000 innbyggere er den største i Ruhr — og kanskje den mest krigsherjede i hele industriområdet. Her hadde Krupp-familien utviklet sitt industrikonsern til et av de største i verden, slik at det under den siste krig hadde 160.000 mann i arbeid. Slekstens residens. Villa Hügel, ligger som et slott oppe i åskanten av bydelen Essen-Bredeney, med utsikt over Ruhrdalen og den kunstige Baldeney-sjøen.

Men ikke alt er rikdom og overdådighet. En halv mils vei unna, i en annen utkant av Essen, ligger den eldste bydel, Alten-Essen. Den gir en levende følelse av hva fattigdom og elendighet er.

Skitne og fillete barn leker i bakgårdene mellom søppelkasser og skrot. Alt grått og svart — men hist og her irrgroenne vinduslemmer som skjærer i øynene. Mot hovedgaten er de nymalt — det skal live opp. Ikke sjelden kan en lese på husveggene store, uregelmessige bokstaver malt i møyje: «Stem på det tyske kommunistparti!»

August Metzings var kommunist og formann for Hoesch-gruvenes 12.000 arbeidere i Alten-Essen. Han kom til premieren på «Den glemte faktor» på Kapitol-teatret i Essen, høsten 1948. Han ble interessert, og to måneder etter ble skuespillet oppført på hans egen arbeidsplass — i møtesalen i gruve «Karl». Han så det flere ganger, og en aften tok han sin kone med seg. Da teppet falt etter siste akt, ble de sittende og se på hverandre, men da de var hjemme i kjøkkenet, gikk hun bent på saken: «Hva mener du om dette med forvandling? La oss forsøke, August! Det ville være vidunderlig om det lyktes!» Den kvelden bestemte de seg for at det skulle bli et nytt liv i deres hjem.

Noen uker før Bladecks og Kurowskis reiste til Caux, hadde Metzings allerede vært der. Da de kom tilbake til Alten-Essen, ble Metzings angrepet på det voldsomste. Avisen for hans gruve hadde en karrikatur hvor han ble fremstilt med helgenglorie om hodet, liggende på kne for den kapitalistiske imperialist. Hver dag vanket det skjellsord om «forræder» og «kapitalist-lakei» blant kameratene.

Opphavsmannen til dette var hans gamle venn Johan Holzhäuser. De arbeidet i samme gruve, og Holzhäuser var formann for kommunistpartiet i

Alten-Essen. Hva skulle August gjøre? Han lyttet til den indre stemme. Den tanken kom til ham: «La oss invitere Johan til Caux!»

De samtalene disse to nå hadde, var meget livlige, men i motsetning til tidligere mistet August ikke besinnsel. Når Johan raste mot «mannen med helgenglorien», dro August bare på smilebåndet og svarte: «Det er min santen bedre å ha en helgenglorie om hodet enn skylapper for øynene! Igrunnen har du jo ingen forutsetning for å diskutere Moralsk Opprustning. Du vet i det hele tatt ikke hva det dreier seg om! Reis til Caux og få greie på det! Jeg skal ordne det for deg. Når du det har gjort, kan vi snakkes ved, og du kan hamre løs på meg alt du orker. Da kan du også gi en rapport til styret om hva du har sett.»

Gjennom Metzing ble vi nå kjent med Johan Holzhäuser. Etter freden 1945 hadde han bygd opp partiet i Alten-Essen fra grunnen til det nå hadde vel 1200 medlemmer. Johan var en klar logiker. Som taler kunne han være både skarp og ironisk, og var i stand til å rive massene med seg og bøye dem inn under sin vilje. En av hans hobbyer var å spille trekkspill, og vi hørte ofte på ham. Jeg kan se ham for meg i den lille stuen — hvordan han gikk intenst opp i «Rigoletto». Fra tid til annen kastet han et prøvende blick på oss for å se om han hadde oss med. Konen satt gjerne og strikket, litt tilbaketrukket, — kanskje hun lurte på hva slags mennesker vi egentlig var.

En aften var Paul og Lina Kurowski med oss dit. Det ble noen uforglemmelige timer. Fru Holz-

häuser bød på kaffe og rundstykker, og mens konene satt og pratet for seg, lyttet Geoffrey og jeg ivrig til Paul og Johan. Vi var slått av hvordan de begge behersket den marxistiske filosofi og kunne sitere hele rekken av dens store lærere; men enda mer imponerende var den selvstendige tankekraft hos disse to gruvearbeiderne. Etter hvert kom Moralsk Opprustning mer og mer i forgrunnen, og så fortalte Paul og Lina om seg selv, hva de hadde sett og lært og hva de hadde opplevd. Dette grep Johan og hans kone slik at de ikke lenge etter selv reiste til Caux. De var fullt klar over hva de dermed utsatte seg for, og de reiste på tross av både advarsler og trusler fra partiets side.

Fra Johan spredte ideene seg videre til et medlem av partiets landsstyre (Nord-Rhein-Westphalen), Alten-Essens ordfører Herman Stoffmehl. De kjente hverandre fra før, både fra partiet og fra det såkalte borgerutvalg, hvor Johan møtte som kommunistenes representant, Stoffmehl som ordfører. Nå traff de hverandre etter et møte i utvalget og ble sittende alene og snakke sammen. Johan fortalte om reisen han hadde gjort og det han hadde vært med på. Stoffmehl ville vite mer, og en dag i november dro de begge til et møte i Moers, hvor Bladeck, Kurowski og Benedens hadde invitert familie, naboer og venner til en utredning om den nye tenkning og livsform som de hadde tilegnet seg.

Det store rommet i annen etasje i restaurant «Kroppen» var smekk-fullt. Kelnere i sort og hvitt buktet seg fram mellom de uordnede rek-

kene og tok opp bestillinger på øl, kaffe og sigaretter. Atmosfæren var spent. Et par av parti-folkene hadde innfunnet seg. Var de kommet for å lage bråk eller fordi de søkte noe nytt? Der jeg satt ved langveggen, kunne jeg se alle ansiktene. Geoffrey og Jens var sammen med Max, Paul og Willy, som alle tre ledet møtet. Jeg kunne se at Herman Stoffmehl lyttet intenst.

Johan tok ordet. «Da dere fikk innbydelsen til i kveld,» begynte han, «er jeg sikker på at noen av dere tenkte som så: La oss nå gå dit og si disse kameratene vår hjertens mening! Det var det jeg selv pleide å gjøre. Jeg trodde at jeg alltid visste best. Jeg har vært kommunist i mange år og var vel skolert i klassekampens lære. Men har kommunistene i Tyskland alltid rett? Eller har sosialistene det? eller de kristelige demokrater? Spør vi ikke alle sammen: Hvem har rett? istedenfor: Hva er rett?» Forsamlingen var med. «Jeg reiste til Caux,» fortsatte Johan, «og jeg tenkte: Jeg skal sørge for å få revet masken av disse folkene! Men det gikk annerledes. De første dagene snuste jeg rundt alle steder for å finne et hull, et angrepspunkt, så jeg riktig kunne gi dem inn. Jeg tok dem for meg, den ene etter den andre: kapitalisten, sosialisten, arbeideren og fagforeningsmannen, politikeren — ung og gammel. Det slo meg at disse menneskene var annerledes: De hadde en sterkere tro og fastere overbevisning enn jeg. Dersom du er ærlig, tenkte jeg, så må du ta konsekvensene av dette. Det gjorde jeg.»

En kraftig, middelaldrende gruvearbeider som hadde satt seg ned ved et bord bakerst i salen,

skjøv ølglasset sitt til side. Ansiktet hans fortalte at han slukte hvert ord. Han lente seg framover da Johan senket stemmen og fortsatte: «Jeg spurte meg selv: Hva er klassekamp? Det er å utrydde og tilintetgjøre en klasse fordi den ikke er i stand til å gi menneskeheten mat og levelige vilkår. Begynner vi ikke da med å gjøre urett? Dersom vi betrakter kapitalistene som bedragere, blodsugere og flåere, og ikke vet annen råd med dem enn å utrydde dem, tror jeg vi vil gjøre våre hender så skitne at vi ikke blir i stand til å gi noen løsning. Det er tvingende nødvendig å nå fram til de mennesker i begge klasser som er villige til å gå den nye veien — den riktige, den rene. Det er ubetinget mulig at vi sammen kan skape de forhold som gir hvert menneske den plass det har rett til i livet. Tenk om en rekke arbeidsgivere kunne bli forvandlet og gjennom oss arbeidere finne en ny retning! Og tenk om en rekke av oss arbeidere kunne bli forvandlet — for vi trenger det, vi også! Stikker det ikke en kapitalist i mange av oss?»

Johan gjorde en liten pause. En merket at tankene arbeidet i ham; øynene holdt tilhørerne fast og de var tydelig grepet. «Når vi beslutter oss til å gå foran med et eksempel, å leve slik at vårt folk finner en tro og virkeliggjør den i sitt liv, da skaper vi en revolusjon som ikke kjenner noen grenser, en revolusjon uten blodsutgytelse, åndens revolusjon som intet jernteppe, ingen hær, ingen generaler kan stanse. Da blir den vei vi går ren, og vi vil gjøre revolusjonen til virkelighet.»

Tilhørerne ga ham varm tilslutning.

Dermed ville Max avslutte møtet. Da reiste Herman Stoffmehl seg plutselig og ba om ordet. I den spente stillheten lød en stemme som var båret av lidenskapelig søken og sterk overbevisning.

«Jeg tror jeg er den første som sier noe her i kveld uten enda å være helt overbevist om at Moralsk Opprustnings prinsipper er riktige. Jeg har stått i den sosialistiske bevegelse i de siste 40 år, og jeg er i dag medlem av det kommunistiske parti.» Tilhørerne spisset ører. «I 40 år har jeg kjempet for et ideal. Den vitenskapelige marxisme har jeg sett på ikke bare som et dogme, men som en veiviser i alt vi gjør. Jeg har alltid vært innstilt på å se disse idealer virkeliggjort før livets slutt. Men — når verden rammes av en slik katastrofe som den vi nå har opplevd, da blir en nødt til å stanse opp og tenke gjennom på ny: har det hatt noen mening alt det en har kjempet for — med de største økonomiske offer og med livet som innsats — har det hatt noen mening?

I de siste ukene har jeg stått i nær kontakt med min gamle venn Johan Holzhäuser. Vi har diskutert Moralsk Opprustning. Men virkelig interessert ble jeg først da jeg leste i vårt partis avis at noen kommunister, kjente kommunister i Moers, var blitt ekskludert av partiet. Jeg sa til meg selv: Da må det likevel være noe ved Moralsk Opprustning. Jeg er ikke av dem som blindt følger partiparoler, jeg har alltid holdt fast på at jeg har en fri vilje. Derfor slo jeg i bordet og sa at

dette var ikke rett. Når man går til det skritt å ekskludere sosialister, som vi alle ennå vil være, da må det være noe ved Caux. Er man redd for Caux? Hvis det er tilfellet, da er det der vi hører hjemme, *det* er sosialisme. Moralsk Opprustning vil kjempe for en forvandling i det bestående samfunn.»

Man kunne hørt en nål falle til gulvet. Taleren holdt alle fanget. Hans stemme var langt fra sterk, men livfull, og hendene understreket hans ord med virkningsfull gestikulasjon. Høy og slank som han sto der med sitt sølvgrå hår, minnet han om en aldrende statsmann.

«De ekskluderte min venn Johan. For en uke siden talte jeg over en time til en forsamling av partifunksjonærer i Stadtgartensaal i Essen-Steele, og da la jeg ikke fingrene imellom. Resultatet var at jeg fikk et overveldende flertall med meg ved voteringen etterpå. Jeg har notert meg det som et poeng for meg, og nå venter jeg å bli innkalt til partipresidiet, og er spent på å se om de våger å utstøte meg også. Kanskje sier dere at jeg er overlegen, men jeg er ikke et anonymt partimedlem; jeg sitter i landsstyret (Nord-Rhein-Westphalen) og er med og bestemmer. Jeg vil kjempe for mitt medlemskap i det tyske kommunistparti for å kunne virke innen partiet for at MRA's grunnsetninger kan bli virkeliggjort innen både det sosialistiske parti og kommunistpartiet. Hvis dere tenker over det, vil dere innse at vi kan gjøre mye mer dersom vi blir stående i partiet enn dersom de kaster oss ut. Jeg vil sette alt inn for å vinne dem for disse ideene.»

Han satte seg. Et par av tilhørerne skyndte seg ut, mens andre ble igjen for å diskutere. Sent på kveld gikk vi sammen med Stoffmehl og Holzhäuser til Paul Kurowskis hjem, hvor vi fikk et par «Brötchen» før vi dro videre til Essen.

Noen dager senere var Stoffmehl med på en større partikonferanse i Saal Hammacher i Essen West. Møtet var ledet av Heinz Renner, viseformann i kommunistpartiet i Den vesttyske forbundsrepublikk. Kveldens taler var Hugo Paul, formann i partiet i Nord-Rhein-Westphalen. Hans hovedemne var Moralsk Opprustning. Stoffmehl har fortalt meg følgende om møtet:

Hugo Paul avsluttet sitt foredrag med å foreslå en resolusjon:

«Intet medlem av det tyske kommunistparti får lov til å reise til Caux. Ethvert medlem av det tyske kommunistparti er forpliktet til å bekjempe Moralsk Opprustning fordi det er en fiende av arbeiderklassen.»

Da landsstyreformannen var ferdig, fikk Stoffmehl ordet. Han fortalte om hvorledes han selv hadde lært den nye ideologi å kjenne. «Hva jeg har sett og opplevd, er for meg et bevis på at vi må ta Moralsk Opprustning alvorlig, dersom vi er for internasjonal fred og forståelse.» Her ble han avbrutt av tilrop, og uroen utviklet seg raskt til fullstendig tumult. «Jeg ble rasende,» forteller Herman, «og jeg skrek ut: Taler jeg til pøbel eller til opplyste mennesker?» Dirigenten kalte til ro og henstilte til funksjonærene å la Stoffmehl få tale. «Vi må drøfte Moralsk Opprustning på bred basis,» ropte Herman til sine partifeller. «Vi

må ta opp til alvorlig overveielse hele spørsmålet om menneskenaturen og dens forvandling.» Han avsluttet med følgende forslag til resolusjon:

«Vi funksjonærer i det tyske kommunistparti som har vært sammen i dag, er fullt enige om å godta Moralsk Opprustnings mål som diskusjonsgrunnlag.»

Dirigenten: «Vi har to resolusjonsforslag — Hugo Pauls og Herman Stoffmehls. Jeg ber om votering.» Resultatet ble at 400 stemte for Stoffmehl og 407 for Hugo Paul.

Like før jul fikk jeg brev fra Herman. Han skrev: «Dessverre kan jeg ikke treffe dere i kveld. I aften avgjøres det om jeg skal utstøtes av partiet eller ikke. Møtet i Moers gjorde et dypt inntrykk på meg. Spørsmål på spørsmål ligger ytterst på tungespissen. Jeg håper vi kan få snakket dem gjennom så snart som mulig.»

Stoffmehl var blitt innkalt til en gruppe av partistyret. Først prøvde de å få ham vekk fra Moralsk Opprustning ved å vise hvor betydningsløs denne ideologien var sammenlignet med den kommunistiske. Da det ikke nyttet, fortalte de ham om Paul Kurowski og hva som var skjedd med ham etter at han kom tilbake fra Caux. «Han var blitt bestukket med amerikanske gavepakker, nye møbler og et nytt gulvteppe! Han er blitt kjøpt av imperialistene!»

Nå falt det seg slik at Herman nettopp hadde vært hjemme hos Kurowski, og der var møblene gamle, det fantes ikke noe gulvteppe i det hele

tatt, og de hadde spist rundstykker med leverpostei!

Til slutt tilbød de ham en byrådsstilling i Dortmund — på betingelse av at han skrev en artikkel mot Moralsk Opprustning. Stoffmehl avslo. En måned senere, den 28de januar 1950, ble han ekskludert på et ekstraordinært møte i Essen-Steele.

Bølgene hadde gått høyt innen kommunistpartiet i Nord-Rhein-Westphalen. Den 8de desember 1949 kom hovedstyret sammen til et ekstraordinært møte. Man gikk til en gjennomgripende reorganisasjon av både hovedstyret og parti-sekretariatet, fordi de begge var blitt «besmittet av en ideologi som sto i strid med partiets».

«Manchester Guardian» forteller den 8de februar 1950 om denne utrenskningen. Artikkelen har overskriften: «Et nytt kommunistisk kjetteri: Moralsk Opprustning.» Avisen siterer den nye formann i landsstyret for det kommunistiske parti i Nord-Rhein-Westphalen, Josef Ledwohn, som gjorde rede for utrenskningen. Han uttalte at «et av de farligste symptomer var den stadig økende forbindelse mellom partimedlemmene og Moralsk Opprustning.»

Hugo Paul, mannen som hadde utstøtt både Bladeck, Kurowski og Benedens av partiet, var nå selv blitt fratatt formannsstillingen og sin plass i hovedstyret. Anklagen mot ham gikk ut på at han ikke hadde vært tilstrekkelig årvåken overfor fiendtlige ideologier som var kommet inn i partiets rekker.

IV.

En kan ikke unngå å bli glad i Ruhr, med røyk og støv og tungt regn, men med solskinnsdager innimellom, med gressplener og bøketrær, og hele panoramaet av fabrikkpiper, slagghauger og smelteovner — og så de arbeidende menneskene som er hjertet i det hele.

En av de mange familiene jeg kom til å føle meg sterkt knyttet til, var Heskes. Deres hjem ligger i Essen-Schonnebeck, bare noen skritt fra den gruven hvor mannen, Fritz, hadde sitt arbeid. Helt fra guttedagene hadde han vært aktivt med i arbeiderbevegelsen, og i kommunistpartiet var han en betydelig kraft siden 1931. Midt i 1930-årene ble han fengslet av nazistene for å ha organisert motstand mot regimet, og han satt inne i to år. Da han kom ut igjen, ble han i 7 år hindret fra å få arbeid på grunn av sin politiske innstilling. Konen, Jettchen, måtte i denne tiden arbeide som vaskekone for å holde hjemmet sammen. Det var harde dager. Hun var ofte syk og led av besvimelsesanfall. En gang hun gikk for å hente lønningen, besvimte hun ved trappen til kontoret. Den nazistiske kontordamen slengte da pengene ut til henne med en hånlatte: «Se her! Du er ikke mer verdt enn at du kan kjøpe deg et tau og gå og henge deg!»

Da Hitler-styret brøt sammen, tok Fritz fatt på ny med å bygge opp kommunistpartiet i sitt område, dessuten dannet han en celle på 100 mann i Zollverein 3/10, gruven hvor han var for-

mann i klubbstyret. Han lærte opp sine folk, og de fulgte hans ordrer. De hadde faktisk gruen i sin makt. I 1948 reiste han til Folkekongressen i Øst-Berlin som arbeidernes representant.

Jeg glemmer ikke den ettermiddagen da vi besøkte Heskes første gang. Vi hadde sittet sammen en ti—tolv av oss og snakket igjennom den situasjon vi sto overfor. På ny var det kommet oppfordring til å spille «Den glemte faktor» i Ruhr, og nå ventet vi en trupp på vel seksti mennesker. Hvor skulle de bo? Vi regnet opp de hjemmene som var stilt til rådighet, og en kom fram med tanken at vi kanskje kunne spørre Fritz Heske også. Han hadde jo i Königswinter vært til stede ved et møte for Moralsk Opprustning som kullgruveselskapet hans hadde innbudt klubbstyrene til. Heske hadde lyttet til talerne og det internasjonale koret fra Caux, og så hadde han gått uten å si et ord. Vi mente det var riktig å prøve, og så falt det da på meg og en tysk kamerat å oppsøke Heske.

Som vi nærmet oss Essen-Schonneck, stanset jeg bilen et øyeblikk. «Du,» sa jeg til min tyske venn, «jeg er redd, jeg, — føler meg så hjelpeløs overfor mennesker.» — «Jeg også,» var svaret, « tror du vi blir kastet ut? Heske er en kraftig kar — og temperamentsfull.» — «Vet ikke. Men skal jeg være ærlig, så har jeg mest lyst til å snu.» Foran oss kunne vi se de veldige gruehjulene på Zollverein dreie rundt. Vi ble sittende og fortelle hverandre det som rørte seg i oss. Vi følte behovet for en høyere visdom enn vår egen. Hva kunne vi annet gjøre enn å søke ledelse? Vi ba om frihet

fra vår frykt og usikkerhet og om at Gud måtte vise hva vi skulle si. I stillheten som fulgte, kom enkle, klare tanker om hva vi skulle fortelle Heskens. Og i tillit til det vi hadde fått, kjørte vi videre til deres hjem.

Døren ble åpnet, og der sto fru Heske, en midtels høy, fyldig dame i femtiårene. Vi sa hvem vi var, og smilende ba hun oss komme inn. Vi gikk inn i stuen — velstelt og trivelig var den — og der satt Heske og arbeidet ved skrivebordet.

Vi oppdaget snart at Fritz var en mann som satte pris på en hyggelig prat. Han og hans kone fulgte ivrig med da vi fortalte om hvordan vi selv hadde møtt Moralsk Opprustning og hva det hadde betydd for oss. Plutselig brøt Fritz inn: «Jeg dro til informasjonsmøtet i Königswinter som arbeidernes utsending. Jeg likte koret og de rene, glade ansiktene. Disse fire absolutte moralnormene dere snakker om — det er noe i dem.»

Noe senere fikk vi vite at da Fritz fikk innbydelsen til møtet i Königswinter, hadde en av partifellene sagt til ham: «Det er ikke tillatt å være med der, det er Moralsk Opprustning.» Og neste dag var det kommet beskjed fra partistyret i Essen: Det var forbud mot å reise. Sønnen som nettopp var uttatt til å representere Freie Deutsche Jugend (ungkommunistene) på pinesammenkomsten i Øst-Berlin, hadde også gått hardt inn på ham og sagt at han måtte holde seg hjemme. Men Fritz hadde fulgt sitt eget resonnement. «Er jeg ikke arbeidernes representant, og bør jeg ikke gjøre meg opp min egen mening, slik at jeg kan svare på de spørsmål som arbei-

derne stadig stiller meg om Moralsk Opprustning?»

Fru Heske ba oss nå ut i kjøkkenet hvor hun hadde kaffe og kaker ferdig, og samtalen fortsatte — med skjemt og alvor. Den dagen ble det sluttet et varig vennskap. Nettopp som vi skulle si farvel, kom sønnen hjem, så vi ble der enda en stund. Det utviklet seg en gnistrende samtale, og vi var slått av hvor klok og våken gutten var. Han arbeidet som elektriker ved sporveien i Essen.

Heskes ba at vi endelig måtte besøke dem igjen. Vi fortalte Fritz at det ville komme en større gruppe av utlendinger til Ruhr for å vise industri-dramaet «Den glemte faktor» i Hans Sachs Haus i Gelsenkirchen. Men vi visste ikke hvordan vi skulle få innkvartert dem alle sammen, hadde han noen tanke om hvor de kunne bo? — «Jeg skal hjelpe dere,» sa Fritz, slengte på seg jakken og gikk med oss. På kort tid hadde han skaffet hus og fritt opphold for femten.

Et par dager senere var vi hjemme hos dem igjen. Fritz viste oss et brev han hadde fått fra partisekretariatet i Essen. De innkalte ham til et distriktsmøte hvor han skulle stå til rette for hva han hadde gjort.

«Omtrent 60 partifeller var til stede,» forteller Fritz, «og sekretæren for Essen-området tok ordet. Meget brysk la han fram partiets syn på Moralsk Opprustning. Deretter beskyldte han meg for disiplinærbrudd og ideologiske avvikelser, og ga meg så ordet, ikke for å forsvare meg, — bare for å gi en forklaring. Men jeg talte i 40 minutter,» fortsetter Fritz med et smil, «og

hevdet at jeg som arbeidernes valte representant måtte ha rett til selv å sette meg inn i de ting som arbeiderne stadig kom med spørsmål om. Og med hensyn til de iakttagelser jeg gjorde, fortalte jeg dem at jeg var blitt overbevist om at disse menneskene kjempet for freden og at deres fire absolutte moralnormer både er riktige og nødvendige.»

Partisekretæren hadde gjentatt at Heske hadde brutt partidisiplinen, men at Fritz kunne gjøre det godt igjen dersom han undertegnet en uttalelse som tok avstand fra Moralsk Opprustning. Han avsto. Partisekretæren stilte da forslag om eksklusjon. Det ble 38 som stemte for forslaget, 9 stemte imot, mens 20 unnlot å stemme.

Heskes sønn hadde også vært til stede. Han ble rasende. «Hva slags kameratskap er dette? Her har min far ofret alt for partiet, både sin tid og arbeidskraft, og så er han med ett slag blitt fordømt og kastet ut av det parti han selv har bygd opp i disse 20 år!» — «Er dette takken,» sa sønnen, «da er også jeg ferdig med partiet.» Dermed hadde Heske og hans sønn forlatt forsamlingen. En tredje av partifellene forlot demonstrativt salen sammen med dem.

Den 10de mars 1950 rykket partiet ut med en erklæring i «Neue Volkszeitung» under overskriften «MRA — et middel til å forberede krig.» Her heter det blant annet:

«I lengre tid har hr. Heskes forhold gitt grunn til alvorlig kritikk... Til tross for at flere av hans partifeller inntrengende har henstilt til ham at han måtte innrømme de feil han hadde gjort,

erklærte han at han aktet å samarbeide med enhver som ønsker fred, og derfor også med Moralsk Opprustning. Dette betyr at han ikke vil innse at Moralsk Opprustning er agenter for imperialistiske krigshissere og forbereder krig.»

Et annet sted heter det:

«Man kan ikke diskutere med Moralsk Opprustnings agenter, mot dem må der føres en uforsonlig kamp. Det er grunnen til at intet anstendig, fremskrittvennlig og fredselskende menneske kan ha noe å gjøre med disse agenter for Amerikas krigsforberedelser. Den som gjør det, vil selv bli agent og dermed plasere seg utenfor partiets rekke.»

Artikkelen var undertegnet: «Kretssekretariatet for det tyske kommunistparti i Essen. Etter oppdrag — Kurt Goldstein. Ernst S. Schmidt.»

Eksklusjonen gjorde et sterkt inntrykk på Fritz, men samtidig viste det ham at ethvert forhold til mennesker og idéer må baseres på de grunnverdier han hadde funnet fram til. Han visste godt hva som foregikk bak kulissene innen partiet, og kjente den personlige maktkamp blant partifellene. Også for sønnen Fritzchen hadde eksklusjonen vært et sjokk, og da pinsen kom, dro han ikke til ungdomsfestivalen i Øst-Berlin, men talte isteden ved et masse møte for Moralsk Opprustning i Gelsenkirchen.

Men det som sterkest bidro til å gi både far og sønn en ny overbevisning, var den forvandling som gikk for seg i deres eget hjem. Før første gang var far og sønn helt åpne og ærlige overfor hverandre.

De hadde ikke alltid hatt det så lett seg imellom hos Heskes. Fru Jettchen tilhørte den evangeliske kirke. Fritz hadde allerede i 20-årene forlatt kirken og hadde bekjempet den fra da av. Partiarbeidet trakk ham mer og mer bort fra familien, og når han hadde et av møtene hjemme hos seg selv, sendte han Jettchen ut på kjøkkenet. Hans arbeid for revolusjonen slukte ham så han helt forsømte henne, og den kjærlighet han engang hadde følt, ble kald. For henne var livet blitt et mareritt.

Da Fritz begynte å anvende de fire moralnormer på seg selv og lyttet til den indre stemme, åpnet det seg et nytt liv for ham. Etter en tid kom han hjem en kveld med en stor overraskelse til Jettchen. Det var et konkret uttrykk for hans trang til å gjøre godt igjen det han hadde revet ned. Med et gutteaktig smil og med stolt forventning overrakte han henne en sy- og stoppekurv. Den hadde et nydelig brodert lokk med blomster i utsøkte farger. Fritz hadde sluttet med å drikke og spille poker på lørdagskveldene, og nå hadde han fått den tanke å bruke pengene han hadde spart til å gi henne denne gaven.

En ny verden åpnet seg for Jettchen. Hver dag når Fritz kom hjem fra arbeidet, fortalte han henne om alt det som hadde hendt i gruen og om dagens spørsmål og oppgavene der og i klubbstyret. Hun blomstret opp nå hun merket at han trengte til henne. Hans daglige kamp ble hennes.

En dag kom to kvinnelige partimedlemmer på besøk til fru Heske. De gikk inn i kjøkkenet, men allerede i gangen begynte de å snakke om Fritz,

«den kjeltringen! Du skulle bare vite hvordan han er ute med andre kvinner og hvorledes han har oppført seg på partifestene!» Da Jettchen ikke ville høre på det øret, begynte de å smigre henne og spurte om hun ikke ville tegne seg som medlem av partiet. Men nå tok Jettchen selv offensiven og pekte på et farge fotografi. «Hva er det?» spurte de. «Det er Mountain House,» svarte hun, «og min mann har vært der. Det er sentret for Moralsk Opprustning i Europa.» Og så foreslo hun at de begge skulle ta med seg mennene sine og komme på et møte og høre om Caux og selv skaffe seg rede på hva det var. Men da rystet de på hodet: «Nei, nei! Vi kjenner til det der!» Og da de forlot henne, truet de: «Når russerne kommer, da... Ja, når russerne kommer...»

Da jeg litt senere skulle reise til Oslo, fikk jeg beskjed fra Jettchen om å komme innom. «Vi ville ønske deg god reise,» sa hun, og stakk en pakke inn under armen min. Jeg måtte være forsiktig, for det var en blomstervase, en av de mest verdifulle gjenstander de eide. «Ta den med deg,» strålte hun, «jeg vil at din mor og far skal ha den som en hilsen fra Fritz og meg!»

Dette ble begynnelsen til en brevveksling mellom mor og Jettchen, som etterhvert utviklet seg til et hjertelig vennskap.

* Julen 1950 tilbrakte jeg sammen med Heskens. Vi fikk først en solid gruvearbeider-middag: flesk og poteter og bønner, deretter kaffe med et bugnende kakefat. Jeg måtte fortelle dem om hvordan vi feiret julen hjemme, fra juletreet ble tent

til julenissen var ute av døren. Så ble det en lang stillhet, bare en svak sus av kaffekjelen som sto og koset seg på den skinnende ovnen.

Jettchen brøt stillheten. Hun fant fram en gammel bibel og leste juleevangeliet. For henne var dette en hellig handling: stemmen skalv, og lesningen var usikker, men hennes hjerte var helt og fullt med, og ansiktet lyste. Da hun var ferdig, stemte Fritz i med «Stille Nacht, heilige Nacht,» og Jettchen og Fritzchen falt inn med ham. Jeg bare lyttet. Jettchens litt metalliske stemme en tanke høyere enn Fritz', han kraftig og i sin egen toneart, mens Fritzchen, som hadde den beste stemmen, lå etsteds imellom. Det lød skjærende falskt, men likevel så naturlig og sant. Og de øynene! Mennesker fylt av dyp glede og med fred i sinnet. Jeg tenkte på hva Jettchen hadde fortalt: «Det var en tid, Leif, da jeg trodde at solen aldri mer ville skinne for meg. Men nå er det annerledes.» — «I tretten år har jeg bedt til Gud at vår familie måtte bli forenet igjen,» sa hun.

Etter hvert kom Jettchen mer og mer til å vokse seg inn i den verdensstyrken de så arbeide i Ruhr. Ofte kom det delegasjoner fra Asia og Afrika eller andre kontinenter. De kom for å gjøre seg kjent med Moralsk Opprustnings arbeid og treffe de menn som sto i første rekke her hvor den ideologiske kamp raste. Heskens hadde mange slike besøk, og Jettchen var alltid den moderlige vertinne.

I gruen kom Fritz's forvandling til å virke som en utfordring til arbeidskameratene, og noen

gikk til motangrep med én gang. Men hele hans måte å være på var blitt annerledes, og fordi han daglig fulgte de tanker han fikk i stillheten, var han i stand til å beholde initiativet og føre videre den nye revolusjonære idé som hadde grepet ham.

De menn som lå ham mest på hjerte av alle i gruven, var den cellen på 100 mann han hadde bygd opp og inneksersert i kommunismens ideologi. Hvorledes skulle han kunne hjelpe dem og gi dem et større perspektiv og den visjon han hadde funnet? Han begynte med selv å skape enhet mellom alle de motstridende innstillinger og interesser. Før første gang i sitt liv gjorde han nå på arbeidsplassen en uselvisk innsats både for sosialistene, de kristelige demokrater, kommunistene og de politisk nøytrale og søkte å bygge opp et samarbeid til beste for alle.

En avgjørende prøve var klubbstyre-valget som ble holdt ni måneder etter at han hadde vært i Caux. Partiet organiserte en intens kampanje mot ham, og benyttet alle midler for å få ham kastet: hviskekampanje, flyveblader, løgnhistorier og bakvaskelser. Fritz tok det hele med ro. Men et par dager før valget slo han opp på meldingstavlen en plakat og gjorde rede for Moralsk Opprustnings prinsipper og de retningslinjer han ville følge. Heske ble gjenvalt som klubbformann med flere stemmer enn han noen gang før hadde hatt.

Ved sin utrettelige kamp og det urokkelige mot han viste overfor angriperne, vant han venner på alle kanter. Etter tre år kunne han konstatere at majoriteten av den 100-manns-cellen han hadde

skolert i årevis, støttet opp om ham og det arbeid han gjorde i gruen.

Men Fritz var klar over at de nye idéer han hadde tilkjempet seg, ikke bare var en ideologi for arbeiderne. Derfor satte han like mye inn på å skape et åpent og ærlig samarbeid med direksjonen. Den mann han begynte med, var den vanskeligste av underdirektørene. Fritz forteller gjerne om hvordan dette gikk til. «Vi dro sammen til Caux som hund og katt,» sier han med et lunt smil, «men vi overvant fiendskapet og kom tilbake fast besluttet på sammen å føre ut i livet det vi hadde sett, — både på arbeidsplassen og i ledelsen av gruen.» Resultatet var at neste sommer reiste direktøren selv til Caux.

Fritz fremhever hvor lite han hadde oppnådd ved å bruke klassekampens metoder dengang dette sto som det eneste for ham. Men da han begynte å anvende absolutte moralnormer og selv gikk inn under kravet om forvandling, vokste tilliten både innen klubbstyret og i forholdet til direksjonen, og det ble til fordel for alle som arbeidet i gruen. «Problemer vil jo stadig komme opp,» sier Fritz, «men vi har alltid funnet fram til den rette løsning på grunnlag av det nye tillitsforhold.»

På den tid da vi først ble kjent med Fritz Heske og hans familie, ble Gelsenkirchen vårt viktigste sentrum i Ruhr. «Byen med de tusen flammer» ligger i hjertet av industriområdet, med jernverk, stålverk, kjemiske fabrikker og gruveindustrielle bedrifter og en befolkning på 400.000 mennesker.

Tretten store kullgruver med 60—70 sjakter danner grunnlaget for byens økonomiske liv. Med basis midt i gruve- og fabrikkdistriktet ville vi nå spare opptil 200 km kjøring pr. dag. Derfor flyttet en del av oss, deriblant Jens og jeg, over fra Düsseldorf.

At Moralsk Opprustning fikk dette sentret, skyldes hovedsakelig August Metzinger og hans kone. Sommeren 1949 var de i Caux, og den gamle klassekamp-mannen talte en dag til forsamlingen. På podiet satt også generaldirektøren for det største gruveselskapet i Ruhr. Metzinger avsluttet sin tale slik: «Her sitter Ruhrs mest reaksjonære arbeidsgiver.» Dermed vendte han seg til generaldirektøren og fortsatte: «Men jeg er villig til å samarbeide med ham på grunnlag av forvandling og Moralsk Opprustnings prinsipper.» Så rakte han arbeidsgiveren hånden. De ble kjent med hverandre, og August foreslo at generaldirektøren skulle oppfordre sine direktører og arbeiderrepresentanter til å besøke Caux. Dette ble gjort.

Gruveselskapet Gelsenkirchen Bergwerks AG, kjent under forkortelsen G.B.A.G., beskjeftiger ca. 100.000 mann og har sine gruver rundt omkring i hele industriområdet. Det er inndelt i fire grupper, fordelt på de fire byene Gelsenkirchen, Dortmund, Bochum og Duisburg-Hamborn. Hovedadministrasjonen som koordinerer disse gruppene, er samlet i Essen.

Både direktøren for selskapet i Gelsenkirchen-området og flere av representantene for arbeiderne ble så grepet av det de så i Caux at de

inviterte «Den glemte faktor» til byen. Skuespillet ble oppført i Hans Sachs Haus, samlingsstedet for konferanser, konserter og teatre i dette området, og det gikk i flere uker. Mer enn 25.000 av industriens menn og kvinner overvar forestillingene, og vi ble kjent med mange av dem. Vi ble bedt om å bli i Gelsenkirchen, og gruveselskapet innrettet kontorer, mottagelsesrom og soveværelser som fritt kunne disponeres av Moralsk Opprustning. Selv ble jeg invitert til å bo hos en av grunnleggerne av kommunistpartiet i Wattenscheid, byen som grenser til Gelsenkirchen. Jens bodde hos tillitsmannen i det sentrale klubbstyre for gruveselskapets 25.000 arbeidere i Gelsenkirchenområdet.

Utpå våren 1950 var det at en rekke fremtredende tyskere oppfordret Moralsk Opprustning til å holde en konferanse i Ruhr. Forbundskansleren, Konrad Adenauer, skrev til dr. Frank Buchman: «Moralsk Opprustning er i etterkrigstidens Tyskland blitt et dagligdags begrep. Jeg tenker på alt det Moralsk Opprustnings arbeidslag har oppnådd i Ruhr gjennom skuespillet «Den glemte faktor». Store kretser av politikere, forretningsmenn og fagforeningsmenn er derved kommet i kontakt med Moralsk Opprustnings tanker. Dertil er tallrike førende politikere, ledere innen fagbevegelsen, innen industri og handel blitt invitert til å ta del i de årlige konferanser i Caux. De er takknemlige for at Caux har gitt dem anledning til å diskutere Tysklands brennende problemer på en verdensbasis og i en atmosfære av hjertelig samarbeid med represen-

tanter fra alle land hvor den individuelle og personlige frihet fremdeles er bevart. Jeg tror at med henblikk på den offensiv de totalitære ideologier har innledet i Øst-Tyskland, er Forbundsrepublikken, og da fremfor alt Ruhr, den gitte plattform for en demonstrasjon av Moralsk Opprustnings idé.»

Konferansen ble åpnet med en massedemonstrasjon i Hans Sachs Haus i Gelsenkirchen i pinsen 1950, samtidig med at Freie Deutsche Jugend hadde samlet titusener av unglkommunister i Øst-Berlin.

Møtesalen i Hans Sachs Haus er beregnet på 2000 personer, men denne gang hadde den måttet gi plass til atskillige hundre ekstra. Her var gruvearbeidere og stålarbeidere, industriledere og politiske ledere fra alle deler av Ruhr og fra Tyskland for øvrig. En gruppe menn og kvinner fra den russisk-okkuperte sone hadde også våget seg over grensen og kommet den lange veien for å være med. Og blant de tallrike representanter fra 24 nasjoner var enken etter Burmas første statsminister Aung San, formannen for det millionsterke japanske jernbanearbeiderforbund Etsuo Kato, Irene Laure og den aldrende senator Theodore Green — Roosevelts nære medarbeider.

Pressen kalte forsamlingen den mest internasjonale som Gelsenkirchen noen gang hadde sett.

På podiet satt de menn som mer enn noen hadde forberedt grunnen for dette møtet: Max Bladeck, Paul Kurowski, Willy Benedens, Johan

Holzhäuser og Herman Stoffmehl. Sammen med dem satt også industriledere hvis nye innstilling var blitt samtaleemne i hele Ruhr, og en gruppe av ungdom.

Den mann som hadde vært inspirasjonen til denne nye tenkning i så mange nasjoner, holdt hovedtalen: «Die Bestimmung für Ost und West». Mellom klokken 18 og 19 overførte alle vest-tyske radiostasjoner dr. Frank Buchman's ord til millionene ut over landet.

«Marxister finner fram til en ny tenkning i en krisetid,» sa han. «Klassekampen holder på å bli foreldet. Arbeidsgivere og arbeidere begynner å sette ut i livet det positive alternativ til klassekampen. . . . Er forvandling for alle det eneste grunnlag for enhet for alle? Kan marxister bli annerledes? Kan de tilegne seg denne nye måten å tenke på? Kan marxister brøyte veien for en høyere ideologi? Hvorfor ikke? De har alltid vært åpne for det som er nytt. De har vært foregangsmenn. De vil gå i fengsel for sin tro. De vil dø for sin tro. Hvorfor skulle det ikke bli dem som kjemper fram denne høyere tenkning?»

Den veldige forsamling satt som trollbundet da det gikk opp for dem i hvilken grad Frank Buchmans visjon allerede holdt på å bli virkelighet gjennom den mektige rekke av erfarne og overbeviste revolusjonære som sto fram og forpliktet seg til den nye idé — Bladeck, Kurowski, Benedens, Holzhäuser, Stoffmehl . . . Der jeg satt på podiet, kunne jeg se ansiktene — hvor folk ble revet med.

«Er det mulig å bygge opp en ny verden?» spurte Stoffmehl. «Vi svarer Ja! Fra dypet av våre hjerter svarer vi Ja. For gjennom Moralsk Opprustnings fire grunnsetninger har vi funnet noe som er nytt i verden. Kan hende vil dere innvende at det er da gammelt, det er de samme etiske verdier som kristendommen og sosialismen bygger på. Men disse grunnsetninger ble ikke fulgt og levd, og det er det avgjørende. Derfor sier vi: Når menneskene blir annerledes, da vil også forholdene bli annerledes.» «Fordi vi er blitt overbevist om dette,» fortsatte taleren med begge armene ut mot forsamlingen, «kjemper vi sammen med dem som står bak Frank Buchman, med samme lidenskap som vi har kjempet for våre tidligere idéer. Vi vender oss til alle mennesker, arbeidere, arbeidsgivere, politikere, og vi sier: Kjemp sammen med oss! Bli annerledes! Men innbill dere ikke at det er lett! Det er vanskelig. Det koster å be om undskyldning. Men når en har gjort det en gang, da åpner det veien.»

«Vi roper det ut til alle mennesker,» sluttet han. «Kjemp med oss for en ny verden! En verden slik som vi alle ønsker den, hvor vi kan leve i fred og velstand, hvor ikke enda en krig vil komme over oss.»

Også industrilederne gjorde inntrykk. De forpliktet seg til å samarbeide med disse tidligere kommunister for å finne nye veier og nye mål for industrien. Sammen var de kommet til den overbevisning at forvandling av kommunister og kapitalister gir håp om den enhet som omfatter alle.

Ikke mindre ble forsamlingen revet med av den ungdom som talte. Der var den unge Fritzchen Heske, som skulle vært en av Essens representanter ved Ungdomsfestivalen i Øst-Berlin. Der var sønn av direktøren for G. B. A. G. i Gelsenkirchen, og der var sønn av landets — Nord-Rhein-Westphalens — statsminister.

Møtet varte i tre timer. Men det var mange hundre tilhørere som ikke ville gå. De samlet seg rundt plattformen og ville vite mer.

«Enhet er vårt eneste håp,» var dr. Buchmans ord. «Det er Frankrikes og Tysklands bestemmelse i dag. Det er bestemmelsen for Øst og Vest. Alternativet er å splittes og gå under. — Moralsk Opprustning gir verden som helhet og hvert enkelt folk den siste sjanse til å forvandles og redde, til å forenes og leve.»

KAMPEN OM MENNESKET

Nyhetene om denne «større revolusjon» spredte seg som ild i tørt gress. Og de idéer og den livsholdning mennene fra Moers og Essen ga uttrykk for, grep etter hvert om seg til andre deler av Ruhr. Aktive partifunksjonærer, menn med opp til 30 års erfaring i revolusjonær taktikk og strategi, reiste til verdenskonferansen i Caux uten å la seg stanse av forbud og trusler fra partiledelsen. De kom enkeltvis eller som medlemmer av delegasjoner; men felles for dem alle var den innstilling at de ville gjøre seg opp en selvstendig mening om hva Moralsk Opprustning var.

På samme måte som Bladeck og Kurowski, Stoffmehl og Heske ble også disse menn utstøtt av partiet. Det spilte ingen rolle om de var menn som hadde grunnlagt og ledet partiet i sin by, eller om de var ganske alminnelige partimedlemmer, — alle ble ekskludert, og det uten noen annen motivering enn den at de hadde vært i Caux. Det som var skjedd i Moers og Essen, gjentok seg nå i industribyene Dortmund, Bochum, Gelsenkirchen, Gladbeck, Castrop-Rauxel og Lünen.

Enten de ønsket det eller ei, kom denne avantgarde av radikale arbeidere i ildlinjen av den

ideologiske kamp i Ruhr. En krigføring pågikk i det stille og under overflaten, og særlig blusset den voldsomt opp ved valgene av tillitsmenn i dette industrisentrum, — et av de største i Europa.

«Valget av klubbstyrene i tungindustrien er uhyre viktig,» fortalte Max Bladeck oss en dag. «Det er enda viktigere enn de politiske valg. Kommunistene er klar over dette, derfor setter de alt inn på å vinne makten i fabrikkene og gruvene.»

Hva Max sa, stemmer helt overens med det som ble sagt av den engelske kommunistleder Harry Pollitt etter at partiet hadde lidt sitt nederlag ved parlamentsvalget i 1950: «De store problemene blir ikke avgjort i dette reaksjonære parlament, men gjennom massens kamp i fabrikkene og på gatene.»

Ved klubbstyrevalgene i 1949 og 1950 var kommunistene gått merkbart tilbake. Dette kom fram under partikongressen i Weimar den 30. mars 1951. Walther Ulbricht, generalsekretæren for Det tyske sosialistiske enhetsparti og den sterke mann i den russisk-okkuperte sone av Tyskland, var æresgjest ved denne kongress. Etter at han hadde hørt Max Reimann og Heinz Renner, formannen og viseformannen i det tyske kommunistparti, holdt Ulbricht en tale hvor han sterkt kritiserte partikongressens svakheter.

«Vi har ikke vært særlig glade for kamerat Renners tale. Hvorfor ikke? Kanskje de som sitter i Forbundsdagen har mye å gjøre,» (her ble taleren avbrutt av latter) «men dersom de

ikke er tilstede ved valgene på klubbstyret innen gruveindustrien i Ruhr, da er det ikke bra.» (Bravo-rop og håndklapp.)

«Mange har spurt meg hva jeg synes om forberedelsene til partikongressen. Jeg vil si det bent ut! Forberedelsene til partikongressen har vist en viss frykt for kritikk og selvkritikk.» (Ny applaus.) «Det er den største svakhet. Og det er grunnen til at enkelte ting som ikke har vært sagt før partikongressen, må sies *etter* partikongressen, og det litt kraftigere. Slike begivenheter som det er blitt berettet om her, nemlig at vårt parti har lidt et alvorlig tilbakeslag ved klubbstyrevalgene i Gelsenkirchen-området, skulle vært gjort til hovedemne for de offentlige diskusjoner i Ruhr når man forberedte partikongressen. For det er grunnproblemet. Hva er årsaken til denne tilbakegang i Gelsenkirchen?»

Det klubbstyrevalg i Ruhr som fulgte, i november 1951, ble preget av en intens aktivitet. Kommunistavisen Neue Volkszeitung brakte i løpet av 10 dager seks artikler med voldsomme angrep på Moralsk Opprustning. Gjennomgangstemaet var: Velg ikke mennene fra Caux! Velg ikke de moralsk avvepnede feigingene, — de er arbeiderklassens fiender! Og Heinz Renner, viseformannen i kommunistpartiet, sa advarende til Hermann Stoffmehl: «Vi er fast besluttet på å knekke Moralsk Opprustnings makt i klubbstyrene og dermed redusere det til en sekt og intet annet.»

Hver dag hadde kommunistene sine folk stående ved inngangen til gruvene for å dele ut

flyveblader, og stadig fikk man høre rykter som ble satt ut i den hviskekampanjen de førte både over og under jorden. Også høytstående partifunksjonærer var aktive overalt — f. eks. en mann som Willy Agatz, en av de dyktigste fagforeningsfolk kommunistene hadde i Ruhr. I 1946—47 var han viseformann for det vesttyske gruvearbeiderforbund med ca. 500.000 medlemmer. I 1949 ble han valt inn i den tyske forbunds- dag. Selv om altså hans virke fra da av var for- lagt til Bonn, så han det fremdeles som sin viktigste oppgave å støtte gruvearbeiderne i Ruhr i kampen for å bringe sine partifeller til seier ved klubbstyrevalget.

Den 2. november var Willy Agatz hovedtaleren ved en gruvearbeiderkonferanse som kommu- nistene holdt i Bochum. Neste dag skrev han i Neue Volkszeitung: «Ved klubbstyrevalget i år er det vår oppgave å føre kampen mot Moralsk Opprustnings agenter blant gruvearbeiderne med den største energi.»

Den 4. november talte han til de kommunist- iske klubbstyremedlemmene i Essen og Gelsen- kirchenområdet. Appellen var: «Bygg opp aktive celler i gruvene!» Disse cellene skulle angivelig motarbeide den militære opprustning og kjempe for verdensfreden og for arbeidernes krav. Men deres egentlige hensikt var å gjenvinne den makt kommunistene hadde tapt innen gruveindustrien i 1949—50.

Det var forøvrig ikke bare Willy Agatz som fant veien fra forbundsdagen i Bonn til gruvene

i Ruhr. Hans partifeller Max Reimann og Heinz Renner satte også sine krefter inn.

Likesom disse menn besøkte sine folk om kveldene, var vi ute og traff de menn som var besluttet på å stå for «det som er rett» både for den enkelte arbeider og for gruvene som helhet. Når vi hadde tilbrakt en kveld sammen med en av arbeidernes tillitsmenn, hendte det at han den følgende dag fikk besøk av menn fra den russisk-okkuperte sone. De kom for å overtale ham til å arbeide for partiet eller for å invitere ham til østsonen; der kunne han studere folkebedriftene, fortalte de, og se hvilke fordeler arbeiderne hadde oppnådd. Neste kveld var det vi som gjorde fremstøt igjen.

«Vårt parti har lidt alvorlig tilbakeslag ved klubbstyrevalgene i Gelsenkirchen-området,» hadde Walther Ulbricht sagt på partikongressen i Weimar. Og han spurte: «Hva er årsaken til denne tilbakegang?»

Det Walther Ulbricht ikke fortalte, var at nøkkelmennene i 7 av de største gruvene i Gelsenkirchenområdet hadde vært i Caux og var blitt ekskludert av partiet.

Hvordan gikk det så med disse menn ved valget i november 1951?

Klubbformannen i gruen Bergmannsglück (som beskjeftiger 3600 mann) hadde vært aktiv partifunksjonær i 28 år. Etter at han lærte Moralsk Opprustnings ideologi å kjenne, satte partiet alt inn på å få ham kastet ut av klubbstyret, og før valget angrep de ham både ved agitasjon i gruen og gjennom pressen. Neue

Volkszeitung brakte tre ærekrenkende artikler om ham. Han ble gjenvalt som klubbformann.

En annen arbeider, medlem av klubbstyret i gruen Bonifacius (3000 mann), sa til oss da han hadde vært i Caux: «Denne gangen har jeg ingen sjanse til å bli valt.» Men han fikk 208 stemmer mer enn ved noe tidligere valg. Hans nærmeste partifelle i klubbstyret var en av grunnleggerne av kommunistpartiet i Gelsenkirchen. Han hadde også vært i Caux den høsten, og han ble gjenvalt med økt stemmetall. Og klubbformannen for denne gruen toppet listen med de fleste stemmer og fortsatte som arbeidernes tillitsmann. Han hadde vært i Caux for annen gang.

Kvelden før valget i gruen Graf Moltke (3500 mann) delte kommunistene ut et flyveblad med voldsomme angrep mot klubbformannen, som gjentatte ganger hadde gått inn for Moralsk Opprustnings idéer, og mot en kommunist som den sommeren var blitt utstøtt av partiet fordi han hadde vært i Caux. Angrepet kom på et tidspunkt da de to ikke lenger hadde noen mulighet for å legge sin sak fram for arbeiderne. De ble gjenvalt sammen med fire andre klubbstyremedlemmer som det året hadde vært i Caux. Og klubbformannen selv ble for tredje gang valt til å representere de 25.000 mann i dette gruveselskapet.

I gruen Zollverein 3/10 ble Fritz Heske gjenvalt og fortsatte som klubbformann.

Det var en grue i dette store Gelsenkirchenområdet hvor kommunistene gikk fram: Nord-

stern. Der fikk de 11 av klubbstyrets 13 arbeiderrepresentanter.

I den sørlige delen av industriområdet sikret Max Bladeck seg flere stemmer enn ved forrige valg, og fortsatte som klubbformann i Rheinpreussen IV i Moers.

I den nordlige del av Ruhr, i Castrop-Rauxel, ligger Erin-gruven (4500 mann). Både formannen og viseformannen i klubbstyret (som begge tidligere hadde vært kommunister) var blitt angrepet på grunn av sin innsats for Moralsk Opprustning, men begge ble gjenvalgt med 200 stemmer mer enn ved siste valg. To andre klubbstyremedlemmer som hadde vært i Caux like før valget, fikk også flere stemmer enn de noensinne før hadde oppnådd.

Enda lenger nord, der hvor gruvegangene går dypere og dypere ned i jorden, ligger Victoria-gruven (3400 mann) i Lünen. Den førende kommunist i klubbstyret, som samtidig var formann for partiet i Lünen-Süd, hadde også vært i Caux det året. Da han vendte tilbake derfra, ble han utstøtt av partiet og dessuten gjenstand for voldsom bakvaskelse. En dag ble han slått ned på gaten og mishandlet. Alt dette ledet til at hans nærmeste partifelle i klubbstyret stilte seg solidarisk med ham og gikk ut av partiet. Fjorten andre forlot partiet av samme grunn. Ved valget økte han sitt stemmetall med 189 fra forrige valg. Hans kamerat, som stilte seg solidarisk med ham, fikk flere stemmer enn noen annen i gruven.

Sett under ett styrket valget i 1951 det inntrykk som hadde begynt å festne seg etter de to

foregående år: kommunistenes tilbakegang innen klubbstyrene var bemerkelsesverdig.

En stadfestelse av dette ble gitt på en konferanse for Moralsk Opprustning i 1951 av Hubert Stein, medlem av gruvearbeiderforbundets sentralstyre i Forbundsrepublikken. Han sa: «I løpet av de tre siste år er kommunist-stemmene i klubbstyrene innen gruveindustrien i Ruhr gått ned fra 75 % til 22 %, hovedsakelig på grunn av Moralsk Opprustning.»

Var det en politisk kamp vi førte?

Vi som sto midt oppe i striden, visste at det ikke var tilfellet. Det vi levde for, var noe som går langt dypere enn hva selv det beste politiske partiprogram kan stille opp.

Idet vi delte våre venners sorger og gleder, medgang og motgang, ble vi selv en del av det liv som rørte seg i Ruhr.

Jeg vet ikke noe sted hvor jeg har sett arbeiderkvinnen slite så hårdt — og bety så meget — som i dette industrisamfunnet. Hun er oppe ved 4—5 tiden, lager mat og får mannen av sted til arbeidet. Deretter er det barna, rengjøringen og vaskingen. Så kommer middag og aftens, — og det er alltid noe tøy å lappe og stelle til sent på kveld. Hun er den siste i huset som går til sengs. Hun gjør det daglige strevet til sin glede, og hun har et hjertelag som kan få det sureste fjes til å smelte i et smil. Det er noe myndig over disse Ruhr-mødrene, solide og tykkfalne som de gjerne er, og hvor de kan bruke seg når det

gjelder! Slett ikke sjelden er det mor som er sjefen i huset.

Skulle hun en sjelden gang finne tid, går hun og nabokonene på «Modeschau» i et av de store varehusene. Der sitter de gjerne med en kopp kaffe og et par store stykker bløtkake som har en ekstra porsjon krem på toppen. De småprater og ler og koser seg — og diskuterer de siste moter i kjoler og korsetter. Når de går hjem, hender det nok at de kjøper med seg et stykke tøy, men sikkert er det at de stikker innom kolonialavdelingen og får med seg et par påleggspølser og litt fleisk — slikt er det alltid godt å ha i huset.

Mannen, Ruhr-arbeideren, ser det som sin ære å gjøre kvalitetsarbeid. Han rett og slett nyter sitt arbeid. Her er det ingen unnasluntring — enten det er ved verkstedbenken, i gruvegangene eller i støperiet. Mang en gang har jeg stått og beundret deres dyktighet og presisjon, det virker som om de har en intuitiv forståelse av det materiale de arbeider med. Og der er kvalitet i deres liv. En ser det med en gang, i hjemmet, i kjøkkenhagen — eller i forholdet til barna. Og når arbeideren går i teater eller på konsert, velger han det beste: Goethe, Schiller, Beethoven — og han går dit med en forventning, en ærbødighet og en ydmykhet som gjør at kvelden blir en opplevelse. De årlige sommeroppførelser av de klassiske skuespill besøkes av hundretusener av arbeidere.

Selvsagt finnes det dem som heller går i ølstuene. Og der går bølgene høyt om lønninger

og akkordsatser, om Schalke og Borussia (topplagene i fotball i Tyskland) og om storpolitikken mange brennende spørsmål. Som det lir ut over kvelden, blir innleggene mer og mer høyrøstet, mens de som ikke diskuterer, bare sitter og drikker og glaner tomt.

Søndagene har sin egen sjarm. Da går hele familien ut sammen. Overalt i Ruhr møter du dem, der de spaserer i parkene, i dyrehaven eller på de store utstillingene. I timevis kan de være opptatt av blomster og sommerfugler, eller av teknisk og maskinelt utstyr — de har en utrolig sans for detaljer. Andre slår seg ned ved kanalbredden for å se på båtene og lekterne og alt det liv som følger med, eller de finner seg en slette eller bakkekam ved Autobahn og sitter og ser på bilene som suser forbi. Men dagens store begivenhet er det når far spanderer middag på familien, et godt måltid i en restaurant hvor det yrer av mennesker, men hvor de likevel kan sitte så lenge de vil mens orkesteret spiller kjente og kjære melodier.

De er voldsomme i sine følelser og reaksjoner, dynamiske som Ruhr selv: de eier en energi og en kraft som synes å kunne eksplodere når som helst dersom den ikke temmes og foredles for å tjene et høyere mål.

En kveld da vi satt og pratet hjemme hos en av klubbformennene, fortalte han og hans kone at de nettopp bokstavelig talt hadde vært i tottene på hverandre. «Jeg kom litt sent fra arbeidet,» forteller han, «og så begynte hun å skjelle og påstå at jeg hadde tatt noen drammer

igjen.» «Hva er det du våger å påstå?» sa jeg, «og så tok det ene ordet det andre, og dermed slengte jeg tallerkenen med kjøttet i veggen så sausen silte nedover tapetet.» Her skyter konen inn: «Da løp jeg inn på soveværelset og smelte døren igjen! «Nå kan du stille deg sjøl, din svinepels!» skrek jeg.» Mannen fortsetter: «Da jeg så hadde rast ut, begynte jeg å tenke, og i det stille ble det klart for meg: Det var min feil! Be om tilgivelse!» Med en befriende latter kunne de nå fortelle oss hvordan de fant fram til en ny og sterkere enhet.

Vi ble en del av disse menneskers daglige liv. Men det var noe dypere enn det trivielle hverdagsliv som gjorde at vi ble mer enn bare gode venner.

Det var ikke ualminnelig at disse arbeiderfamiliene i Ruhr hadde sine nære slektninger i den russisk-okkuperte sone — en bror eller søster, onkel eller fetter, eller kanskje sine foreldre. Da kunne det hende at de en dag fikk besøk av en partimann fra østsonen. Han konverserer, han interesserer seg for deres ve og vel. Det er en mann som vet å spille sine kort, og til slutt — med et vennlig adjø — kommer trumfesset: «Dersom du ikke støtter oss, vet du aldri hva som kan hende med dine foreldre!»

Jeg kjenner en familie hvor mannen etter et kvart århundres trofast arbeid i partiet var blitt ekskludert fordi han hadde vært i Caux. En dag kom et par funksjonærer fra partiet med oppfordring til hans kone, som enda var medlem, om å skille seg fra ham — av ideologiske grunner.

Spørsmålet ble for henne et enkelt moralsk problem. Hun bestemte seg til å stå sammen med sin mann.

Det var to brødre som hatet hverandre. Dieter var glødende kommunist. Klaus sto for Moralsk Opprustnings idéer. Så treffes de på gaten en dag. Dieter kommer med noen nedsettende bemerkninger, og så ryker de i slagsmål, så voldsomt at begge måtte være hjemme fra arbeidet neste dag. Da fikk Klaus tid til å gå i seg selv, og hans forhold til broren kom i et nytt lys. Han ble klar over at han i årevis hadde misunt Dieter og vært bitter fordi han hadde vært den fremste. Det ble ikke lenger et spørsmål om å bekjempe brorens ideologi, men spørsmål om han selv hadde mot til å oppsøke ham og be om tilgivelse for den bitterhet og det hat som hadde skilt dem.

En annen av våre venner var Arno. Helt fra 1922 hadde han vært aktivt med i den kommunistiske bevegelse og bl. a. vært med på å grunnlegge partiet i en av gruvebyene. Da Moralsk Opprustning i 1949—50 gjestet Ruhr med sine skuespill, var han en bitter motstander. Så ble hans kone interessert, og gjennom en utvikling som strakte seg over to år, vant han fram til en personlig overbevisning om at den nye ideologi var riktig. I denne overbevisning kunne ingen rokke ham, selv om han ikke hadde tatt den fulle konsekvens av den i sitt eget liv. Det store problem for ham var alkoholen, og gamle venner visste å utnytte hans svakhet. Etter hvert fant Arno en tro og en indre kraft som var sterk nok til å overvinne den stadige fristelsen og alt

det som fulgte med. Og ved en stor familiebegivenhet ville han og hans kone ta i mot kirkenes velsignelse for å gi forpliktende uttrykk for den tro de hadde funnet. Kvelden før var en rekke av deres gamle venner kommet sammen i deres hjem, blant dem også en partifelle som i lengre tid hadde holdt til i den russisk-okkuperte sone. Denne forsøkte hele tiden å få Arno til å ta en dram — «bare for gammelt kameratskaps skyld»; men til slutt måtte han gi opp. Da han som siste-mann forlot selskapet, klokken 3 om natten, sa han: «Arno, jeg respekterer din beslutning, men jeg hater det du står for.»

Det var menn som ble lokket med fristende stillinger og løfter om penger. Og der var dem som ble truet med fysisk mishandling dersom de ikke ville gjøre det partiet krevde av dem.

Slikt foregikk hele tiden. Og dette var forhold som grep dypt inn i disse menns liv, og som reiste enkle moralske problemer. Vår eneste oppgave ble å hjelpe de enkelte mennesker med å løse disse personlige problemer.

Og hvordan skulle vi hjelpe? Vi kunne ikke foreskrive dem hva de skulle gjøre, vi kunne ikke regulere og dirigere eller skru dem opp moralsk. De måtte selv løse konflikten innenfra, selv finne fram til det som var rett og handle deretter.

Hvor hjelpeløs, uferdig og uverdigg jeg har følt meg når jeg har stått overfor slike dype menneskelige problemer! Jeg kjente jo den samme strid i meg selv. Jeg og mine venner visste gjennom erfaring om de krefter som bor i vår egen

natur. Det var vel derfor vi ble så ett med disse mennene og kvinnene.

En dag var jeg blitt invitert til å møte noen harde og velskolerte revolusjonære; men da jeg hørte hvem som kom, bl. a. en kommunist som jeg ikke kunne fordra, mistet jeg all lyst på å gå. «Nei, den mannen vil jeg ikke treffe!» Men så kom klarheten gjennom en stille stund. «Du har vært dominert av hans sterke personlighet og ytterliggående meninger. Nå flykter du unna. Men du behøver ikke lenger å være ledet av angst eller mindreverdighetsfølelse. Bare vær deg selv! Gå og kjemp for det du vet er rett.» Samtidig visste jeg at jeg hverken kunne stramme meg opp eller spille skuespill; en ny frihet og kjærlighet måtte bli født i meg — et behov som jeg visste at bare Gud kunne tilfredstille. Jeg kan ikke gi noen forklaring av det som nå skjedde, men faktum er at da jeg om kvelden fortalte denne mannen alt og kunne le av at jeg hadde vært redd ham, og snakket fritt ut om den overbevisning jeg selv var kommet fram til, da fant vi hverandre første gang som venner, — mennesker som følte at vi trenger hverandre uansett hva som skiller i synsmåter.

En annen gang merket jeg plutselig at jeg ikke lenger kunne like min venn Jens. Vi hadde arbeidet sammen i årevis og hatt mang en dyst i fellesskap. Men nå var det som en isvegg sto mellom oss — vi var «enige», men splittet. Noe var gått i stykker, og jeg fikk ikke satt det sammen igjen. Så besluttet jeg meg til å se helt ærlig på mine motiver; og atter talte den indre stemme

med befriende klarhet. Jeg hadde faktisk vært irrgroenn av misunnelse. Saken var at en gruppe av våre tyske venner skulle reise til en konferanse, og Jens var blitt invitert, men ikke jeg. Og dermed hadde det begynt inne i meg: «Jeg er da i grunnen bedre skikket for den oppgaven» — og hjernen mobiliserte utallige argumenter... Faktisk hadde jeg ønsket at Jens på en eller annen måte skulle bli slått ut, så jeg kunne reise i steden. Slik var altså mine motiver, slik var jeg. Men i det øyeblikk jeg erkjente denne nakne sannhet om meg selv, møtte jeg på ny den kraft som hadde båret meg gjennom de lange dagene på Møllergaten 19 — Kristi tilgivelse, Kristi kjærlighet. Uten fnugg av bitterhet kunne jeg si til meg selv: Jens er den rette! Isveggen smeltet da vi uten omsvøp og bortforklaringer snakket ut. Og det sveiset oss sammen!

Disse enkle ting som jeg selv gang på gang har opplevd og som jeg har sett skje i andre menneskers liv, har lært meg at fra dag til dag kan jeg og enhver som er villig til å betale prisen, finne en frihet som intet individ, intet kollektiv og intet maktapparat kan ta fra oss. Og dermed står vi igjen ved det spørsmål vi gikk ut fra: Var det en politisk kamp vi førte i Ruhr?

Det var noe langt mer. Det var en kamp for å frigjøre mennesker: en kamp for å finne grunnen til at vi hater og misunner, at vi gir oss begjæret i vold, at vi lar oss bruke av onde krefter til å splitte mennesker og det samfunn vi lever i. Det

var en kamp for at vi skal stille oss inn under den sannhet den indre stemme åpenbarer for oss, og ta i mot den kraft som fører mennesket ut over seg selv.

Dette var den daglige kamp vi levde i. Vi sto overfor veldige makter, vi sto overfor menn med en imponerende vilje til å ofre tid, penger, krefter, personlige følelser og egen komfort. De var sterke — men hensynsløse. Fordi deres tro var at hensikten helliger midlet, betenkte de seg ikke på å bruke og utnytte alle svakheter og slette tilbøyeligheter i den menneskelige natur. Og fordi de arbeidet ut fra den forutsetning at menneskenaturen er uforanderlig, utnyttet de alt i den for å vinne og beholde makten. Når mennesket ikke kan forvandles, må det utnyttes til å fremme revolusjonens mål. Hva som skjer med den enkelte, betyr ingen ting.

Vi på vår side arbeidet ut fra den erfaring at menneskenaturen ved Guds kraft kan forvandles. Så ble det hele en kamp om mennesker og for mennesker: det gjaldt ikke å utnytte, men å forvandle og inspirere.

Vi måtte lære at menneskers totale og hensynsløse innsats for å vinne herredømmet over andre, bare kunne overvinnnes når vi blir båret av en kraft større enn oss selv og våre politiske idéer og systemer. Vi sto overfor menn som representerte en verdensmakt, en kjempende ideologi som ikke lar seg stanse ved landegrenser, men som strekker seg fra Ruhr over Øst-Berlin til Moskva og Peking. Skulle vi hos slike folk møte de dype personlige behov som er bestemmende for et

menneskes liv, da krevdes noe mer enn den offervilje, idealitet og overbevisning som vi selv kan prestere. Det krevdes guddommelig ledelse og inspirasjon. Det krevdes den kraft som kan skape en ny mennesketype, gjøre mennesket til det mennesket er ment å være, slik «som det sprang i Guds tanke frem».

Det var dette som hadde begynt å skje med menn som Max og Paul og Fritz og med deres familier. Det var kommet et nytt glimt i deres øyne, en sterkere glød i deres overbevisning og en ny kjærlighet som beseiret de angrep som ble rettet mot dem. Ja, de gikk over til offensiven — kamp fra morgen til kveld for å vinne sine bitre motstandere. For Max og Paul og Fritz og de andre visste av egen erfaring at de menn og kvinner som satte alt inn på å knuse dem, i virkeligheten satt fanget i sin egen snare — uten å vite det. En ideologi som går ut på å bruke og utnytte mennesker, gir ikke individene noen garanti. De kan aldri føle seg trygge. Likesom de selv utnytter andre, må de finne seg i selv å bli utnyttet. For dem som for oss alle er det bare en vei til frihet: å finne en høyere kraft, vinne fram til en ideologi som ikke bare forplikter, men frigjør og inspirerer.

Det var det de hadde funnet, Max og Paul og Fritz og de andre. Det var dette som forundret og fenget deres partifeller og tvang dem til å erkjenne: de mennene har funnet en frihet og en kraft som er større enn alt det vi hittil har kjent. De har vunnet fram til en tenkning som går ut over alt det vi noensinne har visst og lært.

Så hadde vi bare ett å gjøre: stå sammen i denne spennende oppgaven som krevde mer enn våre menneskelige evner, stå der midt i situasjonen som den var, hjelpeløse og med tomme hender, og likevel i håp og tro og med den visshet at når mennesket lytter, taler Gud; når mennesket adlyder, handler Gud.

NORDSTERN-GRUVEN

Et av de steder i Ruhr som alltid virker like fascinerende på meg, er Nordstern-Gelsenberg-anlegget i Gelsenkirchen-Horst. Mang en gang når jeg har kjørt forbi, har jeg måttet stanse på broen som fører over Emscher-Rhein-kanalen for å se på tankbåtene og lastepremene som stille og uanstrengt følger strømmen. Langs bredden av kanalen sitter gutter med lange fiskestenger og venter på napp. Like ved går en bonde og pløyer åkeren. Tankbåtene legger inntil ved Gelsenberg Benzin, et gigantisk anlegg for kjemisk industri med kjøletårn som rager høyt opp og velter ut skyer av grått og hvitt. Kraftstasjonens piper peker som lange fingrer mot himmelen. Rørledningene på destillasjonstårnet glimter med sølvglans i solskinnet.

På den andre siden ligger lekterne og venter på å bli lastet med koks og kull ved Nordstern-gruvens havn. Forkoksningsanleggets åpne gassflamme lyser opp, og jeg kjenner den skarpe, syrlige lukten som brer seg fra kokseriet. Bakkenfor kan jeg skimte det nye maskintårnet til Nordstern-gruven. Og under jorden arbeider 3000 støvete og svette menn og bryter ut de kull som trenges til kraftverket i Gelsenberg Benzin, til

forkokningsanlegget og til havnen, hvor det «sorte gull» eksporteres til fjerne land.

Det er tre adskilte anlegg som sammen beskjeftiger ca. 9000 mann.

I kommunistenes kamp for å vinne Ruhr var Nordstern deres faste borg. Det var i 1946 at en gruppe besluttomme menn hadde bestemt seg for å ta makten i gruen. De var få, men de visste hva de ville, og de forfulgte sin plan med ubøyelig konsekvens og glødende seiersvilje. Det lyktes. Snart behersket de arbeidsstokken fullstendig, og de satte direksjonen under hardt press. I klubbstyret gjorde de hva de ville: av de elleve medlemmene var ti kommunister.

Da de først hadde fått makten i Nordstern, forsømte de ikke å bruke den. Gjentatte ganger vedtok de resolusjoner som støttet kommunistpartiets arbeid i andre deler av verden, og ved store anledninger ble det fra denne gruen sendt hilsningstelegrammer og gratulasjoner til presidenten i den russisk-okkuperte sone og til Josef Stalin i Moskva. Medlemmer av klubbstyret dro til øst-sonen for å få instruksjer, og partifeller fra øst kom til Nordstern og fikk arbeid der.

Da «Den glemte faktor» ble oppført i Hans Sachs Haus i Gelsenkirchen våren 1950, ble noen av oss invitert til å møte klubbstyret og direktøren for gruen. Det var fire av oss som gikk: en engelsk gruvearbeider, Geoffrey, Jens og jeg. Da vi kom til direktørens kontor, fant vi bare direktøren selv og klubbstyrets ikke-kommunistiske medlem. Vi pratet en 20 minutters tid. Da med ett gikk døren opp, og inn kom de 10

kommunistene i samlet flokk. De opptrådte hele tiden som en enhet og grep initiativet med en gang. De hadde nøyaktig forberedt hva de skulle si og hvem som skulle si det. Vi lyttet. De to skarpeste debattantene blant dem la fram sitt syn, gjorde rede for verdenssituasjonen og hevdet at klassekampen var det eneste middel til å knekke det kapitalistiske system. Moralsk Opprustning så de som en hindring for klassekampen og dermed som en fiende av freden.

Da det ble en liten pause, grep vi ordet. I atombombens tid — mente vi — vil den logiske konsekvens av Karl Marx's klassekamplære være total tilintetgjørelse. «Ut fra denne erkjennelse må vi derfor orientere oss på ny, se situasjonen i øynene og ta konsekvensene — noe en sann marxist alltid vil gjøre. Det verden trenger, er en dyptgående forvandling i menneskene, en ny tenkning som skaper uselvvisk samarbeid. Moralsk Opprustning arbeider for en slik forvandling av menneskenaturen i alle overalt i verden.»

De ti forlot møtet på samme måte som de var kommet. Ingen av dem hadde vist hva han personlig følte. Vi ble sittende igjen og prate med direktøren. Han var interessert i å få vite mer om denne livsform, og om verdensarbeidet vi sto oppe i. Selv hadde han vært i Hans Sachs Haus flere ganger og sett «Den glemte faktor». Han var fullt enig i at forvandling er den eneste vei, og at den må begynne med oss selv uansett hvilken situasjon vi står overfor.

Neste dag brakte Neue Volkszeitung en artikkel om dette besøket i Nordstern med overskriften:

«De 'moralske' truer fagforeningsmenn med atombomben.» Undertitelen lød: «USA-imperialistenes agenter får det eneste riktige svar av klubbstyremedlemmene.»

I november 1950 brøt det plutselig ut streik i gruen. To av kommunistene i klubbstyret var blitt avskjediget for provokatorisk opptreden. Før en halv time var gått, kunne Radio Leipzig i den russisk-okkuperte sonen bringe nyheten, og den oppfordret alle gruvearbeiderne i Ruhr til sympatistreik. Klubbstyret selv sendte streikekomitéer rundt om i Ruhr for å få trukket med i streiken alle de 100 000 mann i det selskapet (G.B.A.G.) som Nordstern er en del av. Sentralstyret i Det tyske gruvearbeiderforbund hadde erklært streiken for ulovlig, men faren var likevel overhengende, da streiken tydeligvis var av ideologisk art og tok sikte på å lamme det økonomiske og industrielle liv i Ruhr.

Men streikekomitéens håp gikk ikke i oppfyllelse. Etter tre dager gjenopptok gruvearbeiderne i Nordstern arbeidet, og planen om en sympatistreik falt i fisk. Hva var det som hadde hendt?

Et par av de menn som så utviklingen på nært hold, kan fortelle:

Direktøren for G.B.A.G. gruppe Gelsenkirchen uttalte: «Når vi var i stand til å stanse denne streiken så raskt, hadde det en eneste årsak: de menn som hadde ansvaret, var blitt kjent med Moralsk Opprustnings prinsipper. Dette gjaldt både arbeidsgivere, fagforeningene og det sentrale klubbstyret i selskapet, uansett om de var sosialister eller kristelige demokrater. Dette førte

til at vi fant en felles linje, som vi da fulgte uten å slå av.»

Nord-Rhein-Westphalens økonomi- og samferdselsminister dr. Artur Straeter, sa: «Når streiken ikke fikk anledning til å gripe om seg, kommer det av at de ansvarlige klubbstyremedlemmer rundt om i Ruhr var blitt preget av ideologien fra Caux. De avverget en sympatistreik som kunne ha skapt en meget alvorlig situasjon.»

Og Fritz Heske, formann i klubbstyret i Zollverein 3/10, fortalte: «Den illegale streikekomitéen kom til meg i Zollverein. Bare for et år siden ville jeg som kommunist ha vært 100 % med. Men nå fortalte jeg dem at jeg arbeidet etter prinsippet: Hva er rett? og jeg avviste dem. Og på samme måte var det en rekke av klubbstyrene som takket være Moralsk Opprustning ble i stand til å gjenomskue streikekomitéens plan og avvise den.»

Etter hvert begynte de nye idéer å slå rot, og hver sommer dro delegasjoner fra Nordstern til verdenskonferanser for Moralsk Opprustning. De menn som hadde tatt et klart standpunkt for en moralsk ideologi, var gjenstand for stadige angrep, men de lot seg ikke skremme.

Ved klubbstyrevalget i november 1951 greidde kommunistene å beholde sitt store flertall. Det var imidlertid ikke fordi kommunistene hadde massen av arbeiderne bak seg, men fordi de andre var splittet på grunn av enkeltmenns ærgjerrighet. Ingen ville trekke seg tilbake, og dette førte til at det ble stilt opp for mange kandidater på valglisten. Dermed ble stemmene spredt, og

den enkelte fikk ikke stort nok stemmetall til å nå opp.

Neste valg ble avholdt våren 1953. Den nye loven hadde bestemt at valg skulle holdes annet hvert år, og dessuten ble klubbstyrene utvidet med flere nye medlemmer. Nå som tidligere sendte kommunistpartiet ut en flom av flyveblader som advarte velgerne mot «de moralsk opprustedede kandidater». Resultatet av valget ble så oppsiktvekkende at den sosialistiske avis i Ruhr, «Die Westphalische Rundschau», brukte overskriften «Valgsensasjon». Av de 23 representanter i det nye klubbstyret var bare tre kommunister.

Den mann som var formann i klubbstyret både før og etter valget, var en marxist som i alle år hadde fulgt klassekampens teorier. Likesom mange andre i Ruhr hadde han hatt sin oppvekst i den sosialistiske ungdomsbevegelse og hadde i 1930-årene sluttet seg til kommunistpartiet. Han var en av de arbeidere som satte alt inn for sosial rettferd og fred i verden. Vi var ofte i hans hjem. Han kom stadig tilbake til noe som syntes å ha gjort et uutslettelig inntrykk på ham: den forandring han hadde sett hos gravedirektøren. Her sto marxisten overfor en arbeidsgiver som ikke lenger var ute etter egen vinning og ikke ville trasse sin vilje igjennom — et menneske med nye motiver. «Vi kan stole på ham,» sa han om sin sjef, «fordi han er åpen og ærlig. Han prøver å finne fram til 'hva som er rett', derfor kan vi ha tillit til ham. Han hører på oss, derfor kan vi samarbeide med ham.»

Marxisten erkjente at det finnes en ideologi som står over klassene. Han oppdaget noe nytt: en arbeidsgiver som kjemper for en gjennomgripende forvandling av motivene i sin egen krets, kan støte på like stor motstand der som en arbeider risikerer å møte i sine egne rekker når han går inn for det som er moralsk rett. Han fikk erfare at en virkelig venn er den som kan besvare de dypeste lengsler og behov i mennesket — uansett hvilken klasse eller rase han kommer fra.

En dag ble klubbformannen alvorlig syk. Da han merket at det led mot slutten, ville han gjerne tale om det som lå ham mest på hjertet. Da ba han gravedirektøren komme, og denne mann var hos ham i de siste timene.

Den 4de juni 1956 ble noen av oss bedt om å møte i direksjonsrommet. Men denne gangen foregikk noe helt annet enn det som hadde hendt den første gang da Geoffrey, Jens og jeg kom til Nordsterngruven seks år tidligere.

Direktøren og en av arbeiderne hadde fått den tanke at de pr. telefon skulle sende en hilsen fra Nordstern-gruven til dr. Frank Buchmans 78 års dag og fortelle at de sto sammen med ham i den ideologiske verdenskamp. Vi satt rundt det lange direksjonsbordet: direktøren, underdirektøren og kassereren, fire medlemmer av klubbstyret, to arbeidere fra kullfeltet og 7 av funksjonærene. Der var også Hermann Stoffmehl og Willy Benedens og andre av den revolusjonære garde som var blitt invitert. Så telefonerte disse menn fra

Ruhr til London og brakte jubilanten de hjerteligste lykkønskninger og inviterte ham til å besøke Ruhr på ny. Sammen med Frank Buchman i London satt hans tyske venner Max og Grete Bladeck, Paul og Lina Kurowski og Fritz Heske.

Men det jeg husker best fra Nordstern, er en opplevelse fra sommeren 1956. Menn fra alle lag i gruen hadde bedt om en oppførelse av «Diktatorens tøfler», et skuespill av den engelske forfatter Peter Howard. I den forbindelse hadde en kanadisk kamerat og jeg kommet til at vi skulle dele ut billettene i gruen. Vi stilte oss opp inne i lønningshallen, ved inngangen til vaskerommet, hvor arbeiderne måtte passere. Vi var spent på hvordan det ville falle ut. Der fantes karer som ikke var å spøke med, innbitte fiender av det vi sto for. Jeg for min del var litt nervøs til å begynne med, det var som å bli sendt ut i ildlinjen. Ved siden av oss hadde vi plasert et bord med billetter og en hel del litteratur. På en time var bilettene til begge forestillinger revet bort. I de timene som fulgte, delte vi ut litteratur, og i alt gikk det med nesten like mange skrifter som det er gruvearbeidere i Nordstern.

Midt under dette ringte en av klubbstyremedlemmene til vakthavende og forlangte at vi skulle fjernes. Da det ble avslått, prøvde han å egle opp noen av karene i hallen, og han sendte oss noen hatske blikk der han gikk omkring og snakket med de forskjellige. Men han hadde ikke lykken med seg, og trakk seg tilbake.

Der jeg sto midt i denne strøm av mennesker — noen på vei inn i gruvegangene, andre på vei

hjem — ble jeg grepet av en underlig følelse av enhet og samhörighet med disse arbeiderne — de furete ansiktene, skikkelsene som var merket av motgang og slit. Hvert enkelt menneskes skjebne ble min. Det var som jeg selv følte alt det som levde i dem der de kom gående mot oss: en krigsgenerasjon som i sin tid hadde satt all sin lit til Weimar-republikken og så hadde opplevd skuffelse og sammenbrudd; de yngre som var blitt forført og utnyttet av diktaturet og nå hadde et skjær av kynisme og håpløshet i øynene. Der var mennesker som i en årrekke hadde ventet på at deres kjære skulle komme hjem fra krigsfangenskap, og der var mennesker som hadde opplevd å miste sine beste kamerater ved eksplosjonsulykker i gruvene. Men det var også et glimt av noe annet i deres øyne. For når de kom mot oss med hånden utstrakt for å ta imot en avis, når de stanset og slo av en prat, når de kikket i lesestoffet og smilte — da så jeg mennesket bryte gjennom skallet, mennesker som lette etter livet, menn fulle av sang og drøm og poesi og en dyp lengsel etter en verden hvor vi forstår hverandre, og hvor brorskap og fred virkelig gjøres midt i hverdagen — i hjemmet og i gruvegangene, mellom enkeltmennesker og i forholdet mellom nasjonene.

Disse menn — tonet det inne i meg — og alle verdens arbeidere med dem, er ikke bestemt til å være brikker for et politisk system hvis mål er makt. Heller ikke skal de være slaver under et økonomisk system hvis mål er profitt. Er det ikke vel verdt å bruke resten av mitt liv til å være

med og realisere deres menneskeverd, deres sang og drøm og lengsel, og løse ut deres krefter, — krefter som, hvis de blir frigjort, kan føre hele menneskeheten inn i en ny æra?

Kan det skje? spør jeg meg selv når jeg nå sitter og tenker tilbake. Og så vet jeg plutselig: Det kan, for det har begynt å skje! Jeg ser for meg hele rekken av våre venner som har funnet et nytt liv og en ny idé. Det er noe eget ved disse mennene fra Ruhr. De tenkte i verdensformat allerede dengang da de kjempet for den kommunistiske idé, og straks de hadde vunnet fram til noe som var større, tenkte de igjen utad — på Tyskland, Europa, hele verden. De visste at ideologienes kamp må vinnes på en verdensfront.

Jeg husker morgener da de gikk bent fra nattskift og dro til forbundsdagen i Bonn og hadde samtaler der til ut på kvelden, for så å dra tilbake til Ruhr og gå direkte på nattskift igjen. Ved disse menns initiativ ble det i Ruhr holdt europeiske konferanser for arbeidere og studenter, for journalister og industriledere, for parlamentarikere og kirkemenn. Når delegasjoner fra Asia og Afrika oppholdt seg i Tyskland på vei til eller fra Caux, innbød arbeiderne dem og fortalte dem om den ideologiske kamp de selv sto oppe i, og om den nye ånd som var blitt skapt i gruvene gjennom forvandling av mennesker. Og de reiste ut. Jeg minnes hvordan August Metzinger og Johan Holzhäuser dro til Nord-Italia og møtte arbeiderne i Montecatini-konsernet og Falck-stålverkene. Fritz Heske talte til gruvearbeiderne i Kiruna i Nord-Sverige og Paul Kurowski til

fabrikkarbeiderne i «det røde belte» i Paris og havnearbeiderne i London og Rotterdam. Bladeck og Kurowski tilbrakte måneder på det afrikanske kontinent. Bladeck reiste også til det fjerne Østen; i Japan bidro han til å få samlet det sosialistiske parti, som den gang var splittet i to stridende fraksjoner. Max og Paul og deres venner fra Essen og Moers dro til Washington, og på et tidspunkt da antikommunismens bølger gikk høyt i Amerika, ga de politikerne i Kongressen en kraftig utfordring: Det avgjørende spørsmål er ikke å bekjempe kommunismen, men selv å utforme en overlegen ideologi og gjøre den til virkelighet! Og de ga bankierene i Wall Street inspirerende glimt av hva finansens menn kan gjøre dersom de lar hele verdens behov være bestemmende for sin tenkning.

Jeg så dem for meg der de sto skulder ved skulder med stålarbeidere i Frankrike, dokkarbeidere i England, fabrikkarbeidere i Italia, gruvearbeidere fra Nord-Sverige, flymontører i USA, fagforeningsmenn i India og Japan. De kom fra Tyskland, og de kom for å gjøre godt igjen hva Tyskland hadde gjort galt i fortiden. Uten politisk eller diplomatisk regi skapte de enhet og forsoning. Fred — sa de — er ikke bare en idé. Fred er det at mennesker blir annerledes.

Og min tanke, som hadde fulgt dem ut over hele verden, gikk med takk og håp tilbake til Ruhr. Ruhr med sine gruver og fabrikker, med røyk og støv, med blomsterfylte parker og grønne flekker — og menneskene med de dype følelser og sterke viljer.

DU OG JEG

Det gikk klart opp for meg disse årene i Tyskland at Hitlers nasjonalsosialisme og den leninistisk-stalinistiske kommunisme har betydd en veldig nedvurdering av mennesket. Mennesket er blitt et middel, et våpen i ideologienes krig. Der raser omkring oss en kamp om våre tanker, våre følelser og vår vilje, en kamp hvis utfall vil lede kontinenter til frihet eller til slaveri. Det 20. århundres totale kamp om mennesket — i storindustrien og i politikken, i arbeiderbevegelsen og i kulturlivet — er en ideologisk krig, og intet menneske kan unndra seg fra å leve i dens spenningsfelt.

Utenriksminister Visjinski uttrykte det slik: «Vi skal erobre verden, ikke med atombomber, men med våre idéer, vår kløkt og våre læresetninger.» Partisekretær Krustsjov uttalte ved en mottagelse i Moskva: «Vi er fullt overbevist om at den kommunistiske ideologi vil seire overalt i verden. Vi tror det og vi vil det.» Ved en annen anledning sa han: «På ett område kan vi ikke slutte noe kompromiss, og det er på det ideologiske. Ideologisk sameksistens eksisterer ikke.» President Eisenhower uttalte allerede for noen år siden: «Den kamp som foregår i verden i dag,

gjelder menneskers hjerner og hjerter. Det er en ideologisk kamp.»

Hva er så kjernen i dette drama hvor vi alle før eller senere må spille med og hvor vi uvegerlig blir stilt overfor et valg? Det var et spørsmål som jeg stadig grunnet på når jeg i sene natteminner bilte hjem gjennom Ruhrs fabrikkbyer.

Jeg kommer aldri til å glemme en kveld sent på høsten i 1956 da vi var hos Max Bladeck i Königsbergerstrasse 13 i Moers, hvor han og hans kone Grete har bodd de siste 20 år. Vi sitter og prater sammen i kjøkkenet, Max dypt nede i en lenestol ved siden av den skinnende blanke komfyren. På veggen like ved henger en fiolin, Max er nemlig meget musikalsk, han spiller også gitar, trekkspill og piano. Han er arbeidsufør på grunn av silikose og har fått mesteparten av maven skåret bort, og han veier ikke mer enn førti kilo. Men han er seig som en terrier, og det formelig stråler kraft og energi ut fra ham. Han lytter oppmerksomt til dem han er sammen med, og når han så selv tar ordet, føler du at Max er en som ikke bare forstår mennesker, men er glad i dem.

Denne høstkvalden hadde samtalen ført oss inn i en ransaking både av oss selv og av de muligheter vi i den vestlige verden står overfor. Max gikk ut fra den siste partikongress i Moskva som Josef Stalin ledet. Diktatoren hadde gitt uttrykk for følgende tankegang — og dette er kommunistiske grunnidéer som er like aktuelle den dag i dag, sa Max —: «De kapitalistiske land vil ødelegge hverandre ved sin materialisme og sin inn-

byrdes konkurranse. Vi trenger bare å utnytte splittelsen — enten det er spenningsforholdet mellom raser, klasser, religioner eller nasjoner. Etter en krig mellom de kapitalistiske land vil vi være i stand til å overta arven. Den vil falle i hendene på oss lik en moden frukt.»

«Denne firdobbelte splittelse — mellom raser, klasser, religioner og nasjoner — er et av de viktigste våpen i kommunismens verdensstrategi,» understreket Max, «og den blir utnyttet hensynsløst hele tiden. Da jeg nylig sammen med et internasjonalt lag fra MRA reiste gjennom mesteparten av verden, støtte vi overalt på infiltrasjonen: innen film, radio, fjernsyn og presse, i fagbevegelsen, industrien og politikken — en infiltrasjon som utnyttet svakheter og moralske nederlag i mennesket. De frie nasjoner blir hver for seg og på hver sin måte ideologisk undergravd. Det hjelper lite for et folk å være militært rustet, hvis det er ideologisk splittet. Og dersom jeg selv eller mitt parti eller mitt folk skaper splid på disse fire områder, da vil kommunismen uvegerlig ha fremgang.»

«Det er Vestens svakhet at den lever materialistisk, slik at vi ved vår praksis bekrefter det den kommunistiske teori forkynner. En vestlig verden og en kommunisme som begge bygger på materialisme, kan ikke utvikle noe nytt og verdifullt i mennesket, for selve deres grunnlag er uholdbart. Inntil de lærer å løse menneskenaturens problemer drastisk og gjennomgripende og i en landsomfattende målestokk, må landene fortsette på sin skjebnesvangre vei mot vold og

ødeleggelse. Det atomalderen krever, er nye mennesker.»

Max er med ett stille. Han reiser seg, går over til radiobordet og finner fram notisboken sin i skuffen. Han blar i boken — den sirlige skriften ser nærmest ut som trykk. Så stryker han den magre hånden hen over den høye pannen og leser:

«En ideologi er den strøm av tro og overbevisning som stadig fyller hjerte, tanke og vilje med kraft til ny handling og innsats.

I dag står to ideologier mot hverandre: en ideologi med en grunnfast tro på Gud, og en ideologi med en grunnfast tro på ingen Gud.

En ideologi kan skapes av intellektet alene, som hos Hegel, Feuerbach, Marx og Lenin. Eller den kan bli utformet ved inspirasjon fra Gud. Mennesker som lar seg lede av en ideologi, blir altså enten redskaper for noe som mennesker har laget: en intellektuell ideologi som ikke bunner i noe større enn mennesket selv, eller de blir redskaper i Guds hender.

Mennesker som ikke vet hva de lever for, som ikke har et ideologisk perspektiv, vil — uten at de selv er klar over det — bli brukt av dem som har en ideologi.

Kampen står om menneskene. Spørsmålet er om vi vil skape en verden etter Guds vilje, eller utvikle den bare etter vår egen.

Det Moralsk Opprustning vil, er å hjelpe det enkelte menneske til å se sannheten om verden og seg selv og så ta beslutningen om å leve etter den indre stemme og samvittighet. For den som lar sine motiver gjennomlyse og korrigere av

absolutte moralnormer og Guds ledelse, vil forstå ideologienes kamp om menneskene og selv gå til handling.

Jeg er kommet til den overbevisning,» fortsetter Max, «at ideologisk forvirring har sin dypeste rot i moralske kompromisser og nederlag. Når jeg bryter forbindelsen med den høyeste Sannhet, er det ikke Gud som har ansvaret, men jeg selv. Derfor er det så avgjørende viktig å ta opp kampen mot hat og bitterhet, misunnelse og maktbegjær, løgnaktighet, urenhet og selviskhet som forgifter og forblinder mennesket og binder det til seg selv. Bare når jeg er i samfunn med Gud, virkeliggjør jeg min bestemmelse.»

Slike aftener hos venner med årelang erfaring i den kommunistiske ideologi, hjalp meg til å få en dypere forståelse av de krefter som arbeider i vår tid, og til å se i videre sammenheng og perspektiv det jeg selv hadde opplevd i krigsårene.

Et par måneder etter frigjøringen i mai 1945 syntes jeg livet var vanskelig. Skuffelsen hadde grepet meg. Jeg mintes de klare, kolde vinterdagene på Grini da vi gikk langs det elektriske gjerdet og så ut på den andre siden av piggtråden, suget inn den rene, klare luften og lengtet etter frigjøringsdagen. Men da så friheten kom, ble det ikke slik jeg hadde ventet det. Det snek seg et tungsinn inn over meg: «Hva er egentlig vitsen ved å leve?» En slik dag sa jeg bebreidende til mor: «Hvorfor har dere satt meg inn i verden? Ville det ikke ha vært mye bedre om jeg aldri var født?» Mor bare så på meg med sine varme,

gjennomtrengende øyne, som lyste av forståelse og omsorg. «Leif,» sa hun, «det er så mye ondt i denne verden at vi må føde barn som vil kjempe for det gode.»

Ordene slo ned i meg og skapte en overbevisning som er blitt stadig sterkere. Enten jeg vil eller ei, lever jeg i kampen mellom godt og ondt. Dette spenningsforhold er en del av livet. «Den egentlige kamp,» sier Frank Buchman, «står om menneskenes vilje. Det er den ideologiske kamp. Den raser i ditt og mitt hjerte hver dag. Det avgjørende er om vi, som individer og nasjoner, blir ledet av materialismens — eller av Guds stemme.»

I den evige strid mellom godt og ondt finnes ingen sameksistens. Jeg er i stadig bevegelse henimot det ene eller det annet, mot sannhet og frigjørelse — eller løgn og trelldom, mot kjærlighet og renhet — eller hat og selviskhet. Hvert nytt slektledd må ta denne kamp opp. Og for vår generasjon er det livsnødvendig å ta en klar beslutning: vi må aldri, hverken som individer eller som folk, resignere overfor det onde.

Var ikke den kampen våre tyske venner opplevde i Ruhr, i grunnen den samme som vi i Norge hadde ført under okkupasjonen? Det valg som Bladeck og Kurowski og de andre revolusjonære hadde å gjøre, var ikke det presis det samme som jeg selv og Hans hadde stått overfor på Møllergaten 19? Spørsmålet var: Skal vi bøye oss under en menneskelig makt, gå på akkord med hva vi dypest sett tror på, og bli slaver under et system — eller skal vi våge å velge det vi mener *er rett*,

følge vår samvittighet og dermed slå inn på frihetens og forvandlingens vei?

Vår generasjon er blitt utsatt for en intens massepåvirkning. Vi er blitt bombardert av propaganda, lokket av totalitære diktaturers skiftende taktikk, lovet alt i de falske frihetens navn. Og koret av forvirrende røster leder millioner på avveier. Det vi trenger, er klarhet over selve kampen om godt og ondt, og et klart standpunkt i denne kampen. De mennesker som bygger sitt liv på en moralsk ideologi, vil ikke kunne beseires av nedbrytende krefter hverken innenfra eller utenfra, — uansett hvilken ideologisk forkledning de måtte opptre i.

Vi som har vokst opp i første halvdel av det 20. århundre, har vært vitne til makeløse triumfer i teknikk og vitenskap. Vi har lært å flyve som fuglene i luften, vi har lært å ferdes under vannet som fiskene, og vi er på vei til å erobre verdensrommet. Men det vanskeligste står igjen: lære å leve sammen som mennesker.

Når det gjelder å frigjøre individer til et liv i skapende samarbeid, er Moralsk Opprustning det største jeg har møtt: det dristigste forsøk på å løse de menneskelige problemer og skape en ny sivilisasjon. Og tusener av unge menn og kvinner har med meg gjort den samme erfaring.

Vi som av full overbevisning har sagt ja til å gå denne vei, har begått mange feil og vil komme til å gjøre flere. Men vårt sikre håp er at Sannheten vil oppdra oss når vi følger kallet. Vi vet at en total innsats i kampen for mennesket vil møte motstand. Det er naturlig nok: De som avviser en

åndelig og moralsk fornyelse i sitt private liv, vil også bekjempe den i det offentlige.

Når personer og grupper følger ideologier som begrenser seg til en enkelt rase, en enkelt klasse eller et enkelt folk, da er svaret gitt: De vil ganske naturlig komme til å anvende alle midler for å stanse en idé som ved sin universalitet sprenger alle disse grenser.

I de siste år har jeg møtt mange menn og kvinner som sitter i ledende og ansvarsfulle stillinger — folk fra alle verdensdeler — og jeg har lært å kjenne alminnelige kvinner og menn. Jeg har bodd i deres hjem, delt familiens daglige gleder og sorger og fremfor alt deres angst og bekymring for fremtiden. Jeg har merket hvordan deres tanker og følelser kretser omkring de muligheter for en løsning av de uløste, men livsviktige problemer som avisene og politikerne beskjeftiger seg med, og sett hvordan disse muligheter blir drøftet og forkastet etter tur.

Militær opprustning? Nødvendig nok, men den kan ikke skaffe oss mer enn et pusterom, en utsettelse. Og en anti-kommunisme som er sprunget ut av angst og hat, vil ikke den i lengden forgifte oss selv og gjøre oss til slaver under nettopp de onde krefter vi ønsker å overvinne?

Å tro at «fredelig sameksistens» i og for seg vil bringe løsningen, er å leve på en illusjon. Aktivt ledende kommunister vet utmerket godt at idéen om sameksistens bare er et middel til å holde de frie folk i trance, mens den kommunistiske verdensbevegelse mest mulig uforstyrret omformer verden skritt for skritt etter sine egne planer. Et

demokrati som ikke vet hva det står for, kan aldri greie å holde stand overfor et diktatur med en aggressiv ideologi.

Slike spørsmål tumler menneskene med overalt i dag. Men den tanke har trengt seg inn på meg — etter mange samtaler i sene nattetimer: det finnes spørsmål som går enda mye dypere. Det er en lengsel som er felles for alle mennesker, i øst og vest. Menneskene lengter etter noe stort å leve for, en tro som gjør trygg og fri og som forplikter både individ og samfunn på sannhet, renhet og rett.

Det er som om all verden venter, venter på en livsform og en tro som virker ut over systemene, som forener og bygger bro mellom menneskene. Og de som eier en slik frigjørende ideologi, vil komme til å vinne dem hvis ideologi ikke har evnen til å frigjøre.

Det finnes noe som er sterkere enn frykten for atomraketter, sterkere enn ideologier som bare regner med mennesket. Det sterkeste i verden er menn og kvinner med en ideologi inspirert av Gud.

Her ligger sjansen for den alminnelige mann og for millionene.

For uansett hvem du og jeg er, kan vi motta ledelse og inspirasjon fra Gud. Uansett hvor du og jeg er, kan den Hellige Ånd gi oss kraft til å virkeliggjøre et alternativ til den splittede og selviske materialisme som truer vårt liv både fra vest og øst. Enhver som åpner seg for denne kraft, kan i sitt daglige liv være med og besvare det behov som trer stadig sterkere fram både i

den kommunistiske og den ikke-kommunistiske verden: en ny mennesketype.

Dette er sjansen for oss, millionene, til å virke med i kampen for å lede menneskeheten ut av den desperate tvangssituasjon med de to fortvilte muligheter: kommunistisk verdensdiktatur eller atomkrig — og til å realisere den tredje mulighet: å gjenskape verden og innvarsle verdens største renessanse.

Derfor står du og jeg — i ideologienes og den kalde krigs tidsalder — overfor et valg med vidt-rekkende konsekvenser. Hva vi bestemmer oss for å følge, vil forme fremtiden. Vi er medaktører i verdenshistoriens drama.

EVENTYRET

Klokken slår sine tolv slag, og den siste dag av dette året glir over i erindringen.

En tenker på så mangt en slik kveld, ser tilbake og undres på hva det nye år vil bringe. Tanker og følelser strømmer på. En får trang til å være alene. Så da de andre sier godnatt, finner jeg skiene fram og går ut av hytten.

Nyttårsnatt 1957! Klart måneskinn, nysne, 18 kuldegrader, nordlys og en ubeskrivelig stillhet. Jeg vet hva jeg vil: til utkikkstårnet!

Det er godt føre. Jeg tar meg oppover stien. Stavene knirker jevnt og trått i den kalde sneen. Det jubler, det synger i meg fordi det er her jeg er hjemme. Det smaker både i kropp og sinn å være ute slik etter alt støvet og all røyken og larmen i Ruhr, og ikke minst etter den siste tiden i det tropehete og menneskefylte India.

Jeg har nådd høyden, tar skiene av og løper opp i tårnet. For et syn! Himmelen i sin overveldende stjerneprakt, og nordlyset skarpt skiftende i lysegrønt og rødt. Månens kalde lys lar Heidalsmuen og Ruten, Valsfjellet og Feforkampen komme så nær, mens Jotunheimen bare skimtes i det fjerne. Klart og lokkende stiger Rondane fram.

Det å være ett med denne naturen, dette landet vårt, fjellene og dalene, elvene og innsjøene, kystlandet og fjordene, i storm og stille — med folket, i godt og vondt, det var noe av det mor og far lærte meg. De viste veien, og på våre turer opplevde vi det beste av Norge. For nesten alt det vi gjorde, gjorde vi sammen. Likevel ga de meg fri til å følge min overbevisning og dra ut i verden. Og som de fulgte med! De kom til Ruhr, de reiste med til Sveits, sammen vokste vi inn i en familie av nasjoner. Og så minnes jeg den dagen da jeg kom hjem etter et år i India: mor var på sykehuset, men far og jeg satt og snakket til langt på natt. Da jeg begynte å fortelle om Østens folk, viste det seg at han kjente byene og stedene, hadde greie på religioner og skikker, næringsliv, industri! Han hadde sittet der om kveldene, i uker og måneder, med førstørrelsesglasset i hånden, i timevis, og strevet seg fram gjennom tykke verker. Tross sine to slagtilfelle og sin sterkt nedsatte evne til å lese og oppfatte, tross sine 77 år, var han opptatt av de sultende masser i India, de nye, uavhengige stater i Østen i kamp for demokratiet — det var personlige problemer for ham, han ville være med i den nye verden vi hadde gitt oss i kast med å bygge opp . . .

Som tanker og sinn søker å være ett med slekten, med naturen og Gud, slår noen linjer av Bjørnstjerne Bjørnson ned i meg: «Et folk som føler kallet, er jordens største kraft.» Hva mente han med disse ordene? At et folk må ha noe å leve for, noe å samles om — utover seg selv og sitt eget? Verden trenger oss, våre evner,

vår tro, vår omsorg. Med seier i våre sinn over tidens angst og usikkerhet og bitterhet, med fryktløshet overfor makter som truer, og med tro i situasjoner som kan synes håpløse, kan vi som folk eie «det frimodige blikk inn i fremtiden», tenne lys i en mørk verden. «Et folk som føler kallet, er jordens største kraft.»

Det er kjølig, jeg har visst stått rent for lenge her oppe. Men nå skal det bli utforkjøring! I en fei har jeg fått skiene på, og det er lyst nok til at jeg kan gi meg farten i vold, nyte følingen med terrenget og være godvenner med hver kneik og dump, utfordre dem til det ytterste! ...

Kjøkkendøren knirker så en skulle tro det er blitt kaldere. Jeg glytter inn i stuen, der lyser noen glør på peisen. Så blir jeg sittende — og tankene går til venner og kjente utover hele verden: Tyskland og India, Amerika, Afrika og Japan. Jeg blir fylt av en stille takknemlighet over å få leve midt i dette århundre — «en kampstor tid».

Ansikter dukker fram — glimt av minner, hjelp i tunge som i glade stunder. Vi trenger hverandre, og vi kommer til å trenge hverandre i tiden som ligger foran oss.

Og mens glørne går ut, sitter jeg i undring over det mysterium som jeg ikke kan forstå, men som jeg kjenner av erfaring: at mennesket tross all sin ondskap og alle sine feil er elsket av Gud. At vi gjennom denne kjærlighet kan reise oss etter nederlag og fall og bli løftet inn i frihetens og de ubegrensede muligheters verden. At enhver av oss har sjansen til å ta imot den høyeste erfaring:

en inspirasjon fra Gud kan lede oss gjennom livet. Den gjør det 20. århundres håpløshet om til det store eventyr: vi kan være med i kampen for å virkeliggjøre det all verden venter.